

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

**İDRİS-İ BİDLÎSÎ'NİN SELİM-NÂME'SİNİN TAHKİK
VE TERCÜMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İDRİS AKSOY

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İDRİS-İ BİDLÎSÎ'NİN SELİM-NÂME'SİNİN TAHKİK
VE TERCÜMESİ**

**İDRİS AKSOY
(180121015)**

**Danışman
(Prof. Dr. Abdülkadir Özcan)**

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL, 2021

29/03/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı'nda 180121015 numaralı İdris AKSOY'un hazırladığı “İdris-i Bitlisî'nin Selimnâme Adlı Eserinin Farklı Bir Nüshası: Tahkik ve Tercüme” konulu Tarih Yüksek Lisans tezi ile ilgili II. Tez Savunma Sınavı, 29/03/2021 Pazartesi günü saat 11:00 'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının “İdris-i Bidlisî'nin Selim-Nâme'sinin Tahkik ve Tercümesi” şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN	29/03/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOLÇAK	29/03/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi İlhami DANIŞ	29/03/2021	KABUL

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

İdris Aksoy

DÜZELTME METNİ

- 1- Tez ismi, düzeltilmiş tezde “İdrîs-i Bidlîsî'nin Selim-nâme'sinin Tahkik ve tercümesi” olarak değiştirildi.
- 2- Üçüncü bölümde, ayrı bölüm olarak gösterilen, İdrîs-i Bidlîsî'nin eserleri nüshalar azaltılarak düzeltilmiş tezde ikinci bölümde “İdrîs-i Bidlîsî ve eserleri” başlığı altında gösterildi.
- 3- Dördüncü bölümde, “Selim Şah-nâme kimin eseri, Manzum kısımlarının çıkarılmış olduğunun iddia edilmesi, Nüshada mukaddime yoktur iddiası, Konular adeta özetlenmiştir iddiası, Eserin sadece tarihi bilgilerden yararlanmak amacıyla kopya edildiği tahmin edilmektedir iddiası, Selim'in ölümünü anlatan bölüm yarım kalmıştır iddiası ve Manzum kısımlar nüshaya hiç alınmamıştır iddiası” Maddeleri düzeltilmiş tezden kaldırılmıştır.

TEŞEKKÜR

Bu konuda çalışmamda bana destek olan Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'ın danışman hocalığımı kabul etmesi ve sağlamış olduğu yardım ve desteği ömrüm oldukça minnet ve şükranla yad edeceğim. Kıymetli hocama teşekkür ve saygılarımı arz ederim.

Tez çalışmamda bilgi ve tecrübesiyle bana yardım ve destekte bulunan hocam Dr. Öğretim Üyesi İlhami Daniş'a teşekkür eder ve saygılarımı arz ederim.

Hocam Dr. Öğretim Üyesi Özgür Kolçak'ın bu çalışmada bana göstermiş olduğu katkılardan dolayı kendisine teşekkür eder saygılarımı arz ederim.

Hocam Prof. Dr. Zekeriya Kurşun'un bana olan güven ve desteğinden dolayı kendisine müteşekkir ve minnettarım. Yardım ve desteğinden dolayı, Hocam Dr. Öğretim Üyesi Erdal Kılıç'a teşekkür ederim. İş ortağım Ömer Dağ'ın, ilmî çalışmalar için bana sağlamış olduğu zamandan dolayı kendisine müteşekkirim. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, Süleymaniye Yazma eserleri Kütüphanesinin ve diğer kurumların kıymetli mensuplarının çalışmamdan göstermiş oldukları nezaket ve yardımlarından dolayı kendilerine teşekkür ederim.

Uzun eğitim hayatım boyunca büyük fedakarlıklar gösteren rahmetli babam Mehmet Salih Aksoy'a minnet dolu duygularla Allah'tan rahmet dilerim. Tez çalışmalarım sırasında benden desteklerini esirgemeyen eşim ve çocuklarıma teşekkür ederim. Son olarak, manevi desteğiyle beni onurlandıran fedakar insan, merhum dostum Mehmet İpek'e Allah'tan rahmet dilerim.

İdris Aksoy

İDRİS-İ BİDLİSÎ'NİN SELİM-NÂMESİNİN TAHKİK VE TERCÜMESİ

İdris Aksoy

ÖZET

Sultan Selim dönemi çok kısa fakat çok uzun zamanlara sığdırılmayacak kadar büyük fetihlerin yapıldığı bir zaman dilimidir. Bu büyük fetihler, birçok alanda gelişmelerin ve yeniliklerin ortam bulmasına sebep olmuştur. Bu dönemde saraya yakın ve olayların içinde bulunan müellifler tarafından yazılan Selim-nâmeler Yavuz Sultan Selim'in ya doğumundan itibaren vefatına kadar veyahut önemli bir olaydan başlayıp önemli bir başka olaya kadar olan bir dönemi anlatan manzum, mensur veya manzum mensur bir arada Arapça, Farsça ve Türkçe yazılan biyografik eserlerdir.

Şimdiki adı, T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı, eski ismi ise Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi (TSMK) olan Kütüphaneye ait R. 1540 demirbaş nolu Farsça Selim-nâmeyi Yüksek lisans tez çalışması olarak, tahkik, tercüme ve Ebülfazl Mehmed Efendi'nin kendi eseri olan Selim şâh-nâme'nin içine almış bulunduğu babası İdrîs-i Bidlîsî'ye ait Selim-nâmeyi belirlemeye yönelik bir çalışmayı amaçlamaktadır.

Yavuz Sultan Selim'in saltanat öncesi ve sonrasıyla ilgili önemli bilgiler veren Selim-nâme, Anadolu'da ki: ayaklanmaları önlemek için alınan sert tedbirleri içeren önemli bilgiler vermektedir.

Çaldıran Savaşı'ndan sonra, Yavuz Sultan Selim tarafından olağanüstü yetkilerle donatılarak Kürdistan, bölgelerindeki bey ve ileri gelenlerin kazanılması için gönderilen İdrîs-i Bidlîsî bölgedeki Kürt beyleriyle geçmişte gelen mezhebi, irsi bağ ve dostluk ilişkilerine dayanarak Şah İsmail'in baskısı altındaki bu bölge beylerinin Osmanlı Devleti'yle birlikte hareket etmelerini sağlamıştır. İdrîs-i Bidlîsî, Mısır seferine de Mercîdâbık Savaşı'ndan sonra katılıp padişahın yakınında yer almıştır.

Selim-nâme mensur olarak hikâye tarzında yazılmıştır. Fakat anlatılan olayın anlam ve bütünlüğüne uygun olarak çok fazla sayıda ayeti kerime, hadis-i şerif, atasözü ve birçok şairin beyit ve şiirlerinden faydalanılmıştır. Eser Yavuz Sultan Selim'in vefat başlığı ve vefatını anlatan kısa bir şiirle bitmektedir.

Anahtar kelimeler; Selim-nâme, Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bidlîsî, Şah İsmail, Elçi.

**PRESENTATION TITLE: TRANSLATION AND
REVIEW OF THE IDRIS BITLISI'S HEST BEHIST OR
SELIM-NAME**

İdris Aksoy

ABSTRACT

Despite short administration period of Selim I, the expansion of Ottoman Empire was enormous during his administration. This expansion created a fruitful atmosphere and it provided some developments in many areas of the life. Selim-name, a kind of biographical/informative notes that reflect turning points of the Selim I period, written by writers from Ottoman elites and writers involved important events in Arabic, Persian and Turkish languages.

The purpose of this thesis is define/unearth İdris Bidlisi's Selim-name from Ebulfazl Mehmed's Selim-name (it contains his father's book, Selim-name) and providing an appropriate translation/review of the İdris Bidlisi's Persian version of the Selim-name (coded as R.1540 at the Presidency of the Republic of Turkey, the Directorate of National Palaces) to academic world of the history.

The book coded as Selim-name provide us important information about Selim I period. In addition to this, it gives us valuable information about Jelali Revolts and Sultan's harsh measures taken against uprisings in Anatolia.

İdris-i Bidlisi, who visited Kurdish Region after Caldıran War by private order of Selim I, tried to convert nobel Kurdish lords based on past relations, religious background and traditions against to Shah Ismail. After his visit, Kurds started to support Ottomans on the region. In addition to this, he participated to conquest of the Egypt with Selim I.

The style/type of the book is a story book. However, it includes; verses from the Quran, hadith, proverbs and poems in accordance to main idea. Also book ends with a short poem that describes death of Selim I.

Keywords: Selim Name, Selim I, İdris-i Bidlisi, Shah Ismail (Ismail I), Elçi

ÖNSÖZ

Tarihe ışık tutan en önemli kaynakların başında kitabi kaynaklar gelmektedir. XVI. yüzyıl Osmanlı devlet tarihinin sayfalar üzerindeki mürekkepli tanıkları olan yazma kitaplar, geçmişin yaşanmışlıklarıyla günümüzü haberdar etmektedirler. Bu yüzyılın ilk çeyreğinin ikinci yarısında Osmanlı saltanat tahtına Yavuz Sultan Selim Han'ın oturmasıyla yıkılmanın eşğine gelen devletin talihi değişmiş oldu.

Yavuz Sultan Selim dönemini yazan Selim-nâme müellifleri günümüze kıymetli tarihi bilgiler aktarmışlardır.

Eserin dili 1500 lerde ki belagata dayalı farsça olduğunda cümleler o gün bile sık kullanılmayan müteradif Farsça ve Arapça kelimelerle secili bir şekilde kullanılmış, bunun yanında çok az olmakla birlikte Türkçe kelimelerde müteradif olarak kullanılmışlardır. Bu da eserin tercümesini güçleştirmektedir.

Selim-nâme (R. 1540) Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valiliğinden başlayıp saltanat mücadelesini, Çaldıran, Dulkadir, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Mısır savaşlarını ve diğer olayları kronolojik tarih sıralamasını gösteren başlıklar altında anlatmaktadır.

Daha sonra Tebriz'den Amasya'ya dönüş yolunda Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bidlîsî'yi Kürt bölgelerindeki beylerin kazanılması için büyük yetkilerle Kürdistan bölgesine gönderir.

Ayrıca Kürdistan bölgesindeki faaliyetleri esnasında o bölgenin yerleşim, aşiret ve siyasi yapıları hakkında çok önemli bilgiler vermiş olduğu görülmektedir.

Müellif, eserinin başındaki ilk dokuz başlığın içeriğini şahit bir üslupla anlatmamaktadır. Muhtemelen 1511 de hac farızası için Arabistan'a gittiği için¹ bu içeriklerin başka bir eserden uyarlanmış bir alıntı veya rivayet olduğu düşüncesini akla getirmektedir.

¹ Vural Genç, *Acem'den Rum'a bir bürokrat ve tarihçi İdris-i Bidlîsî (1457-1520)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019, s. 252.

Müellif, bizzat bulunmadığı Mercîdâbık Savaşı'nı da canlı, detaylı ve şahit bir şekilde anlatmamıştır. Müellif, Mercîdâbık Savaşı'nda bulunmadığını şu sözleriyle belirtmektedir. “ Sultan’ın Mısır hâkimi Kansu Gavri ile yaptığı savaşta hazır bulunan Diyarbekir hâkimi Mehmed Paşa’ya kutlu rikabı öpmekle şerefleflensin şeklinde sâdır buyurulan itaat edilmesi vacip emir gereğince Diyarbekir’den yola çıkarak Dımeşk şehrine varıp padişahın huzuruna kabul edilerek taltifle şereflendim”² demektedir. Bu da o savaşta bulunmadığını başka görgü tanıklarının anlattıklarını veya başka bir eserde alıntı yaptığını kısaca göstermektedir.

Kudüs ziyaretlerini, yolculuğunu, Salihyye ve Katya çölünü, Ridaniye Savaşı'nı, Kahire, Tumanbay'ın direnişini ve akabindeki gelişmeleri detaylı, canlı ve şahit olan bir göz üslubuyla anlatması kendisinin de hazır bulunduğunu göstermektedir.³

Müellif, eserini Yavuz Sultan Selim'in vefat başlığını yazdıktan sonra kısa bir şiirle dünyanın fani her şeyin ölümün karşısında boş olduğunu belirterek bitirmiştir.

Eserinin sanki eksik kaldığı düşüncesini akla getiren bu tamamlama şeklinin sebebini 22 Eylül 1520'de vefat eden Yavuz Sultan Selim'den iki ay sonra müellifin de 18 Kasım 1520'de vefat etmesine bağlamanın daha uygun bir tespit olduğu düşünülebilir. Çünkü eseri Yavuz Sultan Selim'in yaşamı boyunca gelişecek olaylar ekseninde geliştirerek yazma düşüncesi olabileceğinde beklemeye almış olabilir. Fakat Yavuz Sultan Selim'in ani vefatı bu düşüncesini gerçekleştirmesine engel olmuştur. Padişahın vefat ve cenaze merasimiyle ilgili yazıları yazmamasının sebebi de müellifin sağlığının iyi olmadığına ve çok rahatsız olduğuna bağlanabilir. Zaten müellifin yaklaşık iki ay sonra vefat etmesi bu düşünceyi desteklemektedir.

Eserinde müellif anlattığı olayı pekiştirmek için çok fazla sayıda ayet, hadis, beyit, şiir ve atasözlerinden faydalanmıştır. . Bu ayetlerin tefsiri için T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı internet sitesinden, şiir ve beyitlerin müelliflerinin tespiti içinse <https://ganjoor.net> ten faydalanılmıştır.

² Haz. Hicabi Kırlangıç, *İdris-i Bidlisî Selim şah-nâme*, Hece yayınları, Ankara 2016, s383.

³ Kırlangıç, a.g.e. s. 384.

Müellif eserde açık olarak isminden bahsetmemektedir. Daha çok kendisinden bende, köle, hakir, fakir dâ'î diye söz etmektedir. Eserin istinsah tarihi ve kâtibinin ismi bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	viii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xv
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. SELİM-NÂMELER	3
1.1. TÜRKÇE SELİM-NÂMELER	3
1.1.1. Şükrî-i Bidlîsî Selim-nâmesi (Fütûhâtü's Selimiyye).....	3
1.1.2. İshak Çelebî'nin Selim-nâmesi.....	4
1.1.3. Sûcudî'nin Selim-nâmesi	4
1.1.4. Keşfî ve Selim-nâmesi	5
1.1.5. Kemal Paşa-Zâde (İbn Kemal) ve Selim-nâmesi	5
1.1.6. Celal-Zâde Mustafa Çelebi ve Selim-nâmesi	6
1.1.7. Muhyî Çelebi ve Selim-nâmesi	7
1.1.8. Sa'dî bin 'Abdü'l-Mute'âl ve Selim-nâmesi.....	7
1.1.9. Şîrî ve Selim-nâmesi	8
1.1.10. Hoca Sadeddin Efendi ve Selim-nâmesi	8
1.1.11. Yusuf Ağa ve Selim-nâmesi	9
1.2. FARŞÇA SELİM-NÂMELER.....	10
1.2.1. 'Abd Al-Kebîr B. Üveys B. Muhammed Latîfî ve Selim-nâmesi	10
1.2.2. Ârifi Fethullah Çelebi ve Şâh-nâmesi.....	10
1.2.3. Adâ'î Şîrâzî'nin Selim-nâmesi.....	11
1.2.4. Ebülfazl Mehmed Efendi ve Selim şâh-nâmesi.....	11
1.3. ARAPÇA SELİMNÂMELER	12
1.3.1. Alî B. Muhammed Al-Lahmi ve Selim-nâmesi	12

1.3.2.	Al-Şayh Al-Muhaddiş Cârullâh B. Fahd Al-Makkî ve Selim-nâmesi	12
İKİNCİ BÖLÜM		13
2. İDRÎS-İ BİDLÎSÎ VE ESERLERİ		13
2.1. HAYATI.....		13
2.1.1.	Eğitimi	14
2.1.2.	Akkoyunlu Sarayında Münşilik Vazifesi	15
2.1.3.	Güvenli Liman Arayışları.....	16
2.1.4.	Güvenli Liman Osmanlı Sarayı.....	16
2.1.5.	Danışman Bidlîsî.....	17
2.1.6.	Diplomat Bidlîsî	18
2.1.7.	İdrîs-i Bidlîsî'nin Vefatı	18
2.2. ESERLERİ		18
2.2.1.	RİSALETÜ'L-İBA AN-MEVAKİTİ'L-VEBA.....	18
2.2.2.	EL-HAKKU'L-MUBÎN Fİ ŞERHİ RİSALETİ'L-HAKKİ'L-YAKİN	18
2.2.3.	HAŞİYE ALÂ-ENVÂRİ'T-TENZİL VE ESRÂRİ'T-TE'VÎL..	19
2.2.4.	HEŞT BEHİŞT (KİTÂBÜ SIFÂTİ'S-SEMÂNİYE FÎ ZİKİRİ'L-KAYÂSİRETİ'L-OSMANİYYE)	19
2.2.5.	İHYAÜ'L-HAYEVAN Fİ TERCEMETİ'L-HAYVAN.....	19
2.2.6.	TERCÜME-İ ÇEHEL HADİS	20
2.2.7.	ŞERH-İ KASİDE-İ HAMRİYE	20
2.2.8.	KANUN-İ ŞEHİNŞAH.....	20
2.2.9.	RİSALETÜ'L-HAZÂNİYYE.....	20
2.2.10.	RİSÂLE-İ BAHÂRİYYE.....	20
2.2.11.	MİR'ÂTÜ'L-CEMAL.....	20
2.2.12.	LEVÂMİHÛ'L-FUSÛLEYN.....	21
2.2.13.	MÜNÂZARA-İ RÛZE ve İYD	21
2.2.14.	MİRÂTÜ'L-UŞŞÂK.....	21
2.2.15.	KASÂİD, MÜNŞEÂT VE MÜRÂSELÂT	21
2.2.16.	MECMUA-İ MÜNŞEAT	21
2.2.17.	MÜNÂZARA-İ İŞK BÂ-AKL.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	22
3. SELİM-NÂME	22
3.1. MUKADDİME KISMININ KARŞILAŞTIRILMASI	25
3.2. FİHRİST KISMININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	25
3.3. SELİM ŞAH-NÂME'DEKİ FEZLEKE (MANZUM) KISIMLARININ SELİM-NÂME AÇISINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	28
3.4. SELİM ŞAH-NÂME'DE BULUNUP DA SELİM-NÂME'DE BULUNMAYAN EBÜLFAZL MEHMED EFENDİ TARAFINDAN SELİM ŞAH-NÂME'YE YAPILAN BAZI EKLEMELER.....	29
3.5. SELİM-NÂME'DE BULUNUP DA SELİM ŞAH-NÂME'DE BULUNMAYAN İÇERİKLERDEN BİR ÖRNEK.....	30
3.6. SELİM-NÂMENİN DÜZEN VE İÇERİĞİ	32
3.7. SELİM-NÂMENİN DİLİ VE ÜSLUBU	33
3.8. ÇEVİRİDE İZLENEN METOD	33
3.9. ESERİN KAYNAK DEĞERİ	34
3.10. DİĞER SELİM-NAMELERE GÖRE ÖNEMİ VE DEĞERİ.....	34
3.11. SELİM-NAME'NİN NÜSHALARI	34
3.12. TABLO 1:.....	35
3.13. TABLO 2:.....	47
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	53
4. İDRÎS-İ BİDLÎSÎ'NİN SELİM-NÂMESİNİN TÜRKÇE'YE TERCÜMESİ 53	
4.1. MUKADDİME.....	53
4.2. FİHRİST	54
4.3. SULTAN SELİM'İN SALTANATININ BAŞLANGICI OLAN 918/1512 YILI OLAYLARININ HİKÂYESİ.....	55
4.4. SULTAN SELİM'İN TRABZON'DAN KEFE'YE GEÇME İSTEĞİ VE BABASININ ASKERİ İLE ARASINDA VUKU BULAN OLAYLAR	58
4.5. SULTAN AHMED'İN BAŞKENTİN YAKININA GETİRİLMESİ	62
4.6. SAHİB-KIRAN SULTAN SELİM HAN'IN TAHTA ATANMASININ ZİKRİ	68
4.7. MÜBAREK SULTANIN DİMETOKA TARAFINA İNZİVAYA YÖNELMESİNİN HİKÂYESİ	71

4.8. SULTAN-I SÜLEYMAN-MEKÂN'IN BAŞKENT KONSTANTİNYE'DEN ENGURİYE'YE YÜRÜYÜŞÜ SULTAN AHMED'İN MALATYA'YA, OĞLUNUN DA KIZILBAŞ'A FİRARI HİKÂYESİ	72
4.9. SULTAN AHMED'İN ELE GEÇİRİLMESİNİN ZİKRİ.....	76
4.10. MISIR SULTANININ ELÇİSİNİN SULTANIN TAHTA OTURMASINI TEBRİK AMACIYLA GELMESİ.....	79
4.11. ACEM MEMLEKETİNE YÖNELMENİN HİKÂYESİ	80
4.12. PADİŞAHIN ERZİNCAN'DAN KAYIP ŞAH İSMAİL'E GÖNDERDİĞİ MEKTUP BEYANINDADIR	82
4.13. DÜŞMANLARIN ÖLDÜRÜLDÜĞÜ YER.....	88
4.14. TEBRİZ'DEN AMASYA'YA DÖNÜŞ İSTİŞARESİNİN HİKÂYESİ	94
4.15. HİCRİ 920/1514 SENESİ OLAYLARININ HİKÂYESİ	97
4.16. SULTANIN İRAN MEMLEKETİNE YÖNELMESİ VE KEMAH KALESİNİN FETHİNİN HİKÂYESİ	104
4.17. DİYARBEKİR MEMLEKETİNİN FETHİ VE ÇEMİŞGEZEK SAVAŞI'NIN HİKÂYESİ	107
4.18. ÜÇÜNCÜ KEZ İRAN MEMLEKETİNİ FETH VE FİTNESİNİ DEFETMEK İÇİN HAREKET GEÇME VE ARABİSTAN FETHİNİN HİKÂYESİ	127
4.19. MEKKE ŞERİFİNİN GELMESİ, SAİD VİLAYETİNİN VE BAŞKA KABİLELERİN REİS VE KOMUTANLARININ İTAAT ETMELERİ, MAĞRİB PADİŞAHLARININ ELÇİLERİNİN VE KIBRIS'IN HARACININ GELMESİ	145
4.20. MISIR HÜKÜMETİNE HAYIR BEY'İN, ŞAM HÜKÜMETİNE CANBERDİ GAZALİ'NİN ATANMASININ SEBEPLERİNİN BEYANI HAKKINDANDIR.....	148
4.21. İBN-İ HANEŞ'İN İSYAN VE İTAATSİZLİĞİ SONUNDA KENDİ CEZASINI NASIL BULDUĞU VE CEZALANDIRILDIĞI HAKKINDADIR	152
4.22. TURHAL KALESİNDE BOZGUNCU CELALİLERİN ORTAYA ÇIKIŞ HİKÂYESİ	155
4.23. CENNET-İ FİRDEVS-MAKAM SULTAN'IN VEFATININ HİKÂYESİNİN ZİKRİ	158
SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA	162

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Bu çalışmada hafifletirilmiş transkripsiyon alfabesi uygulanmıştır. Mümkün mertebe Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe'deki telaffuzları uygun olarak yazılmıştır. Alıntı ve eser kataloglarındaki isim ve benzeri sözcüklerin yazılmasında alıntı kaynağı ve kataloglardaki yazılış şekilleri dikkate alınmıştır.

،آ	Ââ
ع	‘
و	Û û, Ü ü, V v, O o, Ö ö, ve.
ى	Î î, I ı, Yy

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.md.	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tez
b.	İbn
b.a.	Eserin bütününe atıf
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedis
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
H.	Hicri
Kuranı kerim	Sure ismi, Ayet No
krş.	Karşılaştırınız
ktp.	Kütüphane
m.	Miladi
No	Numara
Öl.	Ölümü, ölüm tarihi
s.	Sayfa/sayfalar
S.	Sayı
St	Satır
TDK	Türk Dil Kurumu
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
vr.	Varak
yk.	Yaprak

GİRİŞ

II. Bayezid döneminde tarih yazıcılığına verilen değer ve olanaklar, tarih yazıcılığı için verimli bir ortam oluşturmuştur.

Bunun yanında İran'daki fetret ve daha sonrasındaki Şii Safevî iktidarının baskıları o bölgede yetişmiş birçok bilginin Hindistan ve Osmanlı topraklarına göç ve iltica etmesine neden olmuştur.⁴

Bu bilginlerle birlikte gelen tarihçiler Osmanlı sarayında tarih yazımına uygun görmüş oldukları ortam ve ihسانlardan dolayı eserler telif etmeye başlamışlardır.

I. Selim döneminde bu tarihçiler Padişahın ekseninde gelişen fütûhat ve siyasi gelişmelerin sağladığı atmosfere bağlı olarak şehname tarzı biyografik eserler olan şahsa mahsus isim ön ekli nâmeler tarzını adeta bir moda gibi başlatmışlardır ve I. Selim dönemini anlattıklarından dolayı da isimlerine Selim-nâme denilmiştir.

Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinde mensur, manzum ve her ikisinin bir arada yazıldığı bu Selim-nâmeler, I. Selim'den sonra da yazılmaya devam etmiştir.

Bu biyografik Selim-nâmeler, genelde olayların içinde bulunanlar tarafından yazıldıklarından dolayı içerdikleri tarihi bilgiler açısından çok değerli kaynaklar olarak bize doğrudan o günlere dair bilgiler vermektedirler.

Selim-nâmeler devlet yönetim kademesi, diplomasi, coğrafya, savaş stratejisi ve lojistiği, kullanılan silahlar, kültür ve birçok konu hakkında değerli bilgiler içerirler.⁵

1 Abdü'l-Âli b. Muhammed Ali Rovşenî, *Tuhfe-i Selimiye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler ktp. F 71. vr.1b.; Abdüsselam Bilgen, *Adâ'î-yi Şirazi ve Selim-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. XXXVII, XLIII.

⁵ Mustafa Arğunşah, "Türk Edebiyatında Selimnâmeler, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature an History of Turkish or Turkic*," Volume 4/8 Fall 2009, s. 32.

Yavuz Sultan Selim dönemi tarihleri genellikle Selim-nâme adı altında kaleme alınmıştır. Gazavât-nâme veya şeh-nâme türünün bu döneme ait özel örnekleri olan bu eserler ya bu padişah devrinin başlarından ya da şehzadeliğinden başlatılmış ve genellikle vefatına kadar devam ettirilmiştir.⁶ Yavuz Sultan Selim için yazılan her tarihi esere Selim-nâme denilmesi doğru bir söylemdir.⁷

⁶ Abdülkadir Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, Kronik Kitap, İstanbul 2020, s. 43-47.

⁷ Ahmet Uğur, "Selim-nâmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXII, Ankara, 1978, s. 567-568.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SELİM-NÂMELER

1.1. TÜRKÇE SELİM-NÂMELER

1.1.1. Şükrî-i Bidlîsî Selim-nâmesi (Fütûhâtü's Selimiyye)

Şükrî-i Bidlîsî için Mevlânâ Âşık ve Mevlânâ Sümri gibi lakaplar kullanılmıştır. Şükrî-i Bidlîsî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Vefat tarihi Kanuni Sultan Süleyman'ın cülus tarihiyle 1530 yılları arasındaki yıllardan biridir diye düşünülmektedir.⁸ Fakat eserini Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu yıl olan 936/1530'dan kısa bir süre sonra vefat ettiği de söylenmektedir.⁹

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in teşvik ve raviliğiyle yazmaya başladığı Selim-nâme'sini, Ali Bey'in idamından sonra yerine atanan Koçi b. Halil, Ali Bey tarafından verilen bilgilerin yanlış ve yetersiz olduğunu söyleyerek eseri kendi raviliğiyle düzeltip devam ettirmesini söylemiş, buna kani olan Şükrî-i Bidlîsî de Koçi b. Halil, Bey'in raviliğinde eserini yazmıştır.¹⁰

Bu Selim-nâme, mesnevî tarzında Anadolu Türkçesiyle yazılmıştır. Eser doğu seferlerindeki güzergâh, konak ve şahıs isimlerini detaylı bir şekilde vermesinden dolayı o gün ki Doğu Anadolu bölgesinin coğrafyası ve meskun yerler için adeta bir atlas görünümündedir.¹¹ Müellif eserini Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valisi iken Gürcistan'a yaptığı seferler ve kardeşleri arasında cereyan eden taht mücadeleleriyle İran ve Mısır'a yönelik seferleri ve zaferleri hakkında orijinal ve ayrıntılı bilgiler

⁸ Ahmet Uğur v.d., *Şükrî-i Bidlîsî Selim-Nâmesi*, İsis Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 376.

⁹ Abdul Nasir Rahmani, *Kadıade Kebir b. Uveys'in Farsça Gazavat-ı Sultan Selim Adlı Eserinin Tahkik ve Tercümesi*, (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019,) s. 6.

¹⁰ Ahmet Uğur v.d., a.g.e. s. 376.

¹¹ Ahmet Uğur v.d., a.g.e. s. 376.

vermektedir. Diyarbekir'in ilhakında önemli hizmeti geçen Şükrî, Mercîdâbık ve Ridâniye savaşlarına katılarak Tûmânây'ın idamında görev almıştır.¹²

1.1.2. İshak Çelebi'nin Selim-nâmesi

869/1464-1465 yılında Üsküp'te doğmuş olan, İshak Çelebi, Babası İbrahim Efendi'nin kılıç ustası olmasından dolayı Kılıç-zâde olarak da tanınmaktadır.¹³ Üsküp, Bursa, İznik, Edirne, Sahn-ı Semân ve birçok yerde müderrislik yaptıktan sonra, Şam kadılığına atanan İshak Çelebi, 942/1536'da kadı olarak atandığı Şam'da bir yıl sonra, 944/1537-1538'de vefat etmiştir.¹⁴ Vasiyeti gereği Şam civarında Kubur-i Salihin adındaki mezarlığa defnedilmiştir.¹⁵

Nüktedan ve rind meşreb olan İshak Çelebi'nin bir müderristen beklenmeyen hafif hareketler sergileyen bir kimse olması devrin yazar ve şairleri tarafından tenkit edilmiştir.

İshak Çelebi'nin Selim-nâmesi, 915/1509 yılındaki büyük İstanbul depremiyle başlar, Şehzâde Ahmed'in Sultan Selim'e karşı isyan etmesi ve isyanın ortadan kaldırılmasıyla biter. Mensur olan bu eserde fazlaca ayet, hadis, dua, beyit, atasözleri ve şiirler bulunmaktadır. Ağır bir edebi dille yazılan eser, inşa geleneğinin seçkin bir örneği sayılmıştır.¹⁶

1.1.3. Sûcudî'nin Selim-nâmesi

Sûcudî Çelebi'nin, Kalkandelen'li veya Priştine'li olduğu söylenmektedir. Pîrî Mehmed Paşa'ya divan katipliği vazifesinden sonra silahtar kâtipliğine getirilmiş olan Sûcudî Çelebi'nin I. Selim ile birlikte İran ve Mısır seferlerine katıldığı ve Kanuni'nin ilk yıllarında hac yolunda vefat ettiği bilinmektedir.¹⁷

¹² Abdülkadir Özcan, *Şükrî-i Bitlisî, TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXIX, s. 254-256.

¹³ Abdul Nasir Rahmani, a.g.t., s. 3.

¹⁴ Hamdi Savaş, '*İshak Çelebi, Kılıczade*', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* İstanbul, 2000, C. XXII, s. 528-529.; Burhan Keskin, *Selim-nâme (İshak b. İbrahim)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1998, s. 6; Murat Keklik, *Üsküplü İshak Çelebi Divan [Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin]*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türloloji Anabilim Dalı, (doktora tezi), Bişkek 2014, s.10-17.

¹⁵ İsmet Parmaksızoğlu, Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnâmesi, *Tarih dergisi* 3 (2011), s. 123-134.

¹⁶ Hamdi Savaş, a.g.m., s. 528-529.

¹⁷ Şehabeddin Tekindağ, *Selim-Nâmeler, 'İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi'*, s.1, Ekim, 1970, s. 197-230.

Sûcudî'nin az beyitli ağır üslûplu bir mensur eseri olan Selim-nâmesi, İshak Çelebi'nin zeyli gibi onun bıraktığı yerden başlayıp Mısır seferinin sonuna kadar gitmektedir.¹⁸

1.1.4. Keşfi ve Selim-nâmesi

Amasya Sekbanbaşısı ve valisi Hızır Ağa'nın oğlu olan Keşfi Mehmed Çelebi, I. Selim'in Trabzon valiliği sırasında hizmetinde bulunmuş, daha sonra Sultan Selim'in tahta çıkmasıyla, Divan kâtibliği, Sır kâtipliği ve Anadolu Defterdârlığı hizmetlerinde bulunan Keşfi Mehmed Çelebi, 920/1514'te İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁹

Eserini, Sultan II. Bayezid'in son günlerinden başlatarak Kanuni'nin cülûsuna kadar devam ettirmektedir. Eserin en önemli özelliklerinden biri olayları tarih sırasıyla anlatmasıdır.²⁰ Eserin şiiirleri beyit, kıta, rubâ'î, müseddes, gazel, kaside ve mesnevî tarzında yazılmıştır. Gazeller arasında çok uzun olanları bulunmaktadır. Şiiirlerin bazısında "Keşfiyâ" mahlasını kullanmıştır.²¹

1.1.5. Kemal Paşa-Zâde (İbn Kemal) ve Selim-nâmesi

873/1468-1469'da bazı kaynaklarda Tokat'ta bazılarında ise Edirne'de doğmuş olduğu yazılmakta olan Kemâl Paşa-zâde, 2 Şevval 940/16 Nisan 1534'te İstanbul'da vefat etmiştir.²²

Kemâl Paşa-zâde'nin asıl adı Şams al-Dîn Ahmed b. Süleyman'dır. II. Bayezid'in lalası olan dedesi Kemâl Paşa'dan dolayı ona İbni Kemâl veya Kemâl Paşa-zâde de denilmiştir. Babası Süleyman'da 1474'te Amasya muhafızlığına, 1478-1479'da Tokat sancak beyliğine tayin edilmiştir.

Annesi Fatih Sultan Mehmed dönemi kazaskerlerinden Küpeli oğlu Muhyiddîn Mehmed'in kızıdır.²³

¹⁸ Abdüsselam Bilgen, a.g.e., s. XXVIII.

¹⁹ Abdüsselam Bilgen, a.g.e., s. XXIV.

²⁰ Şefaettin Severcan, *Keşfi'nin Selim-nâmesi*, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1998,) s.3.

²¹ Şefaettin Severcan, *Keşfi'nin Selim-nâmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 3, Kayseri, 1989, s. 417-430.

²² Şerafettin Turan, *Kemâl Paşa-zâde*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) Ankara, 2002, C. XXV, s. 245-247.

²³ Şerafettin Turan, a.g.md., (DİA), s. 245-247

Kemâl Paşa-zâde iyi bir eğitimden sonra aile geleneği olan askerlik mesleğini seçmiştir. 1492 yılında Çandarlı Halil Paşa oğlu İbrahim Paşa'nın oğlu komutasında yapılan Arnavutluk seferine katılan, Kemâl Paşa-zâde, bu seferde Filibe alındığı sırada Lütfi Tokâdî isimli mütevazi kılıklı ilmiye mensubu şahsın vezirin huzuruna çıkarak mecliste Evrenos-oğlu gibi bir komutanın üst tarafına geçip oturması olayına şahit olan Kemâl Paşa-zâde, ne kadar çalışırsam çalışayım askerî alanda bir Evrenos-zâde olamam fakat ilmiye sınıfında çalışırsam bir molla Lütfi olabilirim diyerek kendini ilmî çalışmalara vermiştir.²⁴

İlmiyeye intisabından sonra müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislamlık makamlarında bulunan Kemal Paşa-zâde yüzün üzerinde eser telif etmiştir.²⁵

İbni Kemal'in Selim-nâmesi, Yavuz Sultan Selim'i överek başlamaktadır. Sultan II. Bayezid'in son dönemlerini, kardeşler mücadelesini, Şah İsmail ve Anadolu'daki Şii propagandası, Çaldıran Savaşı ve menziller detaylı olarak anlatılmaktadır. Tahta yeni çıkan Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf edilen beyitlerle sona ermektedir.²⁶ Eser Ahmet Uğur tarafından Almanya'da yayımlanmıştır (Berlin 1985).

1.1.6. Celal-Zâde Mustafa Çelebi ve Selim-nâmesi

"Koca Nişancı" Lakaplı Celal-Zâde Mustafa Çelebi, ilk eğitimini memleketi Tosya'da almıştır. Sonraki eğitimlerini İstanbul'da tamamlamış olan Celal-zâde, İnşâ ilminde göstermiş olduğu büyük yetenekten dolayı 1516'da Pîrî Paşa'nın hizmetine girmiştir. 931/1524'te Reisü'l-küttablığa, 941/1534'te Nişancılığa getirilmiştir. 964/1556'da bu görevde isteğiyle emekli olan, Celal-zâde Mustafa Çelebi, 974/1566'da Müteferrika olarak katılmış olduğu Sigetvar (Szigetvar) seferi sırasında ikinci defa nişancılığa getirilmiştir. 975/1567'de vefat etmiş olan Celal-zâde, Eyüp'te Nişancı mahallesinde inşa ettirmiş olduğu caminin yanına defnedilmiştir.

²⁴ Ali Kökoğlu, '*Kemal Paşa-zâde'nin Selim-nâmesi*', Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1994, s. 7-8.; Mustafa Çiçekler, *Kemal Paşa-zâde ve Nigâristan*'i, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı (doktora tezi), İstanbul 1994, s.38.

²⁵ Halis Demir ve Kemal Çatılı, *İbn Kemal Üzerine Yapılan İlmi Çalışmalar*, Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Tokat 2019, VII, S.1, s. 151-178.

²⁶ M.C. Şehabeddin Tekindağ, '*Selim-nâmeler*', İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 1, İstanbul, Ekim 1970, s. 207-210.

Celal-zâde'nin 70 yaşından sonra kaleme aldığı Selim-nâmesi veya Meâşîr-i Selim Hanî'sinde Sultan Selim'in Trabzon valisi iken yaptığı savaşları, Çorlu Savaşı'nın gerçek sebeplerini açıklamaya çalışan Celal-zâde, İran seferi ve ordunun konakladığı önemli menziller hakkında da açıklayıcı bilgiler vermektedir.²⁷ Eser Ali Uğur ve Mustafa Çuhadar tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1990).

1.1.7. Muhyî Çelebi ve Selim-nâmesi

Belli başlı kaynak ve tezkirelerin incelenmesine ve orijinal bir Selim-nâme yazmasına rağmen kimliği açığa çıkarılamamıştır. O dönemdeki olması düşünülen birkaç Muhyî'den en çok akla yakın geleni Birgili Mevlâna Muhyî olma ihtimali daha yüksektir.²⁸

Muhyî, Selim-nâmesine kardeşler mücadelesiyle başlar; Çaldıran Savaşı'ndaki şehitler için büyük bir kabir yapıldığını ve üzerine bir direğin dikildiğini, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa ve Malkoçoğlu Tur Ali Bey'in şehadeti, Tebriz'de İstanbul'a göç ettirilen 1700 hane ve Alâüddevle Bozkurt Bey ile yapılan savaş hakkında detaylı bilgiler vermektedir.²⁹

1.1.8. Sa'dî bin 'Abdü'l-Mute'âl ve Selim-nâmesi

Hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız S'adî b. 'Abdü'l-Mute'âl Kanuni döneminde yaşamıştır. Franz Babinger Rumeli'de doğduğunu söylemektedir.³⁰

Selim-nâme'si 917/1511 olaylarıyla başlar, kardeşler arasındaki mücadeleyi, halkın Selim'i istemesine rağmen Bayezid'in Şehzade Ahmed'i seçme nedenlerini, Kırım Han'ının Selim'e babasına giden yollar hakkında bilgi vermesini, Eylül 1511'de Selim taraftarı Yeniçerilerin İstanbul'u yağmalamalarını ve Kanuni'nin saltanatının ilk yıllarının olaylarını anlatarak sona erer.³¹

²⁷ Tekindağ, a.g.m. s. 210-212.; Mustafa Argunşah, a.g.m., s.39.; Abdul Nasir Rahmani, a.g.t., s.7.

²⁸ Şehabeddin Tekindağ, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi", s.1, Ekim, 1970, s.212-215.

²⁹ Ahmet Uğur, *Selimnâme*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2009, C.36, s.440-441.; Abdüsselam Bilgen, a.g.e., s.XXVI-XXVII.

³⁰ Mustafa Argunşah, a.g.m., s.38-39.

³¹ M.C. Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., s.217-218.

1.1.9. Şîrî ve Selim-nâmesi

Mahlası Şîrî asıl ismi Ali olan müellifin, Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın oğlu olduğu kabul edilmektedir. Kanuni zamanında kendisine Mısır'da verilen sancakta vefat etmiştir.

Şîrî'nin manzum olan bu eseri *Tarih-i feth-i Mısır* başlığını taşımasına rağmen, II. Bayezid'in son zamanlarında ortaya çıkan kardeşler mücadelesini, Şah kulu ve Baba Tekeli isyanları ve Selim'in tahta geçmesi konularını anlatmaktadır. Dolayısıyla diğer selim-nâmelerle benzerlik göstermektedir.

Şîrî, eserinde kardeşler mücadelesini, Şahkulu ve Baba Tekeli isyanlarını, Selim'in tahta geçmesini, Çaldıran, Alâüddeve savaşlarını, Çaldıran ve Mısır Savaşı'nı anlattıktan sonra Selim'in vefatı ve Kanuni'nin tahta geçmesiyle eseri sonlandırmaktadır.³²

1.1.10. Hoca Sadeddin Efendi ve Selim-nâmesi

Babası, Hasan Can b. Hafız Muhammed İsfahânî olan Hoca Sâdeddin'in doğum yılı, 943/1536 vefat yılı 1008/1599'dur. '.

Tebriz'i alan Sultan Selim'in İstanbul'a göndermiş olduğu alim ve sanatkarların arasında bulunan Hoca Sadeddin'in dedesi Akkoyunlu sultanı Yakub'un ve Rüstem'in mürebba'sı ve özel hâfızı olan Hâfız Muhammed İsfahanî, Yavuz'un da hâfız-ı mahsûs-i sultânisi olarak Mısır seferine katılmıştır.³³

Hoca Sadeddin Efendi eğitimini tamamladıktan sonra birçok medresede dersler vermiş, sahn müderrisi iken 981/1573'te Manisa'da bulunan Şehzade Murad'ın hocalığına atanmıştır.

Aralık 1574'te Şehzade Murad tahta cülus edince, "Hace-i Sultani", "Reisü'l-ulema" ve "Hace-i Cihan Sadeddin Efendi" unvanlarıyla anılmıştır. Hoca Sadeddin

³² Tekindağ, a.g.m., s.221-222.; Argunşah, a.g.m., s.39-40

³³ Şerafettin Turan, "Hoca Sadeddin Efendi", *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, s.196-198.

Efendi, Şeyhülislam, Bostan-zâde Mehmed Efendi'nin vefatıyla Şeyhülislam olmuştur.³⁴

Türk nesri için örnek oluşturan, Arapça ve Farsça terkip ağırlıklı tarih eseri olan *Tâcü't-Tevârih* bu alanda önemli eserlerin arasında bulunmaktadır. Tamamen babasının bizzat kendisinin şahit olduğu veya devrin devlet adamlarından dinlemiş olduğu olayların anlatımı olan Selim-nâme ise bu eserine bir zeyildir. Bir mukaddime ve on iki hikâyeden oluşan bu Selim-nâme Osmanlı tarihçiliğinin ve özellikle Osmanlı tebaasının sultanını nasıl görmek istediğinin en belirgin bir örneğidir.

Selim-nâmede Selim'in doğumundan önce beliren gelişmeler, babası Sultan Bayezid ile arasında vuku bulan hadiseler, Mısır seferi için verilen ilahi işaretler ve yapılan seferler Sultanın şanına uygun bir şekilde anlatılmaktadır.³⁵

1.1.11. Yusuf Ağa ve Selim-nâmesi

Çerkezler kâtibi olarak tanınan Yusuf Ağa'nın hayatı hakkında fazla bir şey bilinmemektedir.

Müellif, Şükrî-i Bidlisi'nin eserini halkın anlayabilmesi için kısmen nesre çevirmiş kısmen de özetlemiştir.

Müellif eserinde Mısır seferine kadar Şükrî'nin eserine bağlı kalmıştır. Eserinin sonraki kısımları ise çok farklıdır. Eserin sonunda Hayr Bey'in vefatından sonra 1041/1630 yılına kadar Mısır'da valilik yapanların listesi bulunmaktadır.³⁶

³⁴ Abdurrahman Daş, *"Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Münşeatı"*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarih Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2003, s. 101-103.

³⁵ Ahmet Uğur, *"Hoca Sadeddin Efendi'nin Selim-nâmesi"*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Yayınları, S.4, Ankara, 1980, s.225-226.

³⁶ Tekindağ, a.g.m., s. 229.; Bilgen, a.g.e., s.XXXI.

1.2. FARŞÇA SELİM-NÂMELER

1.2.1. ‘Abd Al-Kebîr B. Üveys B. Muhammed Latîfî ve Selim-nâmesi

Kadı-zâde Kebir b. Üveys’in hayatı ve eserleri hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Kendisi eserinde Çaldıran Savaşı’nda Osmanlı askerlerinin eline esir düşüp bırakıldıktan sonra Osmanlı Devleti’nin hizmetine girdiğini söylemektedir. Fakat Çaldıran Savaşı hakkında fazla bilgi vermemektedir.

Kadı-zâde, Yavuz Sultan Selim’in 7 Rebiülevvel 922/10 Nisan 1516 tarihinde Kisralar ülkesini fethetmek için Edirne’den İstanbul’a geldiğinde bu sefere katılma isteğinde bulunmuş bu isteği reddedilince yalvarıp yakarmasından sonra sefere katılma isteği kabul edilmiştir. Katıldığı bu seferde Halep’e kadar divanda küçük hizmetlerle görevlendirilmiş, daha sonra vezir-i azam Yunus Paşa ve Anadolu Defterdarı Mehmed Çelebi ile birlikte Mısır’daki muhaliflerin mallarını kaydetmek için görevlendirilmiştir.

Kadı-zâde Kebir b. Uveys, sefer esnasında Seyit Emir Sadruddin Muhammed tarafından Sultan Selim’in Arap diyarını fethetmesiyle ilgili tezkire yazmakla görevlendirilmiş, önce kendini bu göreve layık görmediği için kabul etmemiş fakat daha sonra 7 Rebiülevvel 922/10 Nisan 1516 da eserini Farsça mensur olarak kendi notlarının yanında *Haydar Çelebi’nin Ruznâme’sine* dayandırarak yazmaya başlamıştır.

Eserinde Edirne’den başlayarak menzilleri belirtmekte ve güzergâh boyunca alınan yerleri, Mercîdâbık ve Ridaniye Savaşı ile Kahire ve bütün Mısır’ın ilhakıyla ilgili orijinal bilgiler verilmektedir.³⁷

1.2.2. Ârifi Fethullah Çelebi ve Şâh-nâmesi

Asıl adı Fethullah olan Ârifi’nin Babası Mehmed Çelebi annesi ise Şeyh İbrahim Gülşeni’nin kızıdır. Şiirlerinde “Ârifi” mahlasını kullanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman tarafında Osmanlı hanedanı hakkında Şâh-nâme yazmakla görevlendirilmiş olan Ârifi yazmış olduğu beş ciltlik Şâh-nâmenin 4. Cildi Osmanlı Devleti’nin

³⁷ Rahmani, a.g.t., s. 13-14; Bilgen, s. XXXIV; Tekindağ, a.g.m., s. 218-219.

kuruluşunu anlatmaktadır. Şah-namenin en büyük bölümünü oluşturan 5. Cildi ise Süleyman-nâme adını taşımaktadır.

Tahsin Yazıcı'nın yazmış olduğu TDV İslam Ansiklopedisi maddesinde, Ârifi Fethullah'a dair herhangi bir Selim-nâmeden söz edilmiyor.³⁸ Fakat Ârifi'nin, I. Selim ile Kanuni'nin ilk yıllarını anlatan, Farsça manzum bir Selim-nâme yazdığı söylenmektedir. (LEVEND 1956: 31)³⁹

“Son zamanlarda bu eserin bir parçası olduğu anlaşılan ve Yavuz Sultan Selim'in saltanat dönemi ile Kanuni'nin ilk yıllarını tasvir eden bir nüsha bulunmuştur” diyen Abdüsselam Bilgen, adı geçen eserinde eseri 36. dipnot olarak (A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler bölümü, İsmâ'il Şâib I Koleksiyonu, Numara 84.) göstermiştir⁴⁰

1.2.3. Adâ'i Şîrâzî'nin Selim-nâmesi

H.X/XVI. yüzyıl İran şairlerinden olan Adâ'i'nin asıl adı, Mevlânâ Molla Muhammed'dir. Bazı kaynaklarda ise adının Bahâeddin olduğu yazılmakta olan müellif 928/1521 yılında İstanbul'da vebadan vefat etmiştir.

Müellif Şah İsmail zamanında baskı ve zulümden dolayı Şiraz'dan ayrılıp uzun bir deniz yolculuğuyla Hindistan'ın Dakkan⁴¹ bölgesine gitmiş birçok yeri dolaşıktan sonra Anadolu'ya gelmiştir.

Adâ'i-i Şîrâzî'nin Selim-nâme veya *Şâh-nâme-i Selim* Hânî adlı manzum eserinde, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'daki valiliği zamanında başlayarak, saltanat mücadelesi, tahta oturması, Kızılbaş ayaklanmalarının bastırılması, Safevîlerle ve Memluklerle yapılan savaşlar ayrıntılı olarak anlatılmaktadır⁴².

1.2.4. Ebülfazl Mehmed Efendi ve Selim şâh-nâmesi

Ebülfazl Defterî Mehmed b. İdrîs el-Bidlîsî, ilk eğitimini babası İdrîs-i Bidlîsî'den ve zamanın alimlerinden aldı. Bursa Sultaniye medresesi müderrisi Kâdî-i

³⁸ Tahsin Yazıcı, *Ârifi Fethullah Çelebi*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, III, s.371-373.

³⁹ Argunşah, a.g.m., s. 43.

⁴⁰ Bilgen, a.g.e., s. XXXV.

⁴¹ Bilgen, a.g.e., s. XXXVII.

⁴² Bilgen, a.g.e., -XXXVII-LXIX

Bağdâdî'nin muâdliğini yaptı. Daha sonra Semendire, Rudnik, Yenişehir, Tırhala, Manisa ve Trablusşam kadılıklarında bulunmuştur. Trablusşam, Hama, Humus ve Karaman'ın tahririni yaptı, beğenilen bu hizmetlerinden dolayı devrin padişah'ı tarafından Anadolu defterdarlığına getirilen Ebülfazl Mehmed Efendi, 974/1566-67 yılında başdefterdarlığa tayin edildi. Yaklaşık üç yıl kalmış olduğu bu görevde padişah'a yapmış olduğu itirazdan dolayı görevinden alınarak maaşla emekli edilen Mehmed Efendi hayatının geri kalan kısmını Tophane'deki evinde ilimle uğraşarak geçirmiştir. Hac niyetiyle gittiği Şam'dan 982/1574-75 yılında vefat etmiştir.⁴³

1.3. ARAPÇA SELİMNÂMELER

1.3.1. Alî B. Muhammed Al-Lahmi ve Selim-nâmesi

Müellif hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. "ad-Duru'l-Masân fi Sireti'l-Muzaffar Selim Han" isimli Selim-nâmesinde diğer Selim-nâmelerle paralellik göstermekle birlikte rüya yorumlarına da geniş yer vermektedir. Çaldıran, Suriye ve Mısır zaferleriyle ilgili bilgiler vermektedir.⁴⁴

1.3.2. Al-Şayh Al-Muhaddîş Cârullâh B. Fahd Al-Makkî ve Selim-nâmesi

Arapça olarak yazılmış olan bu eserin asıl adı *EL-Cevariüü'l-Hısan Fi Menakibi's-Sultan Süleyman b. Osman* olan bu eser Selim-nâme biçiminde yazılarak Kanuni'ye ithaf edilmiştir. Eser ibn Kemal ve İdrîs-i Bidlîsî'nin eseriyle benzerlik göstermektedir.

⁴³ Abdülkadir Özcan, "Ebülfazl Mehmed Efendi," *DİA*, X, s.356-357.

⁴⁴ Tekindağ, a.g.m., s. 219-220.; Argunşah, a.g.m., s. 43.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İDRİS-İ BİDLİSÎ VE ESERLERİ

2.1. HAYATI

Babasının ismi Hüsâmeddîn Ali el-Bidlîsî'dir. Annesinin ismi bilinmemektedir. Dedesi de Bitlis'in ulema ve tasavvuf ehli ariflerinden Abdullah Hanefî Sofî olarak zikredilmektedir.⁴⁵

İdrîs-i Bidlîsî'nin doğum yeri ve tarihi ile ilgili olarak birçok değişik tahminler yürütülmüştür. Fakat İdrîs-i Bidlîsî tarafından istinsah edilen Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde kayıtlı 919 numaralı mecmuanın sonunda bulunan zayıçenin üzerindeki bilgilerden İdrîs-i Bidlîsî'nin 21 Safer 861/18 Ocak 1457 Salı gecesine Rey'in Sûlikân nahiyesinde doğduğu anlaşılmaktadır⁴⁶. Babasının şeyhi Muhammed Nurbahşî'nin da zikredilen yerde o tarihlerde ikamet etmesi, bu bilgileri doğrular niteliktedir.

Eyüp Sultan semtinde Mevlânâ İdrîs-i Bidlîsî adına İdris çeşmesi ve bir cami yaptırmış olan Zeynep Hatun⁴⁷ adında bir hanımla evli olan İdrîs-i Bidlîsî'nin sadece Defterî lakaplı Ebülfazl Mehmed Çelebi adında bir oğlunun olduğu bilinmektedir. Fakat İdrîs-i Bidlîsî, Mardin'deki Şah İsmail'in askerlerine yardıma gelen birliklere yapılan saldırıdan bahsederken "bu fakirin çocuğu, Ebü'l-Mevâhib Çelebi"⁴⁸ diye bir oğlundan daha söz etmektedir.

⁴⁵ B. M. Ruhani. *Meşahir-i Kürd: Urefa, Ulema, Udeba ve Şuara*, Surus, C. 1, 1382-2003, p. 53.

⁴⁶ Muhammed İbrahim Yıldırım, *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed devri Tashih-Tahkik-Çeviri*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 2019, s. XXII-XXIII.

⁴⁷ Serdar, a.g.m.

⁴⁸ bkz., elinizdeki çalışma, s. 114.

Başka çocuklarının olup olmadığı bilinmemektedir. Fakat Vural Genç eserinde Bidlîsî'nin, 1509' yılında annesi, eşi ve en az üç oğlu⁴⁹ ile Eyüp'teki evinde ikamet ettiğini, 1509 ve 1511 yılları arasında Bidlîsî'nin bir çocuğunun ve eşinin vefat ettiğini belirtmektedir.⁵⁰

2.1.1. Eğitimi

İdrîs-i Bidlîsî'nin hangi medreselerde okuduğu ve hangi hocalardan ders aldığı netlik kazanmamış olsa da babasının bir alim ve bulunduğu çevrenin ilmi bir çevre olmasından dolayı gerek babasında gerekse bulunduğu çevrede iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır.

Bidlîsî, naklî ve funûn ilimleri konusunda babasını işaret ederek “vâlid-i mağfur ve üstâdım ve muktedâ-yı mebrûrum Mevlânâ Hüsâmü'l-hakk ve'd-din Ali el-Bidlîsî” diyerek babasının birçok ilimde hocası olduğunu belirtmektedir.⁵¹

İdrîs-i Bidlîsî'nin 877/1473 senesinde on altı yaşındayken istinsah ettiği zikredilen Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde kayıtlı 919 numaralı mecmuanın içerdiği ilimlere bakıldığında astronomi, hendese ve musiki ilimlerini kapsadığı görülmektedir. Bu da çeşitli ilmlere olan ilgisinin henüz medrese öğrencisiyken bulunduğunu göstermektedir. Nasîrüddin Tûsî'nin *Tezkireti Nasîriyye fi'l-Hey'et* adlı eserini istinsah etmek için Merağa'ya gitmiş olması onun ilmi tahsilinde ne kadar seçici ve gayret içerisinde olduğunu anlatmaktadır.⁵²

Birkaç yıla yakın Mevlânâ Celâleddin Muhammed Devvânî'nin sohbetlerinde bulunan Bidlîsî, Devvânî için bu fakirin üstadı ve babası mertebesindeydi demektedir.⁵³

⁴⁹ Vural Genç, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdrîs-i Bidlîsî*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 238.

⁵⁰ Vural Genç, a.g.e., s. 246, 252.

⁵¹ Müfid Yüksel, *İdrîs-i Bidlîsî ve Eyüp'teki Eserleri*, Eyüp Belediyesi VI. Emir Sultan Sempozyumu, İstanbul 2003; Vural Genç, a.g.e., s. 46-50.

⁵² Muhammed İbrahim Yıldırım, *Heşt Behişt VII. Ketibe*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2019, XXV-XXVI.

⁵³ Vural Genç, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdrîs-i Bidlîsî*, s.103-105.

2.1.2. Akkoyunlu Sarayında Münşilik Vazifesi

Sultan Yakub'un ilk saltanat yıllarında 1480'lerin başında, Şeyh İbrahim Gülşenî'nin, Sultan Yakub'a yazmış olduğu mektubu divan kâtibi olarak Sultan'a okuyan Bidlîsî'nin yirmi üç veya yirmi dört yaşlarında olduğu düşünülmektedir.⁵⁴

Bayındır Bey'in 1481 yılındaki isyanının bastırılması sonrasında yazılan fetihnâmeyi Sultan Yakub, münşisi olan Bidlîsî'ye yazdırmıştır. Bu bilgi Bidlîsî'nin yirmili yaşlarda Sultan Yakub'un sarayında münşi olduğunu göstermektedir.

II. Bayezid'in 1485'teki Kili ve Akkirman fetihleri sebebiyle Akkoyunlu Sultan Yakub'a gönderdiği fetihnâmeye Yakub Han'ın divânında münşi bulunan Bidlîsî bir tehniyetnâme yazmıştır.⁵⁵

Sultan Yakub, 24 Aralık 1490 yılında vebadan Karabağ kışlağında vefat edince yanında bulunan Bidlîsî de hamisinden yoksun kalmış oldu. Daha sonraki taht mücadeleleri, kargaşa ve Baysungur Mirzâ'nın 1493'te öldürülmesi, Rüstem Mirza'nın yönetimi ele geçirmesiyle bu kargaşadan uzaklaşmaya çalışan diğer devlet erkânı gibi Bidlîsî'de Şiraz'a Devânî'nin yanına gitmiş ve birkaç yıl onun sohbetlerinde bulunmuştur.⁵⁶

1501'de Şarur'da Elvend Mirza'yı yenen Şah İsmail, 1501 sonbaharında şahlığını ve Şîî mezhebini resmen ilan ettiğinde Tebriz'de olan Bidlîsî, 907/1501-1502 kışını Tebriz'de Şah'ın hizmetinde geçirirken, Akkoyunlu Sultanı Elvend Mirza'nın Tebriz'i ele geçirmek için yürüyüşe geçtiğini duyan Şah İsmail ordusuyla ona doğru yönelmiş, fakat Elvend Mirza Şah İsmail ile karşılaşmadan Tebriz'e yönelip Tebriz'i ele geçirmiş Şah'a biat edenler bu sefer Elvend Mirza'ya biat etmişlerdir. Muhtemeldir ki Bidlîsî de biat etmiş olanlardan olabilir. Şah İsmail 908/1502'de Tebriz'e yöneldiğinde Şah'ın korkusunda Tebriz'i bırakıp kaçanlar arasında onun da olduğu düşünülebilir.⁵⁷

⁵⁴ Vural Genç, a.g.e., s. 54.

⁵⁵ Abdülkadir Özcan, "İdris-i Bitlisî", *DİA*, İstanbul 2000, XXI, s. 485-488.

⁵⁶ Vural Genç, a.g.e., s. 103-105.

⁵⁷ Vural Genç, s. 115-142.

Fakat Bidlîsî, 907/1501'de İstanbul'a gelme sebebini zamanın gaddarlığında ve zulümkâr Safevilerin zülmünden dolayı “ani ve zaruri olarak vatanımdan ve diyarımdan ayrılmak zorunda kaldım” şeklinde ifade etmektedir.⁵⁸

2.1.3. Güvenli Liman Arayışları

İdrîs-i Bidlîsî. 1502 sonbaharında ailesini Tebriz'de bırakarak sevdiği bu şehirden ayrılıp bir belirsizliğe doğru tek başına avâre bir şekilde yönelmiş olduğunu söylemektedir. Bir müddet Amasya'da Şehzade Ahmed'in hizmetinde kaldıktan sonra, İstanbul'u geçerek, Sofya'ya yakın bir yer olduğu düşünülen Dupniçe ve Sofya'da 1503 baharından yazına kadar kaldığı düşünülmektedir.⁵⁹

2.1.4. Güvenli Liman Osmanlı Sarayı

Birçok sıkıntı ve meşakatten sonra İdrîs-i Bidlîsî aramış olduğu güvenli liman olan İstanbul'a ve cömert hamî II. Bayezid'e sığınmıştır. Bidlîsî, II. Bayezid'in bahsettiği in'âmlar ve inayetlerle dertlerine deva bulmuştur.⁶⁰

II. Bayezid, 908/1502-1503 yılında Bidlîsî'ye Farsça bir Osmanlı tarihi yazmasını emreder, Bidlîsî de *Heşt Behişt* adlı eserini otuz ayda tamamlayarak Sultan II. Bayezid'e sunmuştur.⁶¹ Vural Genç 1504 yılı ortalarında *Heşt Bihîşt*'i yazmaya başladığını belirtmektedir.⁶²

Fakat Bidlîsî, devlet erkanından ve meslekdaşlarından bazılarının haksız muhalafetleri nedeniyle söz verilen hakkının verilmediğini söylemekte ve Padişah'a da haksızlığa uğradığını, hakkı olanının verilmediğini her fırsatta belirtmektedir.⁶³

Bundan dolayı yeni hamî bulmak için hayatını bile tehlikeye atarak yazışma ve arayışlar içine girmiştir.⁶⁴

⁵⁸ Muhammed İbrahim Yıldırım, *Heşt Behişt VII. Ketibe*, s. XXVII-XXVIII.

⁵⁹ Vural Genç, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlîsî*, s. 153-157.

⁶⁰ Muhammed İbrahim Yıldırım, a.g.e., s. XXVIII-XXIX.

⁶¹ Mecdî Mehmed, *Hadâiku'ş-Şakaik* (haz. A. Özcan), İstanbul 1989, s. 327-328; Abdülkadir Özcan, “*Heşt Bihîşt*”, DİA, İstanbul 1998, XVII, s. 271-273.

⁶² Vural Genç, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlîsî*, s. 187.

⁶³ Abdülkadir Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, s. 32-34.

⁶⁴ Vural Genç, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlîsî*, s. 247-252.

1509 yılındaki in'âmlarda, kazasker, müftü ve müderrislerin bulunduğu *cemaat-i hızâne-i âmireden* addedilen Bidlîsî, ocak 1511'deki in'âm'da Çemberlitaş'taki Atik Ali Paşa Medresesi müderrisi olarak anılmaktadır.⁶⁵

Binbir güçlük ve hileyle alabildiği izinle hac farızası için Mekke'ye gitmiş hac farızasından sonra yerleşmeyi kararlaştırdığı Mekke'de haksızlığa uğradığını belirten bir şikayetnâmeyi İstanbul'a göndererek yapılan haksızlığın giderilmesini istemiştir. Bir yıl kadar Mekke'de kalmış, bu süre zarfında tahta cülüs eden Yavuz Sultan Selim göndermiş olduğu beş yüz altın⁶⁶ ve bir ferman ile Bidlîsî'yi İstanbul'a çağırmıştır. Bu çağrı üzerine Bidlîsî Şam üzerinde İstanbul'a gelmiştir.⁶⁷

2.1.5. Danışman Bidlîsî

Yavuz Sultan Selim, İdrîs-i Bidlîsî'yi danışman konumuna getirerek itibarını iade etmiştir. Oğlu Ebülfazl "Şah İskender'di o da onun Aristo'suydu. Seferde Şah'ın atının yanı başındaydı"⁶⁸ diyerek danışmanlığını pekiştirmiştir. Ayrıca Çaldıran Savaşı'ndan sonra savaşa devam edilip edilmemesi hakkındaki istişarede devlet erkanının büyük çoğunluğunun geri dönme isteğine karşılık, Yavuz Sultan Selim'in, İdrîs-i Bidlîsî ile yapmış olduğu istişareden, Bidlîsî'nin savaşa devam edilmesi yönünde fikir belirtmesinden sonra savaşa devam edilmesine karar verilerek Tebriz'e gidilmiştir.⁶⁹

İdrîs-i Bidlîsî Sultana Safevi dâilerin, II. Bayezid döneminde Anadolu'da göstermiş oldukları faaliyetlerin engellenmediği ve önlem alınmadığı için fitnenin büyük kargaşalara sebep olduğunu, bu fitnenin Anadolu'da temizlenmesi için bu bölgeye yönelmek gerektiğini arzetmiştir. Yavuz'unda Anadolu'daki bu fitne ateşinin biran önce ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesine destek vermiş ve Osmanlı devletinin doğu ve İran siyasetinde danışman olarak aktif rol almıştır.⁷⁰

⁶⁵ Vural Genç, a.g.e., s. 245.

⁶⁶ Vural Genç, a.g.e, s. 287.

⁶⁷ Muhammed İbrahim Yıldırım, a.g.e., s.XXIX-XXXVI.

⁶⁸ Hicabi Kurlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s. 103.

⁶⁹ bkz. Elinizdeki çalışma, s. 89.

⁷⁰ Abdülkadir Özcan, "*İdrîs-i Bitlisî*", *DİA*, İstanbul 2000, XXI, s. 485-488.

2.1.6. Diplomat Bidlîsî

1514'te Çaldıran Savaşı'na katılan İdrîs-i Bidlîsî, Amasya'ya dönüşte Kürdistan bölgesinin beylerinin ve ileri gelenlerinin ikna edilerek Osmanlı Devleti taraftarı olmalarını ve Şah İsmail'e karşı yapılacak savaşta Osmanlı Devleti'nin yanında yer almalarını sağlaması için büyük yetkilerle Yavuz Sultan Selim tarafından Kürdistan bölgesine gönderilmiş bulunan Bidlîsî, bu görevinde büyük başarı sağlamıştır.⁷¹ Oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi, "onun çabası ve telkinleriyle Diyarbekir fethedilerek bir aylık mesafedeki Kürt hakimleri şahlar şahına itaat ettiler"⁷² diyerek bu konudaki başarısını vurgulamaktadır.

2.1.7. İdrîs-i Bidlîsî'nin Vefatı

Vefat tarihiyle ilgili değişik tarihler zikredilmişse de, Oğlu Ebülfazl Mehmed, babasının vefat tarihini, Yavuz Sultan Selim'in vefatından iki ay sonra, 7 Zilhicce 926/18 Kasım 1520 olarak belirtmektedir.⁷³

Kabri, İstanbul Eyüp'te İdris Köşkü veya İdris Çeşmesi olarak tanınan mahalde hanımı Zeynep Hatun'un yaptırmış olduğu caminin bahçesindedir.⁷⁴

2.2. ESERLERİ

2.2.1. RİSALETÜ'L-İBA AN-MEVAKİTİ'L-VEBA

Konusu sağlık olan Veba hastalığıyla ilgili bilgiler içeren bu eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Âşir Efendi bölümü, 00275-003 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.2. EL-HAKKU'L-MUBÎN Fİ ŞERHİ RİSALETİ'L-HAKKİ'L-YAKİN

Mahmud Şebüsteri'nin eserine İdrîs-i Bidlîsî'nin yazmış olduğu bir şerh olan çalışmanın müellif hattı olan nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümü 02338 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.

⁷¹ Abdülkadir Özcan, "İdrîs-i Bitlisi," *DİA*, İstanbul 2000, XXI, s. 485-488.

⁷² Hicabi Kırlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s. 103.

⁷³ Abdülkadir Özcan, "İdrîs-i Bitlisi," a.g.md., s. 485-488; Hicabi Kırlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2016, s. 35.

⁷⁴ Abdülkadir Özcan, "İdrîs-i Bitlisi," a.g.md., s. 485-488; Mehmet Törehan Serdar, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, s. 494-514.

2.2.3. HAŞİYE ALÂ-ENVÂRÎ'T-TENZÎL VE ESRÂRÎ'T-TE'VÎL

Kadı Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl* isimli tefsirine İdrîs-i Bidlîsî tarafından Arapça yazılmış bir haşîye olan eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümü 00303M demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.4. HEŞT BEHİŞT (KİTÂBÜ SIFÂTİ'S-SEMÂNİYE FÎ ZİKİRİ'L-KAYÂSİRETİ'L-OSMANİYYE)⁷⁵

II. Bayezid'in emriyle, İdrîs-i Bidlîsî tarafından Osmanlı'nın ilk sekiz hükümdarının tarihini içeren ayrı ketîbeler halinde Farsça yazılmış birçok nüshası bulunan eserin, biz burada dört nüshasını belirteceğiz.

İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde 3209 demirbaş numarasıyla kayıtlı müellif hattı olan bir nüshası bulunmaktadır.

İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri bölümü. 34 AE Farsça 800-807 demirbaş numaraları arasında ayrı ketîbeler halinden bir nüshası bulunmaktadır.

Manchester Üniversitesi Kütüphanesi'nde 992977960034501631⁷⁶ MMS kimliğiyle bir nüshası bulunmaktadır.

İran Meclis Kütüphanesi'nde bulunan birçok nüshanın URL⁷⁷'sinden biri

2.2.5. İHYAÜ'L-HAYEVAN FÎ TERCEMETİ'L-HAYVAN

Mısır fethinden sonra, Mısır'da Sultan I. Selim'in emriyle Musa ed-Demir'e ait olan eserin İdrîs-i Bidlîsî tarafından, Farsça yapılmış tercümesinin müellif hattı olan bir nüshası, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Köşkü bölümü, 001665 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.

⁷⁵ Nüshalar için bkz. Muhammed İbrahim Yıldırım, a.g.e.

⁷⁶ < <https://luna.manchester.ac.uk/luna/servlet/detail/Manchester~91~1~434810~229156> > Erişim tarihi 7/11/2020.

⁷⁷ < <https://ia803000.us.archive.org/19/items/ktp2019-01-12006/ktp2019-01-12006.pdf> > Erişim tarihi 7/11/2020.

2.2.6. TERCÜME-İ ÇEHEL HADİS

Kırk hadis-i şerifin rubai tarzında Farsça tercümesi olan eserin bir nüshası, 00469-001 demirbaş numarasıyla Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.7. ŞERH-İ KASİDE-İ HAMRİYE

İbn-i Fâriz'ın şarap üstünden Allah aşkını anlattığı eserine İdris-i Bidlîsî'nin el hattıyla yazmış olduğu Farsça şerhin bir nüshası, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu AE Farsça 134 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.8. KANUN-İ ŞEHİNŞAH

Hükümdarların uyması gereken kuralların anlatıldığı, Farsça eserin bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümünde 01888-003 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. Bu eser üzerinde Hasan Tavakkoli doktora tezi hazırlamıştır.⁷⁸

2.2.9. RİSALETÜ'L-HAZÂNİYYE

Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yakub'un kışlamak amacıyla Erran'a yaptığı yolculuğu anlatan Arapça eserin, 01888-008 demirbaş numarasıyla bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümünde kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.10. RİSÂLE-İ BAHÂRİYYE

Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yakub'a ithaf edilen Jeoloji ve Astronomi içeren Kozmolojiyle ilgili Farsça yazılmış eserin, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümünde 01888-007 demirbaş numaralı bir nüshası kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.11. MİR'ÂTÜ'L-CEMAL

Hükümdarlara siyasetin inceliklerini öğreten ahlak ve siyaset içeren Farsça yazılmış eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi 04241 demirbaş numaralı bir nüshası kayıtlı bulunmaktadır.

⁷⁸ Hasan Tavakkoli, “İdris-i Bitlisi'nin Kanun-i Şehinşâhî'sinin Tenkidli Neşri ve Türkçe'ye Tercümesi” (Doktora Tezi, İ.Ü. Ed. Fak.Trih Böl. 1974)

2.2.12. LEVÂMÎHÛ'L-FUSÛLEYN

Fetva içeren fikhî içerikli Arapça yazılmış eserin, İstanbul Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi bölümü Fe 1071 demirbaş numaralı bir nüshası kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.13. MÜNÂZARA-İ RÛZE ve İYD

Oruç ve bayramla ilgili bilgiler içeren Farsça yazılmış eserin, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümü 01888-006 demirbaş numaralı bir nüshası kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.14. MİRÂTÛ'L-UŞŞÂK

Yavuz Sultan Selim'e sunulmuş Farsça yazılmış manzum tasavvuf içerikli eserin, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümü 01888-005 demirbaş numaralı bir nüshası kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.15. KASÂİD, MÜNŞEÂT VE MÜRÂSELÂT

İdrîs-i Bidlîsî'nin Osmanlı padişahı, devlet adamları ve âlimlere yazmış olduğu mektupları içeren Farsça yazılmış eserin, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümü 01888-04 demirbaş numaralı bir nüshası kayıtlı bulunmaktadır.

2.2.16. MECMUA-İ MÜNŞEAT

İdrîs-i Bidlîsî'nin Ebu's-Suud Efendi, Hüseyin Baykara ve diğerlerine yazmış olduğu mektupların ve Ebülfazl'ın da yer aldığı mektupları içeren Farsça yazılmış eserin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY 906 demirbaş numaralı bir nüshası kayıtlı bulunmaktadır.⁷⁹

2.2.17. MÜNÂZARA-İ İŞK BÂ-AKL

Tasavvuf ve felsefe içerikli olan, Farsça yazılmış eserin, Beyazıt Devlet Kütüphanesi 5863 demirbaş numaralı bir nüshası kayıtlı bulunmaktadır.⁸⁰

⁷⁹ Kırlandıç a.g.e., s. 42.

⁸⁰ Muhammed İbrahim Yıldırım, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed devri 1451-1481* İdris-i Bitlisî tashih-tahkik-Farsçadan çeviri, Türk Tarih Kurumu yayınları, 2. Baskı, Ankara 1019, s. XLIII.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SELİM-NÂME

Ebülfazl Mehmed Efendi, babası İdrîs-i Bidlîsî'nin telif etmeye çalıştığı *Selîmnâme* için babasının notlar, karalamalar ve müsveddeler halindeki eserini temize çekmeğe ve tamamlamaya çalıştığı esnada, I. Selim'in Şevval 926/Eylül 1520'de, babası Mevlânâ Hakîmu'd-din İdris'in de yaklaşık iki ay sonra 7 Zilhicce 926/18 Kasım 1520'de vefat ettiğini söylemektedir.⁸¹

Kendisinin de o sırada fethedilen Arap memleketlerinde vazifeli olmasından dolayı yanında bulunamadığını, dolayısıyla babasından miras kalan bu çalışmanın tamamlanamadan bazı eli uzunlar tarafından talan edilmiş olduğunu belirtmektedir.⁸²

Mehmed Efendi devamla Sultan Süleyman'ın, saltanatının ilk günlerinde kendisini devlet erkânının divan defterdarlığı ve Hazine-i Âmire'nin mallarını kaydetme göreviyle onurlandırdığı sırada, kendisine babası merhum İdrîs-i Bidlîsî'nin yazmış olduğu merhum Sultan Selim'in fetihlerini anlatan eseri hatırlayıp bu konuda yazılan her ne varsa huzuruna getirilmesini emrettiğini de belirtmektedir.

O da bu yüce emre uyarak yağmadan kurtulan ve bulunabilir ne kadar müsvedde varsa bir araya getirdiğini fakat bu toplanan parçalar, hiçbir şekilde bir araya getirilip telif ve düzene girebilecek gibi olmadıklarında sultana yakışır bir mecmua oluşturulamadığını söylemektedir.⁸³

Bilgi dostu şahın (Kanuni Sultan Süleyman) zamanının sonuna ve fazılları koruyarak teşvik eden sultanın devlet nurunun ortaya çıkışına kadar (II. Selim'in tahta oturmasına kadar) yağmacılar tarafından dağılmış olan sayfa ve yaprakları toplayıp birbirine eklenebilir olanları yetenek ve gücü ölçüsünde bir araya getirerek adeta denizin dibinden kalem ve düşüncesiyle ortaya çıkarttığını söylediği bu birbirine girmiş karışmış sözlerden her ne kadar kesip biçip bir elbise meydana getirmişse de,

⁸¹ Haz. Hicabi Kırlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim şah-nâme*, Hece yayınları, Ankara 2016, s. 48.

⁸² Kırlangıç, s. 91.

⁸³ Kırlangıç, s. 92.

yine de sultana layık bir çalışma ortaya çıkmadığı için kendisinin tamamlayıp Őekillendirmekten başka çaresi olmadığını belirtmektedir.

Mecburiyetin vermiş olduğu zaruretten dolayı bu şahane esere eklemeler yaparak sözleri birbiriyle irtibatlandırıldığını ve böylece çökmüş bulunan iradeyi ayağa kaldırdığını, fakat zorunlu olarak yapmış olduğu eklemeleri, akıl sahibi ve mücevherden anlayan doğru ölçüp biçen marifetli ve izan sahibi ustalar, sarraf dükkânındaki değersiz boncukla kıymetli incinin arasındaki farkı ayırt ettikleri gibi, zorunlu olarak hikâyenin tamamlanıp Őekillendirilmesi için başvurulan bu yaratıcı küstahlığı da fark edeceklerdir demektedir.⁸⁴

Ebülfazl Mehmed Efendi'nin *Selim şah-nâme*'sinde eserine esas almış bulunduğu babası İdris-i Bidlîsî'ye ait *Selim-nâme*'den söz etmektedir. Ancak hangi kısım ve içerikleri aldığını belirtmemektedir. Bunu belirlemeyi sarraf dükkanındaki katırcı boncuğuyla kıymetli bir inciye ayırt edebilecek ustalara bıraktığını ima etmektedir.

Fakat Ebülfazl Mehmed Efendi, "kıymetli inci" dediği babasının eserinin fihristini, telifi olan *Selim şah-nâme*'de göstermekle, eserine almış bulunduğu babasına ait *Selim-name*'nin tamamına yakınına kendisi açıklayarak, aslında babasının eserini belirlemektedir.

Biz de çalışmamızda bu belirsizliği ortada kaldırmak için, İdris-i Bidlîsî'ye ait *Selim-nâme* (TSMK R. 1540) ile oğlunun *Selim şah-nâme*'sini (TSMK E. H. 1423) içeriğini bire bir karşılaştırdık. Yapmış oluğumuz bu mukayesede aynı harf ve cmlerle yazılmış içerikleri Tablo 1'de her iki eserin varak numaralarını göstererek, notlar başlığı altındaki kısma R. 1540 ile bire bir aynıdır yazısını yazarak belirttik. Kısmen aynı ve hiç aynı olmayan içerikleri de aynı Şekilde Tablo 1'de varak numaralarını vererek gösterdik.

Selim-nâme'de bulunmayıp, *Selim şah-nâme*'ye Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından eklenmiş bulunan içeriğe ait başlıkları da Tablo 2'de gösterdik. Bu her iki

⁸⁴ Kırılancık, s. 91-105.

tabloda da Hicabi Kırlangıç'ın, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-nâme* adlı çalışmasının sayfa numaralarını gösterdik.

Ayrıca, *Selim-nâme* ile aynı içeriğe sahip bazı başlıklara Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından *Selim-şah-nâme*'ye eklenmiş kısımları da köşeli parantez içerisinde on bir punto ile gösterdik. Aynı şekilde, *Selim-nâme*'de bulunup da *Selim şah-nâme*'de bulunmayan ilgi çekici bazı içerikleri de köşeli parantez içerisinde yine on bir punto ile gösterdik.

Metin tercümesinin tamamından da *Selim-nâme*'nin, *Selimşahnâme*'de farklı olan içeriğini kalın bold yazı tipiyle gösterdik.

Selim-nâme'nin *Selimşahnâme* ile karşılaştırdığımız başlık ve içeriklerini, gösterdikleri özelliklere göre üç bölüme ayırdık.

Birinci bölüm:

İdrîs-i Bidlîsî'nin şahit bir üslupla anlattığına dair bir emarenin bulunmadığı *Selim-nâme*'deki içerikle *Selim şah-nâme*'de ki içeriğin tamamen aynı olan başlık ve içerikleri şunlardır: “Fihrist, Sultan Selim'in saltanatının başlagıncı olan 918/1512 yılı olaylarının hikayesi, Sultan Selim'in Trabzon'dan Kefe'ye geçme isteği ve babasının askeri ile arasında vuku bulan olaylar, Sultan Ahmed'in başkent yakınına getirilmesi, Sahib-Kıran Sultan Selim Han'ın tahta atanmasının zikri, Mübarek Sultanın Dimetoka tarafına inzivaya yönelmesinin hikâyesi, Sultan-ı Süleyman-mekân'ın başkent Konstantinye'den Enguriye'ye yürüyüşü Sultan Ahmed'in Malatya'ya, oğlunun da Kızılbâş'a firarı hikayesi, Sultan Ahmed'in ele geçirilmesinin zikri, Mısır Sultanının elçisinin sultanın tahta oturmasını tebrik amacıyla gelmesi”

Bu başlıklardan “Sultan Ahmed'in başkent yakınına getirilmesi” başlığın, *Selim şah-nâme*'de üç alt başlığa bölünmüştür. bkz. Tablo 1.

Bu dokuz başlığın içeriğinden, İdrîs-i Bidlîsî'nin anlattığına dair hiçbir emare bulunmamaktadır. İçeriğin, rivayet veya başka bir eserden uyarlanmış alıntılar olduğu kanaati oluşmaktadır.

Abdüsselam Bilgen de zikredilen eserinde Adâî, Bidlîsî ve Kemal Paşazade'nin eserlerinden verdikleri bilgilerin tamamen benzerlik gösterdiğini, Adâî'nin

özellikle İran seferi ve Çaldıran Savaşı'nı yazarken çağdaşı olan İdrîs-i Bidlîsî'nin Selim-nâmesinden yararlandığı sonucuna vardığını söylediği gibi, İdrîs-i Bidlîsî'nin de Adâî'nin Selim-nâmesinden yararlanmış olabileceğini söylemektedir.⁸⁵

Zaten bu tarihi olaylar yaşandığı zaman İdrîs-i Bidlîsî'nin 917/1511 Temmuz'unda Mekke'ye gitmek için İstanbul'da ayrılmış olması ve daha sonra 919/1513-14'te İstanbul'a dönmesi de bu düşünceyi destekliyor.⁸⁶

Selim-nâme'deki yukarıda zikretmiş olduğumuz bu başlık ve içerikleri Selim şah-nâme'nin ilgili başlıklarıyla yapmış olduğumuz karşılaştırmadan, Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından *Selim şah-nâme*'deki bu başlıkların içeriklerinin bazısına eklemeler yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu eklemelerden bazılarını örnek oluşturmaları için aşağıda köşeli parantez içerisinde on bir punto ile gösterdik.

3.1. MUKADDİME KISMININ KARŞILAŞTIRILMASI

Selim-nâme vr. 1a'da bulunan mukaddime kısmı besmele, Ali İmran suresinin yirmi altıncı âyeti, şükür ve salat dâhil ilk dört satırını kapsayan içeriği *Selim şah-nâme*'de vr. 38a'nın ilk altı satırında, mukaddimenin geri kalan kısmı ise Selim şah-nâme'de vr. 54b'nin onuncu satırının ikinci kelimesinden başlayıp fihriste kadar bire bir aynısı bulunmaktadır. H. Kırlandıç'ın yayımladığı *Selim şah-nâme*'de ise 61 ve 108 sayfalarda yer almaktadır.

Ebülfazl Mehmed efendi, yukarıda görüldüğü gibi, *Selim-nâme*'de bulunan mukaddimeyi ikiye bölerek yapmış olduğu eklemelerle eserinde vr. 38a ve 54b'de kullanmış bulunmaktadır.

3.2. FİHRİST KISMININ KARŞILAŞTIRILMASI

Selim-nâme vr. 1a ve 1b de bulunan fihrist Selim şah-nâmede vr. 54b ve 55a da yer almaktadır. Bu fihrist, Selim şah-nâmede içeriğe bağlı kalınarak alt başlıklara ayrılmasına ve son üç başlığa bazı eklemeler yapılmasına rağmen Selim-nâme ile bire

⁸⁵ Bilgen a.g.e., s. XCIV-CI.

⁸⁶ Muhammed İbrahim Yıldırım, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed devri 1451-1481 İdrîs-i Bidlîsî tashih-tahkik-Farsçadan çeviri*, Türk Tarih Kurumu yayınları, 2. Baskı, Ankara 2019, s. XXXII-XXXIV.

bir aynıdır.⁸⁷ Sadece Selim-nâme'nin içeriğini kapsayan bu fihrist, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin Selim şah-nâme'ye yapmış bulunduğu eklemeleri kapsamamaktadır. Bu fihrist Selim şah-nâmedeki İdrîs-i Bidlîsî'ye ait bulunan Selim-nâme'nin muhtevasını tamamen belirlemektedir. Adı geçen fihrist, yayımlanmış Selim şah-nâme'de ise sayfa 108-111 arasından bulunmaktadır.

Kısacası, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin Selim şah-nâme'sinin zikredilen sayfalarındaki fihrist, İdrîs-i Bidlîsî'nin eserine ait bir fihrist olduğundan Selim şah-nâmenin içinde ayrı bir şekilde yer almaktadır. Onun için yalnızca İdrîs-i Bidlîsî'nin Selim-nâme'sinin başlıklarına ve içeriklerine sahiptir. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin sonradan eklemiş olduğu başlık, fezleke ve içerikleri kapsamamaktadır. (bkz. Tablo 1 ve 2).

Ayrıca, Selim-nâme'de bulunan bu iki başlık ve içeriklerde, “Turhal kalesinde bozguncu Celalilerin ortaya çıkışının hikâyesi, Mekke şerifinin gelmesi, Said vilayetinin ve başka kabilelerin reis ve komutanlarının itaat etmeleri, Mağrip padişahlarının elçilerinin ve Kıbrıs'ın haracının gelmesi” Selim şah-nâme ile bire bir aynıdır.

İkinci bölüm:

Selim-nâme ve Selim şah-nâme'de bire bir aynı içeriğe sahip olan bu bölüm, İdrîs-i Bidlîsî tarafından gözleme dayalı bir üslupla anlatılan en uzun derli toplu içeriğe sahiptir. Bu içeriğin bölümleri: “Hicri 920 Senesinin olaylarının hikâyesi, Diyarbekir memleketinin fethi ve Çemişgezek Savaşı'nın hikâyesi”dir. Bu başlıklardan “Diyarbekir memleketinin fethi ve Çemişgezek Savaşı'nın hikâyesi” başlığı Selim şah-nâme'de altı alt başlığa ayrılmıştır. (bkz. Tablo 1)

İdrîs-i Bidlîsî bu bölümde Yavuz Sultan Selim'in emriyle gitmiş olduğu Kürdistan bölgesindeki kürtlerin istimalet yoluyla kazanılması için yapmış olduğu faaliyetleri ve gelişen olayları anlatmaktadır. Kısacası, İdrîs-i Bidlîsî bu faaliyetlerini ve yaşanmış tarihi olayları adeta bir günlük tutar gibi yazmıştır.

⁸⁷ Bire bir aynıdır, kelimesi kelimesine aynıdır, söylemleri R. 1540 ile E. H. 1423 yazma eserlerin içeriğiyle ilgili yapılan karşılaştırmalarda tamamen aynı harf ve kelimelerle yazılmış bulunan içerikleri vurgulamak içindir.

Üçüncü bölüm:

Selim-nâme'de bu bölümü kapsayan başlık ve içerikler ya kısmen ya da tamamen Selim şah-nâme'de farklıdır. Farklı olan kısımlar için herhangi bir örnek verilmeyecektir. Çünkü farklı olan kısımlar tercüme metninde bold yazı tipiyle gösterilmiştir.

Kısmen veya tamamen farklı olan başlıklar şunlardır:

“Acem memleketine yönelmenin hikâyesi, Padişahın Erzincan'dan kayıp Şah İsmail'e gönderdiği mektup beyanındadır, Düşmanların öldürüldüğü yerin hikayesi, Tebriz'den Amasya'ya dönüşün istişaresinin hikâyesi, Sultanın İran memleketine yönelmesi ve Kemah kalesinin fethinin hikâyesi, Üçüncü kez İran memleketini feth ve fitnesini def etmek için harekete geçme ve Arabistan fethinin hikâyesi, Mısır hükümetine Hayır Bey'in Şam hükümetine Canberdi Gazali'nin atanmasının sebeplerinin beyanı hakkındadır, İbn-i Haneş'in isyan ve itaatsizliği sonunda kendi cezasını nasıl bulduğu ve cezalandırıldığı hakkındadır, Cennet-i Firdevs-makam Sultan'ın vefatının hikâyesi.”

Bu başlıklardan; “Acem memleketine yönelmenin hikâyesi” Selim şah-nâme'de iki alt başlığa ayrılmıştır. “Sultanın İran memleketine yönelmesi ve Kemah kalesinin fethinin hikâyesi” Selim şah-nâme'de iki alt başlığa bölünmüştür. “Üçüncü kez İran Memleketini feth ve fitnesini defetmek için hareket geçme ve Arabistan fethinin hikâyesi” Selim şah-nâme'de üç alt başlığa bölünmüştür. “Düşmanların öldürüldüğü yerin hikayesi” Selim şah-nâme'de üç alt başlığa bölünmüştür. (bkz. Tablo 1).

Genellikle savaşları anlatan bölümler her iki yazma eser arasında benzerlik göstermemektedir. Ebülfazl, “Fetih hikâyelerinin çoğu henüz temize çekilmemişken müsveddelerin her bir yaprağı kadir bilmezler tarafından belirsizliğe sürüklenmiş ve bir kenara fırlatılmışlardır”⁸⁸ diyerek, İdrîs-i Bidlîsî'nin yazmış olduğu fetihler bölümünün sağlıklı bir şekilde ele geçmediğini açıklamaktadır. Fakat, Abdüsselam

⁸⁸ Kırlangıç, a.g.e., s. 92.

Bilgen zikredilen eserinde, “Adâî’nin özellikle İran seferi ve Çaldıran Savaşı’nı yazarken çağdaşı olan İdrîs-i Bidlîsî’nin Selim-nâmesi’nden yararlandığı sonucuna vardığını söylemektedir.⁸⁹

3.3. SELİM ŞAH-NÂME’DEKİ FEZLEKE (MANZUM) KISIMLARININ SELİM-NÂME AÇISINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bazı araştırmalarda Selim-nâme, *Selim şah-nâme*’nin bir nüshasıymış gibi değerlendirildiğinde manzum kısım olan fezlekelerin Selim-nâme’de bulunmamasının Selim-nâme açısından bir eksiklik olarak algılandığı görülmektedir.

Selim-nâme, mensur olarak yazılmış bir eserdir. Selim şah-nâme gibi mensur ve mazum olarak yazılmamıştır. Adâ’î-i Şîrâzî Selim-nâmesinde “Yavuz dönemi tarihi olaylarını mensur olarak kaleme alan iki bilginden birisinin İdrîs-i Bidlîsî olduğunu söylemektedir.”⁹⁰ İdrîs-i Bidlîsî’yle aynı dönemde yaşayan aynı kültürün temsilcisi olan bir Selim-nâme yazarının bu ifadesi, İdrîs-i Bidlîsî’nin manzum veya manzum-mensur bir Selim-nâme yazmadığını göstermektedir. Bu husus da manzum fezleke kısımların Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından Selim şah-nâme’ye eklendiği düşüncemizi pekiştirmektedir. Ayrıca bu fezlekeler için yayımlanmış Selim şah-nâme’de Hicabi Kırlangıç’ın “manzum kısımların çevirisinde mensur kısımlardaki kadar zorlanılmadığını belirtmek gerekir. Çünkü manzum kısımlarda kullanılan dil, mensur kısımlara göre daha sade ve anlaşılırdır.”⁹¹ Aynı şekilde sayın Kırlangıç’ın, “Öyle ki mensur ve Manzum kısımları ayrı ayrı kitap halinde düzenlemek bile mümkündür” tespiti de önemlidir.”⁹²

Yani kısacası Selim şah-nâme’deki manzum kısım olan fezlekeler incelendiğinde, İdrîs-i Bidlîsî’nin vefatından önceki ve sonraki olaylarla ilgili yazılmış fezlekelerin benzer üslubu dikkati çekmektedir. Zira 1520 yılında vefat etmiş İdrîs-i Bidlîsî’nin neredeyse kendisinden yarım asır sonra vefat eden Kanuni Sultan Süleyman’ın vefat haberini II. Selime haber verilmesini anlatan manzumu⁹³ yazması düşünülemez.

⁸⁹ Bilgen, a.g.e., s. XCIV-CI.

⁹⁰ Bilgen a.g.e., s. XCIX.

⁹¹ Kırlangıç, a.g.e., s. 58.

⁹² Kırlangıç, a.g.e., s. 52.

⁹³ Kırlangıç, a.g.e., s. 85.

Ayrıca, Ebülfazl Mehmed Efendi II. Selim'in tahta oturuşuyla ilgili yazmış olduğu manzumede "Değersiz ve hakir kul Ebülfazl fakirin kalemi şah-nâme nazmetmek için kalbin derinliğinden, katran denizinden anlamlar çıkardı"⁹⁴ şeklindeki ifadeyle Selim şah-nâme'yi II. Selim için manzum olarak yazmış olabileceği kanaatini adeta pekiştirmektedir.

3.4. SELİM ŞAH-NÂME'DE BULUNUP DA SELİM-NÂME'DE BULUNMAYAN EBÜLFAZL MEHMED EFENDİ TARAFINDAN SELİM ŞAH-NÂME'YE YAPILAN BAZI EKLEMELER

Selim şah-nâme'de vr. 59a'da yayımlanmış Selim şah-nâme'de ise Sayfa 120'de bulunan aşağıdaki içerikler Selim-nâme'de bulunmamaktadır.

[O haricilerin başı darağacına layık reisleri, Şah kulu adlı bir Kızılbaş olup Tekeili vilayetinde çirkin ve sapık Kızılbaş şahına bağlılık iddiasıyla isyan etmiş ve Anadolu memleketlerinde yirmi bine yakın kan emici, halk düşmanı bozguncu çoluk çocuklarıyla, mallarıyla mülkleriyle ve hayvanlarıyla harekete geçerek katlettikleri birkaç önemli beyle birlikte Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'yı da asarak öldürdüler. Bu arada Sultan Ahmed ve çocukları harekete geçtiler. Sultan Ahmed Karaman vilayetine yöneldi. Sultan Korkut ise Mısır tarafına kaçmıştı. Sultan Bayezid Mısır sultanına elçi göndererek Sultan Korkut'u geri getirtti ve Tekeili sancağını ona verdi. Oradan tekrar Saruhan iline döndü. Bu fetret günlerinde dinsiz Hariciler İslam memleketlerini ve vilayetlerini çeşitli yıkımlar, cinayetler ve yağmalarla darmadağın ettiler.⁹⁵]

Selim şah-nâme vr. 67b, 68a ve yayımlanmış Selim şah-nâme'de ise sayfa 142-144 arasında bulunan aşağıdaki içerik Selim-nâme'de bulunmamaktadır.

[Edirne civarında Söğütlüdere diye meşhur olan yerde 10 Rebiülevvel 918/26 Mayıs 1512 tarihinde dünya dar boğazından cennet bahçelerini seyre koyuldu. Mübarek naaşı İstanbul'a getirilerek kendi camiinin önüne defnedildi.]⁹⁶

Selim şah-nâme'de vr. 69a ve yayımlanmış Selim şah-nâme'de ise sayfa 147'de bulunan aşağıdaki içerik Selim-nâme'de bulunmamaktadır.

⁹⁴ Kırlangıç, a.g.e, s. 82,83.

⁹⁵ Kırlangıç a.g.e. s. 120; TSMK, E. H. 1423' vr. 58b, 59a.

⁹⁶ Kırlangıç, a.g.e., s. 144.; E. H. 1423' vr. 67b, 68a.

[Sultan Bayezid oğlu Sultan Şehinşah'ın oğlu Sultan Mehmed, Sultan Ahmed'in korkusundan Karaman'da kaçarak Sultan-ı Süleyman-mekânın hizmetine girdi. Sultan Bayezid oğlu Sultan Mahmud'un oğulları Sultan Orhan, Sultan Musa, Sultan Emir Bey, Sultan Mustafa ve Sultan Bayezid oğlu Sultan Alemşah'ın oğlu Sultan Osman Şah gibi geri kalan şehzadeler de Sultan Selim'in huzuruna geldiler.^{97]}

Selim şah-nâme'de vr. 70b, 71a ve yayımlanmış Selim şah-nâme'de ise sayfa 152'de bulunan aşağıdaki içerik Selim-nâme'de bulunmamaktadır.

[Sultan Ahmed'in ters dönmüş talihi ve kara bahtını rehber edinmiş şehzade evlatlarından Şehzade Murad iltica etmiş olduğu Acem kirası Kızılbaş Şah İsmail'in yanında ecel meleşine can verdi. Ahmed'in diğer iki şehzadesi Alâeddin ve diğer oğlu Mısır sultanına iltica etmiştiler her ikisi de Mısır da taunda öldüler. Böylece Ahmed'in nesli saltanat veraseti davasından tamamen kesilmiş oldu.^{98]}

3.5. SELİM-NÂME'DE BULUNUP DA SELİM ŞAH-NÂME'DE BULUNMAYAN İÇERİKLERDEN BİR ÖRNEK

Selim-nâme vr. 12a, 12b, 13a'da bulunup da Selim şah-nâme'de bulunmayan İdrîs-i Bidlîsî'ye ait ilginç bir değerlendirme:

[Esir alınanlar saf saf birbirine bağlandılar. Sanki kıyamet ovasında yolunu kaybetmiş küfür ehli bölük bölük zincirlerle bağlandı. Sultan bazı ilim ehlinin serbest bırakılmasını geri kalanların öldürülmesini emretti. Fakat bazı bilgin ve âlimler bu değersiz kulun isteğinden sonra kurtuldular. Buradaki bütün insanlar ve muzaffer askerler, helal mallar ve ganimetlerden faydalandılar.

O savaşta İslam fethi ortaya çıkmıştı. Ganimet olarak ele geçirilen altın, gümüş ve kıymetli, eşsiz, harika, seçkin, güzel, hayvan ve eşyadan sonra, Sultan devletin önemli din, yetki ve tedbir sahibi adamlarıyla yaptığı istişarede o kaçan zalim kılıç artıklarının takip edilmesinin önemli olduğunu vurguladı. Fakat devletin büyüklerinin ve ileri gelenlerinin çoğunluğunun düşüncesi sultanın bu savaştaki genel amacı dini güçlendirmek ve dinsizleri kovmaktı. Bu amaçtan da başarıya ulaşıldığına göre, geri dönmenin daha doğru bir yol olacağı idi.

Fakat Sultan bu fakir bendesiyle istişare ederek, "Hangi düşüncüyü uygulayalım, fethi tamamlamak için düşmanla savaşmaya devam mı edelim? Yoksa vatana geri mi dönelim?"

⁹⁷ E. H. 1423 vr. 69a; Kırilangıç a.g.e., s. 147'den bulunan bu içerik R.1540'ta bulunmamaktadır.

⁹⁸ E. H. 1423 vr. 70b, 71a.

diye sorduğunda, bu sahih hadisin yardım duasını nakil ve takdimden sonra, “Allah, lütfunun kulları üzerindeki etkisini görmeyi sever” dünya süsünün bu düşüncesinin oylanmasından, bu büyük fetih Allah’ın bir nimetidir. Dara sayısız avantaja sahipken İskender ona karşı zafer kazandı. Her şeyden önce bu düşmanın düşmanlığı birkaç cihette Dara’dan üstün bulunmakta. Fakat Allah’ın yardım nimeti üzerine bu zafer sayısız derecede o galibiyetten üstün ve daha yücedir. Kesinlikle Allah’ın böyle bir yardımı aşikârdır. “*Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah’ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah’ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir fetih ihsan ettik.*” Bu cümlelerin düzeni, hidayete erme kaynağı süslü, kafiyeli en yüce rütbeyi gözetlemeli. Bu büyük, önemli ve zor işlerin yapılması tamamlanmalı. Allah’ın ihsan ve büyük nimetine şükürler olsun. Bu hak fethin takibinin de tamamlanmasını bilge gönüllü sultan emrederek dedi ki şüphesiz zafer tamamlandığında Allah’ın nimetleri daha fazla olacaktır. Fakat önce bu fethin İskender’in zaferi üzerindeki üstünlüğü araştırılmalı diye emretti.

Fakir ve hakir şöyle düşünüyordu gerçekten padişahların birkaç sıfat ve dereceleri mümkündür. Bunlar; soy, büyüklük, geniş ülke, yönetme güç, kuvvet ya da cesaret ve hamasetlidir. Ancak Dara, sultanların varisi olduğunda verasetle dünya cihangirlik tahtına oturdu. Fakat bu yolunu şaşırmış saltanat iddiasındaki şahın eğer kendi günahkâr iddia ve sözü doğruysa şeceresi baba tarafından mübarek nübüvvet ve velayete dayanır. Anne tarafından ise büyük Bayındır sultanlarına dayanır. Görülüyor ki: halife, enbiya, evliyaların ve şeref kaynağı salihlerin halefi değil, daha çok ateşperest şahların halefi olmak istiyor.

Fakat Dara’nın ülkesinin büyüklüğü Ceyhun Irmağı’yla Fırat’a kadar olan iki nehrin arasıydı. Oysa yolunu şaşırmış Şah kendi kol gücünün cesaretiyle Mâverâünnehir taraflarını fethetti. Fakat Dara cesaretine rağmen, bu kadar ülke fethetmemişti.

Savaş meydanlarında, İranlı süvariler arasında hiç kimsenin bugüne kadar Rüstem gibi cesur, yiğit ve pehlivan olduğunu tarihçiler yazmadı. Hiçbir cesur süvari Rüstem’in hikâyelerinin üstüne hikâye eklemedi. Asla taraftarlarına ve tabilerine Firavun gibi tanrılık iddiasında bulunmadı. “*Sizin en yüce rabbiniz benim.*” Belki hiçbir zaman savaş meydanındaki yiğitlerin arasından kılıç yiğitliğine zamanının akran melikleri ve ileri gelenleri ulaşmamıştı. Hiç kimse hiçbir yazıdan İskender’in bu büyük savaşında sayısız saf dağıtan olarak onun adını yazmadı. Fakat devlet idarecilerinin ve komutanlarının yanlış tedbir, ihanet, muhalefet ve stratejik kusurlarından dolayı devleti ve şahlığı yıkıldı.

Sultanın bu düşmanının derecesi ise gerçekten İskender'in düşmanından çok daha fazlaydı.

Fakat İskender'in Dara'nın üzerine zafer ve istilası da cihangirlik payesi ve savaççılığı da İslam sultanının bu eyleminden çok daha azdır. Çünkü İskender ve Dara'nın karşılaşması Musul'a yakın Dicle Nehri kenarında oldu. Dara kendi saltanat tahtına hasmının çok fazla girmesine müsaade etmeyerek onu Diyarbekir sınırında karşıladı. Dara'nın mağlubiyet ve esareti sadece İskender'in askerlerinin kılıçlarıyla değildi. Belki onun askerlerinin, komutanlarının muhalefeti ve ihanet isteğiydi.

Ehli imanın sultanının yiğit bir düşmana karşı böyle mükemmel bir zafer elde etmesi üzerine elbette ki hedefi can feda askeriyle birlikte onun sarayının bulunduğu Tebriz Hoy'daki başkenti olmalıydı.

Rum sınırından itibaren seni cezalandırmak için Bir aydır topraklarından yürüyorum topraklarını korumak için karşıma çıkmıyorsun. Ülkeler sultanların nikâhlısı olduğu halde, padişahlık gayreti gösterip de tasarrufum altındaki mülkünde bu utancı def etmeye gücün yetmiyor. İçerikli mektuplar yazmasına ve her menzilde korkak düşmanı karşılamayı beklemesine rağmen, düşmanda savaşma ve karşılaşma cüreti yoktu. Mecburiyetten dolayı Çaldıran'da kibir yoluyla savaşmak için harekete geçince Sultan-ı Süleyman-mekân yiğitçe askerlerinin kılıcıyla onun karşısında galip oldu.

BEYİT:

Allah'ım yukarı ve aşağı yarattın.

Her elin üstünden el yarattın.

Sultan bu fakir ve hakirin kelimelerinin tedbirinden sonra kılıç ve tedbir ehlinin ortak kararıyla "Kimin dediğine ve ne dediğine bakma" kıymetli sözün gereği, Şükür ve teşekkür onun yardımına olsun dedikten sonra istikametini Tebriz olduğunu emretti.

3.6. SELİM-NÂMENİN DÜZEN VE İÇERİĞİ

İdrîs-i Bidlîsî'nin *Selim-nâme'si* mensur olarak düzenlenmiş bir eserdir. Kısa bir mukaddimeden sonra olayların tarihi sıralanmasının dikkate alındığı Sânihâtlar başlığı altında bir fihrist bulunmaktadır. Yirmi üç başlıktan oluşan eser, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valiliği, taht mücadelesi ve bütün askeri faaliyetleri anlatıldıktan sonra vefatıyla son bulmaktadır. Eserde anlatılan hikâyeler, konunun anlam

bütünlüğüne uygun olarak ayet, hadis, şiir, beyit, atasözü ve kasidelerle pekiştirilmiştir.

3.7. SELİM-NÂMENİN DİLİ VE ÜSLUBU

Selim-nâme Arapça, Farsça ve çok az da olsa Türkçe kelimelerin sıklıkla müteradif olarak kullanıldığı tercümesi zor bir metin formatındandır. Cümleler günümüzün Farsçasıyla karşılaştırıldığında büyük bir kısmının kullanılmadığı kelimelerle uzun olarak kurulduğu görülmektedir. Eser büyük oranda günümüzde pek kullanılmayan Arapça ve Farsça kelimelerde teşekkül ettiği, ana dili Farsça olan biri dahi eğer bu metinlerle ilgili bir okuma tecrübesine sahip değilse tercüme etmekte büyük sıkıntı çekecektir. Çünkü eser edebi üslubun yanında daha çok kelimeyle uzun cümleler teşhir etme amacını taşımaktadır.

Selim-nâmenin müteradif cümle yapısıyla ilgili örnekler:

Onun, aslı ve kökeni .Diyarbakir idi ⁹⁹ اصل و منشاء او آمد بود

رایت جهان آرای سلطانی را بر شواهد قلل بروج حصار افراختند¹⁰⁰

Dünyayı süsleyen sultanlık bayrağını kalenin en yüksek burçlarının zirvesine diktiler.

3.8. ÇEVİRİDE İZLENEN METOD

Bu tarz metinleri çevirmek için büyük gayret göstermek gerekir. İyi bir çeviri yapmak için çok gayret gösterdiğimi düşünüyorum. Tabi ki: Çevirilerde dil bire bir mütalaa edilemediği için bazı yerlerde bire bir çeviri değil de en iyi şekilde Türkçede anlam ifade edecek kelimelerle cümleleri kurmaya çalıştık. Günümüzde kullanılan alışılmış isim ve benzeri kelimelerde transkripsiyon alfabetini dikkate almadık. Her şeyden önce anlatılanı Türkçe olarak en iyi şekilde ifade edecek bir çeviri metni oluşturmaya çalıştık.

Eser içindeki ayetlerin meali için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sitesinden faydalandık.¹⁰¹

⁹⁹ Selimnâme, vr. 16b.

¹⁰⁰ Selimnâme, vr. 16b

¹⁰¹ <<https://kuran.diyaret.gov.tr>> Erişim tarihi 10.08.2020.

Eser içindeki şiir, rubai, beyit, atasözü ve diğerlerinin birçoğunun müelliflerini tespit etmek için “ganjoor.net”¹⁰² ten yararlandık.

3.9. ESERİN KAYNAK DEĞERİ

Selim-nâme tarihi kaynak olarak I. Selim döneminin önemli tarihi olaylarını müstakil bir şekilde veren bilgiler içermekte ve o günlere dair önemli olaylar hakkında bizi aydınlatmaktadır. Ayrıca o yıllara dair sosyal, siyasi, tarih, coğrafi birçok alanla ilgili eşsiz bir değere sahiptir.

3.10. DİĞER SELİM-NAMELERE GÖRE ÖNEMİ VE DEĞERİ

Selim-nâme, Şah İsmail’in Anadolu’daki mezhepsel temelli yapmış olduğu psikolojik gayri nizami yıpratma savaşının etkilerini ve ona bağlı olarak ortaya çıkan ayaklanmalara karşı I. Selim’in almış olduğu sert tedbirleri ihtiva etmesi açısından diğer Selim-nâmelerden ayrıcalıklı bir değer ve öneme sahiptir.

Ayrıca devletin taşradaki temsilcisi olan müellifin Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki faaliyetlerini kendi ağzından anlatması, o bölgelerin birçok alanda tarihi hafızasını oluşturmuştur. Bu da esere diğer Selim-nâmelerden farklı bir değer ve önem kazandırmıştır.

3.11. SELİM-NAME’NİN NÜSHALARI

Tespit edilebildiği kadarıyla Selim-nâmenin bilinen iki nüshası vardır. Tez konumuz olan Topkapı Sarayı Müzesi TSMK R 1540 no.lu nüsha en eski olanıdır. Nüshanın içeriğinde telif tarihi ve kâtibî hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

İstanbul, Millet Kütüphanesi Ali Emiri bölümündeki AE Farsça 810 no.lu nüsha ise 1328/1910 tarihinde tezimizin ana nüshası olan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan nr., 1540’tan istinsah edilmiştir. Bu nüshanın sağ kapağının iç yüzünde bulunan yazıda, “‘Aliyyü’l-‘allâme Mevlânâ İdrîs-i Bidlîsî’nin telifi, *Heşt Behîşt zeyli* 9. Cildi olan, ‘aleyhi’r-Rahmetü’l-Gufran 9. Padişah Yavuz Sultan Selim Han’ın savaşları, Topkapı Sarayı Hümâyûnu’ndaki yegâne nüshadan 1328 Şevvâl’de istinsah ettirilmiştir. ‘Ali Emîrî’” diye not düşülmüştür.

¹⁰² <<https://ganjoor.net>> Erişim tarihi 10.08.2020.

3.12. TABLO 1:

Selim-nâme'de (TSMK R.1540) bulunan başlıklar ve içeriklerin, Selim şâh-nâme (TSMK E. H. 1423 nüshası ve aynı nüshanın yayımlanan neşri)¹⁰³ ile karşılaştırılması.

SELİM-NÂME TSMK R. 1540		SELİM ŞAH-NÂME TSMK E. H. 1423			NOTLAR
Başlık	Varak	YAZMA NÜSHASI		HİCABİ KIRLANGIÇ NEŞRİ	
		Başlık	Varak	SAYFA	
Mukaddime	1a	Mukaddime	38a, 54b	108	R. 1540 ile bire bir aynı
Fihrist	1a, 1b	Fihrist	54b, 55a	108-111	R. 1540 ile bire bir aynı
Sultan Selim'in saltanatının başlagıncı olan 918/1512 yılı olaylarının hikayesi	1b, 2a	Sultan Selim Hân'ın saltanat başlangıcının nedenlerinin hikâyesi ile kutlu Padişah Sultan Bayezid Hân'ın saltanatının sona erişinin zikri ve Tekeili vilayetinde haricî Şah Kulu fitnesinin baş göstermesiyle vezir-i azam Ali Paşa'nın Sultan Bayezid tarafından nimetleri inkâr eden o âsi taifeyi defetmek üzere gönderilişi	58b, 59a 59b	119-122	R. 1540 ile bire bir aynı

¹⁰³ Haz., Hicabi Kırlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, Hece yayımları, Ankara 2016.; Tablo 1 ve tablo 2'deki (TSMK E. H. 1423) nüshası ve yayımlanmış neşre ait başlıklar, Kırlangıç, a.g.e., den olduğu gibi alınmıştır.

Sultan Selim'in Trabzon'dan Kefe'ye geçme isteği ve babasının askeri ile arasında vuku bulan olaylar	2a, 2b, 3a, 3b,	Süleyman mekânlı Sultanın bu tarihten önce yılbaşında kendi saltanat merkezi olan Trabzon'dan Allah'ın tevfik gemisiyle Kefe'ye geçişinin hikâyesi	60a, 60b, 61a, 61b,	122-127	R. 1540 ile bire bir aynı
Sultan Ahmed'in başkentin yakınına getirilmesi	3b, 4a, 4b, 5a, 5b	Veliahtlığın kendisine verilmesi için Sultan Ahmed'in hilafet merkezine yönelişinin hikâyesi	61b, 62a, 62b, 63a, 63b	127-130	R. 1540 ile bire bir aynı
Sultan Ahmed'in başkentin yakınına getirilmesi	4b, 5a	Sultan Bayezid Hân oğlu Sultan Korkut'un gaflet üzere İstanbul'a gelişinin zikri ¹⁰⁴	62b, 63a,	130-131	R. 1540 ile bire bir aynı
Sultan Ahmed'in başkentin yakınına getirilmesi	5a	Sultan Selim'in [...] tarihinde İstanbul'a Varması ¹⁰⁵	63a,	131-133	R. 1540 ile bire bir aynı
Sahib-Kıran Sultan Selim Han'ın tahta atanmasının zikri	5b, 6a,	Kutlu Sultan Bayezid tarafından reşit hâlef tayin edilmiş Sultan Selim Hân'a (Allah Onu Adalet ve iyilik tahtına oturtsun ve insanlık üzerindeki umumi hilâfete tayin etsin) saltanat hilâfetinin verilışı	64a, 64b, 65a	133-136	R. 1540 ile bire bir aynı

¹⁰⁴Bu konu R. 1540'ta Sultan Ahmed'in başkentin yakınına getirilmesi başlığı altında verilmiştir.

¹⁰⁵ Bu konu R. 1540'ta Sultan Ahmed'in başkentin yakınına getirilmesi başlığı altında verilmiştir.

Mübarek Sultanın Dimetoka tarafına inzivaya yönelmesinin hikâyesi	6a, 6b	Kutlu Sultan Bayezid'in bir köşeye çekilmeyi yeğleyerek Dimetoka'ya yönelmesi, mülke ve orduya veda etmesi, kendi hizmetine bazı mülazımları seçmesi ve gideceği yere varmadan önce yolda Sekülü mevkiinde 918 (1512) yılının ... ayında vefat etmesi hakkında	67b, 68a	142-144	R. 1540 ile bire bir aynı
Sultan-ı Süleyman-mekân'ın başkent Konstantinye'den Enguriye'ye yürüyüşü Sultan Ahmed'in Malatya'ya, oğlunun da Kızılbaş'a firarı hikayesi ¹⁰⁶	6b, 7a, 7b, 8a	Sultan Ahmed'in ordu hazırlama fitnesini ortadan kaldırmak amacıyla Sultan Selim'in Ankara tarafına yönelmesi, Sultan Ahmed'in şaşkınlığa düşmesi, onun kuşatılmasının takdir gereği ertelenerek ikbal sahibi Sultan Selim'in o kışı Bursa'da (Allah kötülüklerden korusun) geçirmesi hakkında	68a, 68b, 69a, 69b, 70a	144-149	R. 1540 ile bire bir aynı
Sultan Ahmed'in ele geçirilmesinin zikri	8a, 8b	O bilgili ve haberdar şahın keskin görüşüne, güzel düşüncesine ve parlak tedbirine yarasır tedbirlere	70a, 70b, 71a	149-152	R. 1540 ile bire bir aynı

¹⁰⁶ Bu başlık yanlış olarak “Kızılbaş elçilerinin zaferlerle korunan dünya övücü mübarek dergâha gelişleri” şeklinde yazılmıştır. Eserdeki fihristte bulunan başlık esas alınarak düzenlenmiştir.

		başvurmak yoluyla Sultan Ahmed'in ele geçirilmesi ve bunun her şeye gücü yeten hikmet sahibi Allah'ın takdirine uygun olarak ve amaçlandığı şekilde gerçekleşmesi hakkında			
Mısır Sultanının elçisinin sultanın tahta oturmasını tebrik amacıyla gelmesi	9a	Mısır Sultanının elçisinin Sultan'ın padişahlık ve kayserlik tahtına oturmasını kutlamak amacıyla gelmesi	71a, 71b	153-154	R. 1540 ile bire bir aynı
Turhal kalesinde bozguncu Celâlilerin ortaya çıkış hikâyesi	36b, 37a,	Rumiyye-i Suğra hududunda bulunan Turhal kalesi dolaylarında Celali mühlitlerinin ayaklanmaları hakkında	189b 190a,	455-457	R. 1540 ile bire bir aynı
Mekke Şerif'inin gelmesi Said vilayetinin ve başka kabilelerin reis ve komutanlarının itaat etmeleri, mağrip padişahlarının elçilerinin ve Kıbrıs'ın haracının gelmesi	32a, 32b, 33a, 33b,	Mekke Şerifinin gelmesi Said vilayeti reis ve komutanlarıyla çeşitli Arap kavimlerinin itaat etmeleri, Mağrip kralı elçisinin gelmesi ve Venedik adalarından olan Kıbrıs adasından cizye ve haraç ulaşması	170b, 171a, 171b, 172a,	414-418	R. 1540 ile bire bir aynı

Hicri 920 Senesi olaylarının hikâyesi	15a, 15b, 16a, 16b, 17a,	Dokuz yüz yirmi (1514) yılında devlet intizamlı hadimlerin çaba ve girişimleriyle İslam memleketleri çevresinde ortaya çıkan olay ve fetihlerin hikâyesi	125b, 126a, 126b, 127a, 127b, 128a	302-309	R. 1540 İdrîs-i Bidlîsî'nin anlatımıyla bire bir aynı
Diyarbakır memleketinin fethi ve Çemişgezek Savaşı'nın hikayesi	18b, 19a,	Diyarbakır memleketlerinin fethedilişi ve zikredilen beldelerden Çemişgezek savaşının hikâyesi	129b, 130a,	312-314	R. 1540 İdrîs-i Bidlîsî'nin anlatımıyla bire bir aynı
Diyarbakır memleketinin fethi ve Çemişgezek Savaşı'nın hikayesi	19a, 19b, 20a,	Bundan sonra ortaya konan doğru tedbirlerin ve Sultan'ın devletinin bereketiyle Müslüman memleketlerinde fetih işinin günden güne ilerlemesinin hikâyesi ¹⁰⁷	131b, 132a,	317-319	R. 1540 İdrîs-i Bidlîsî'nin anlatımıyla bire bir aynı
Diyarbakır memleketinin fethi ve Çemişgezek Savaşı'nın hikayesi	20a,	Amid şehri kalesinin fethedildiği günün sabahının sıfatı ile o şehrin güzelliklerinin ve munis seçkinlerinin zikri	133a,	319-322	R. 1540 İdrîs-i Bidlîsî'nin anlatımıyla bire bir aynı
Diyarbakır memleketinin fethi	20a, 20b	Meşhur Beylerin ve muzaffer ordu komutanlarının Diyarbakır'ın muteber kalelerinden	133a, 133b, 134a,	322-325	R. 1540 İdrîs-i Bidlîsî'nin anlatımıyla

¹⁰⁷ Bu içerik R. 1540'ta Diyarbakır memleketinin fethi ve Çemişgezek savaşının hikâyesi başlığı altında vr. 19a'nın 21. Satırının sonunda başlamaktadır.

ve Çemişgezek Savaşı'nın hikâyesi		Mardin kalesini kuşatma yolunda müşavere etmeleri			bire bir aynı
Diyarbakir memleketinin fethi ve Çemişgezek Savaşı'nın hikâyesi	21a, 21b 22a, 22b 23a, 23b	Bıyıklı Mehmed Paşa ve ben fakir tarafından mezkûr olayın Süleyman mekânlı Sultanın dergâhına ve Kızılbaş ordusu tarafından da yardım istemek için sapkın Şah'a arz edilmesi ile bu sıralarda beylerinin ihtimamlarıyla Diyarbakir memleketlerinin bazı kalelerinin fethedilmesi ve Sultan'ın dergâhından asker gönderilmesi hadisesi	134b, 135a, 135b, 136a, 136b, 137a, 137b,	325-333	R. 1540 İdrîs-i Bidlîsî'n in anlatımıyla bire bir aynı
Diyarbakir memleketinin fethi ve Çemişgezek Savaşı'nın hikâyesi	23b, 24a 24b, 25a 25b, 26a	İslam askerlerinin Karahan ve diğer kötü akibetli Beylerin kumandasındaki kötü şanlı Kızılbaş mülhit ordusuyla savaşır vuruşmaları ve aşağılık fırkanın hezimete uğrayıp yenilmesi hakkında	137b, 138a, 138b, 139a, 139b, 140a,	333-339	R. 1540 İdrîs-i Bidlîsî'n in anlatımıyla bire bir aynı
Üçüncü kez İran memleketinin fethi ve fitnesini defetmek için hareket geçme ve	29b, 30a 30b, 31a 31b, 32a	Âlem Hükümdarı Padişahın kum gibi kalabalık ordusuyla birlikte yüce Allah'ın yardımıyla amansız çölde, Mısır'ın cehennemden bir	163a, 163b, 164a, 164b, 165a, 165b, 166a, 166b,	396-414	R. 1540 ile 163a, 163b, 164a, 164b, 167a, 167b,

Arabistan fethinin hikâyesi		parça ve seraptan ibaret olan Katya çölünde harekete geçmesi, Salihiye'den sıkıntısız olarak geçmeyi başarması, Kahire dışında Mısır Sultanıyla karşı karşıya gelmesi ve Padişah ile yüce devlet erkânının yüce nusrete ermesi hakkında	167a, 167b, 168a, 168b, 169a, 169b, 170a, 170b,		169a, 169b, 170a, ve 170b bire bir aynı geri kalan varaklar aynı değil farklı
Mısır hükümetine Hayır Bey'in Şam hükümetine Canberdi Gazali'nin atanmasının sebeplerinin beyanı hakkındadır	33b, 34a, 34b, 35a	Daha önceden bir antlaşma olmadığı halde Mısır hükümetinin Yunus Paşa'dan sonra Hayr Bey'in yükümlülüğüne verilmesinin zikri	181a, 181b, 182a, 182b, 183a	440-44	R. 1540 ile 181a, 181b, 182a bire bir aynı 182b İse kısmen 183a ise tamamen farklı
İbn-i Haneş'in isyan ve itaatsizliği sonunda kendi cezasını nasıl bulduğu ve cezalandırıldığı hakkındadır	35a, 35b, 36a, 36b,	İtaat ve bağlılıktan sonra ibn Haneş'ten Şam civarında baş gösteren isyan ve fesatla nimete nankörlük edişinin cezasına çarptırıldığı hakkında	188a, 188b, 189a, 189b	450-455	R. 1540 ile 188b, çoğunlukla 189a, ve 189b, tamamen bire bir aynıdır.
Acem memleketine yönelmenin hikâyesi	9a, 9b,	Sultan'ın hazırlıklar yapıp İran topraklarına ve Acem memleketlerine yönelişinin hikâyesi	71b, 72a, 72b, 73a, 73b, 74a, 74b,	154-170	R. 1540 ile bire bir aynı değil farklı

Acem memleketine yönelmenin hikâyesi	9b, 10a	İran memleketlerine doğru harekete geçmek için saltanat askerlerinin donatılmasının anlatılması ve Sivas'ta eşsiz ordunun boy göstererek kötü insanların kalplerine kaygı ve korku salınmasının arz edilmesi hakkında	81b, 82a, 82b, 83a, 83b, 84a, 84b, 85a,	183-192	R. 1540 ile bire bir aynı değil farklı
Padişahın Erzincan'dan kayıp Şah İsmail'e gönderdiği mektup beyanındadır	10a, 10b, 11a, 11b	Cem makamlı Sultan'ın Acem Hükümdarı sapık Şah'a Türkçe olarak yazdığı mektubun sureti, Türkçe bilenlerin içeriğinden yararlanmaları için buraya aktarıldı	85a, 85b, 86a, 94a, 94b, 95a, 95b, 96a,	193-197	R. 1540 ile bire bir aynı değil, farklı
Düşmanların öldürüldüğü yerin hikayesi	11b, 12a, 12b, 13a, 13b, 14a	Düşmanların ölüm meydanının hikâyesi	94a, 97a, 97b, 103a, 103b	217-226	R. 1540 ile bire bir aynı değil farklı
Düşmanların öldürüldüğü yerin hikayesi	12a	Zafer ve galibiyet akşamının sabahında Süleyman mekânlı Sultanın fetih ve zafer tahtına oturması ile Kızılbaş esirlerin bazısının öldürülmesi, bazısının da hapsedilmesi veya	101a, 101b, 102a,	227-234	R. 1540 ile bire bir aynı değil, farklı

		serbest bırakılması hakkında hikâye			
Düşmanların öldürüldüğü yerin hikayesi	12a 12b, 13a 13b, 14a	Dünya fatihi sultanın fetih ve ikbal menziline cennet gibi saltanat diyarı Tebriz'e yönelmesi ve ihmal etmeden adalet hasletli nâipleri göndererek adalet ve ihsan kanunlarını yerleştirmeyi düşünmesi hakkında	103b, 104a, 104b,	241-244	E. H. 1423'te bulunmayan bu içeriği R. 1540'ta İdrîs-i Bidlîsî anlatıyor
Tebriz'den Amasya'ya dönüşün istişaresinin hikâyesi	14a, 14b 15a,	Dünya fatihi Padişah'ın beylerden, vezirlerden ve küçük büyük makam sahiplerinden oluşan devlet erkânını toplayarak görüşmesi ve askerlerin Azerbaycan'da kalıp kışlamalarının yararı ve zararı konusunda istişare etmesi ve büyük bir kahra uğramış düşmanların geriye kalanlarının durumunu güzel tedbir ve ilahi takdirin gereğine uygun olarak açığa çıkarması hakkında birkaç söz	105a 105b 106a 106b	247-251	R. 1540 ile bire bir aynı değil, farklı
Sultanın İran memleketine yönelmesi ve	17a, 17b,	Kudret sahibi sultanlar sultanının teveccühünün bereketiyle ve gazilerle	113b, 114a, 114b, 115a,	269-277	R. 1540 ile bire bir aynı değil, farklı

Kemah kalesinin fethinin hikâyesi		mücahitlerin yardımıyla İran beldelerinden olan sağlam Kemah kalesinin sabah vaktinden öğle namazı vaktine dek fethedilmesinin hikâyesi	115b, 116a		
Sultanın İran memleketine yönelmesi ve Kemah kalesinin fethinin hikâyesi	17b, 18a, 18b,	Kemah'ın fethinden sonra dünya fatihi Sultanın Alau'd-Devle Zü'l-Kadir'in intikamını almaya ve Dulkadirli vilayetinin memleket ve kalelerini fethedip Türkmen ulusunu ele geçirmeye zafer yapılı askerlerin önünde yönelmesinin hikayesi	123a, 123b, 124a, 124b, 125a,	295-301	R. 1540 ile bire bir aynı değil, farklı
Üçüncü kez İran Memleketinin fethi ve fitnesini defetmek için hareket geçme ve Arabistan fethinin hikâyesi	26a, 26b 27a,	Sultan'ın İran memleketlerine üçüncü kez hareketi ve bu sırada Mısır sultanının muhalefetiyle Sultan'ın nasihat ve Müslümanlık törelerini yerine getirmek amacıyla elçiler göndermesi, Mısır askerinin muhalefette ısrar etmesi ve elçilerin beklenmedik bir şekilde geriye dönüşlerinin beyan edilmesi hakkında hikâye	147a, 147b, 148a, 148b, 149a, 149b,	356-363	1540 ile bire bir aynı değil, farklı

Üçüncü kez İran Memleketinin fethi ve fitnesini defetmek için hareket geçme ve Arabistan fethinin hikâyesi	27a, 27b 28a,	İslam Sultanlarının Mısır Sultanı ve Şam Melikleriyle Mercidabık'ta Davud Nebi'nin meşhur kabrinin bulunduğu yerde karşılaşmasıyla gerçekleşen büyük savaş ve vuruşma hadisesi ile padişah'ın ordusunun fethi ulaşıp Mısır ve Arap ülkesi Hâkimi Kansu Gavri'yi öldürmesi ve Kuru Kale ile Halep topraklarını zorlanmadan fethetmesi hakkında hikâye	150b, 151a, 151b, 152a, 152b, 153a, 153b, 154a, 154b,	365-376	R. 1540 ile bire bir aynı değil, farklı
Üçüncü kez İran Memleketinin fethi ve fitnesini defetmek için hareket geçme ve Arabistan fethinin hikâyesi	28a, 28b 29a, 29b	Âlem hükümdarı padişahın Halep Diyarından Şam beldelerini zapt etmek azmiyle harekete geçmesi ile Beytü'l-Haram'ın donatılmasının kolaylaştırılması için büyük bir hızla Arap memleketlerini düzene koymak amacıyla yola koyulması hakkında hikâye	156a, 156b, 157a, 157b, 158a, 158b, 159a, 159b, 160a, 160b, 161a, 161b, 162a, 162b, 163a,	380-396	R. 1540 ile 159a ve 159b kısmen bire bir aynı. Geri kalan varaklar aynı değil, farklılar
Cennet-i Firdevs-makam Sultan'ın vefatının hikâyesi	37a	Haşmet ve ikbal tahtı Sultanının, zevalî çabuk olan bu bekasız dünya sarayından Celal sahibi Allah'ın	190b, 191a, 191b, 192a,	457-466	R. 1540 ile bire bir aynı değil, farklı

		rahmet ve mağfiretine göç edişinin anlatılışı ile kitabın hatimesi	192b, 193a, 193b, 194a, 194b,		
--	--	---	---	--	--

3.13. TABLO 2:

Selim şâh-nâme (TSMK E. H. 1423) nüshası ve aynı nüshanın yayımlanan neşrinde bulunup da Selim-nâme’de (TSMK R.1540) bulunmayan başlık ve içerikler.

SELİM ŞAH-NÂME	SAYFA	TSMK E. H. 1423 VARAK
Övgüye layık olan iyilik sahibi Allah’a hamd ve övgü makamı	62-63	37b, 38a,
İhtiyaçlara cevap veren Allah’ın birliğinin dua ve yakarış diliyle dile getirilmesi	63-67	38a,
Fezleke: Hacetleri karşılayan Allah’ın birleşmesi ve ona yakarış	67-69	39a, 39b, 40a,
İnsanlığın en hayırlısı ve yaratılmışların en şerefli olan Peygamberin övgüsünün zikri ve o mahşer şefaâtçisinin şefaâtini dileme yolunda yakarış ve dua	69-72	40a,
İki dünya övücü insanların ve cinlerin Peygamberine (Allah’ın selamı ona, soyuna ve ashabına olsun) insanın seçkini ve seçkin insana övgünün fezlekesi	72-74	40a, 40b, 41a,
Âhir zaman Peygamberinin (gece gündüz ona salat, cennet bahçelerini hak eden ailesine ve ashabına selam olsun) miracının saadet başlıklı hikâyesi	74-76	41b, 42a,
Miraç gecesinin vasfı hakkında	76-77	42a,
Ümmetlerin şefaâtçisi Hz. Peygamber’in miracının fezlekesi	77-79	42b, 43a,
Felek mevkili Sultan, cem makamı Padişah, zamanın halifesi, huzur ve güven devrinin yargıcı ebu’l-muzaffer mağrur ve mebrur Padişah Sultan Selim Şah oğlu mağfur Sultan, merhametli Hakan Süleyman Şah oğlu Sultan Selim (II) Şah Hân’ın Vasıflarının ve seciyelerinin zikrinin önceliğinin gerekliliği hakkında	79-82	43a, 43b, 44a,
Dünya Fatihisi Sultanın övülesi yanlarının ve vasıflarının hikâyesi ile cennet mekânlı babasının cennet bahçesine göçmesinden sonra onun günden güne artan saltanat tahtına kutlu oturmasının fezlekesi	82-85	44a, 44b, 45a,
Sultan mekânlı Sultanın bu tez geçen dünya diyarından göç edişini hilâfetin veliahtı olan ikbal sahibi Sultan II. Selim Şah’a hal diliyle arz ediş manzumesi	85-102	45a, 45b, 46a, 46b, 47a, 47b, 48a, 48b, 49a, 49b, 50a, 51b,

Kitabın bölümlerini anlatmadan önceki hikâyenin ve cennet mekânlı babamın o alicenap Padişaha samimi kulluğunu izhar etmesinin fezlekesi / izzet ve ikbal tahtının sultanının hilafet döneminde gerçekleşen olayların ve fetihlerin fihristi merhum babamın kulluğu ve hizmetkârlığı vesilesiyle mukadder olmuştu. Bunların ayrıntıları gelecek hikâyelerde yazılacak ve ondan sonra bu sağlıklı kitabın bölümlerinin anlatılışına ve fetih olaylarıyla durumların hikâyelerinin tayinine başlanacaktır.	102-108	52a, 52b, 53a, 53b, 54a,
Sultanın kutlu doğuşu, mutluluk ve şefkat beşiğinde büyümesi ile sonsuz arzu ve enerjiyle gençlik ve mutluluk derecesine ulaşması hakkında mukaddime	111-115	55a, 55b, 56a,
Mutlu Padişahın doğuşunun hikâyesinin, çocukluk hallerinin anlatılışının, büyük ziyafetler verililişinin, şehzadenin öğreniminin ve Trabzon iline vali olarak atanışının fezlekesi	115-119	56a, 56b, 57a, 57b, 58a,
Sultan Selim Hân ile kardeşleri Sultan Ahmed ve Sultan Korkut'un durumları, o günlerde olan hallerin macerası, kutlu Sultan Bayezid'in devlet erkânının muvafakatiyle sultan Ahmed'i veliâht tayin edişi, iyiliği isteyen ordunun ve askerlerin karşı çıkmaları, Sultan Selim Hân'ın bu olayın gerçekleşme ihtimali üzerine kendi saltanat merkezi olan Trabzon'dan Kefe tarafına hareket edişi, mağfiret şiarlı babasıyla görüşmek amacıyla Edirne tarafına yola çıkışı, onun İslam mücahitlerinin seraskerliğinin verilmesine razı olması, sonra Sultan Selim'in o tarafa yönelmesi, hilafet şiarlı Sultan'ın ise hilâfet merkezine hareket etmesi, Sultan Selim'in, Sultan Ahmed'le olan antlaşmanın yenilendiğini duyarak babasını takip etmesi, kaçınılmaz savaş ve çatışmanın meydana gelmesi, şehzadenin Kefe tarafına dönmesi, Anadolu tarafında harici Kızılbaş fitnelerinin baş göstermesi, Vezir Ali Paşa'nın öldürülmesi, Sultan Ahmed'in Üsküdar'a gelmesi, yeniçeri taifesinin karşı çıkması, devlet erkanının evlerinin yağmalanması, Sultan Ahmed'in Karaman diyarına dönmesi, iyilik taraftarı askerlerin Sultan Selim Han'ı Kefe'den çağırmaları, onun da hilafet odağı olan babasının rızasıyla saltanat tahtına	136-140	64b, 65a, 66a,

oturması ve nusret şiarlı askerlerle, vilayet ve diyardaki bütün kulların ona biat etmeleri hakkındaki hikayenin fezlekesi.		
Sultan Selim Şah'ın Allah'ın yardımı ve Allah katından gelen teyit ile dünyanın sığınağı olmayı ve şahlığı nitelik ve soy bakımından hak etmesi hakkında	140-142	66a, 66b, 67a,
Din Sultanının İran topraklarına yönelmesi ve mülhit Kızılbaş'ı ortadan kaldırmak amacıyla Acem diyarına düzenlenecek seferin hazırlıkları konusundaki hikâyenin manzum fezlekesi	170-176	76b, 77a, 77b, 78a, 78b,
İkbal sahibi Sultan'ın dalâlet yolcusu Acem hükümdarı Şah İsmail'e ferman göndermesi hakkında	176-178	78b, 79a, 79b,
Kutluluk sahibi Sultan tarafından Tâcîzâde Emîr Cafer-i Tuğrâî eliyle Acem Şahına yazılan yüce buyruğun sûreti	178-183	79b, 80a, 80b, 81a,
Zaferin kılavuz olduğu İslam ordusunun Akdeniz'den sayılamaz gemilerle ve bineklerle geçişinin, sapkın Şaha mektup ve mesajlarla uyarılar gönderilmesinin, Sultanın Sivas ovasında uçsuz bucaksız orduyu gözden geçirmesinin ve kötü insanların kalplerinden cesareti yok etmek için mektup göndermesinin fezlekesi	197-202	86a, 86b, 87a, 87b, 88a
Saltanat sancaklarının Erzurum, Eleşkirt ve Erzincan beldelerinde açılması ve Acem Şahı tarafından cevabın gelmesi hikâyesinin fezlekesi	209-212	88b, 89a, 89b, 90a, 90b, 91a
İskender şiarlı Padişahın askerinin değersiz Kızılbaş Şahı ve ordusuyla karşılaşması ve savaş gününde iki tarafın vuruşması hakkındaki hikâyenin fezlekesi	227-234	97b, 98a, 98b, 99a, 99b, 100a, 100b,
Fezleke: Fethin mensur hikâyeye dayanılarak ve bilinenlere uygun olarak nazım halinde hikâye edilmesi	237-241	101a, 101b, 102a, 102b, 103a,
Kulların ve beldelerin ıslahı amacıyla Vezirlerin ve merhum babamın önceden gönderilme hikâyesinin manzum fezlekesi	244-246	104a, 104b, 105a,
Tebriiz'den eskiden miras kalan hilafet tahtının merkezine doğru dönüş yolculuğu ve geçim gereçlerinin azlığı ile kışın soğuğunun verdiği zarar yüzünden o yolda çekilen sıkıntı ve meşakkatlerle yaygın bir şekilde yük ve binek hayvanlarının telef olmaları hakkındaki hikâyesinin fezlekesi	251-258	106b,107a,107b,108a, 108b, 109a, 109b,

Âlem Padişahının kutlu sancaklarının İran seferinden döndükten sonra Rûmiyye-i Suğra sınırlarına ulaşır yıldız hareketli birliklerin kışlamak amacıyla saadet diyarı Amasya'ya girmelerinin ve devlet ileri gelenleriyle düşmanların genel durumları hakkında birkaç söz	258-263	109b, 110a, 110b, 111a,
Sultan'ın kutlu sancaklarının darü'l-mülk Amasya'ya inişi ve acem hükümdarı Şah İsmail'in elçilerinin gelişi hakkındaki hikâyenin fezlekesi	263-269	111a, 111b, 112a, 112b, 113a, 113b,
Kemah kalesinin fetih hikâyesinin manzum fezlekesi	277-283	116b, 117a, 117b, 118a, 118b, 119a,
Zafer ünvanlı askerin kışlayıp dinlenmesi için yüce şanlı Sultanın Tebriz şehrinden dönmesinin ardından verdiği emirle bendenizin Kürdistan şehirlerine yönelmesi ve İran meliklerinin ikbal sahibi Süleyman mekânlı Sultana biatlerinin keyfiyeti hakkında	284-289	119a, 119b, 120a, 120b,
Davetçinin Kürdistan memleketlerine yönelişi ve meliklerin Süleyman mekânlı Sultan'a biat edişlerinin keyfiyetinin fezlekesi	289-295	120b, 121a, 121b, 122a, 122b, 123a,
Fethe sığınak olan gemilerin korunduğu mahzenlerin niteliği	301-302	125b,
Kürt askerlerinden oluşan devlet dostlarının fethiye ulaşır ilhad ehlinin beylerinin yenilmeleri hakkında fezleke	309-312	127a, 128b, 129a, 129b,
Acem melik ve hakimlerinin özellikle Kürt beldeleri yöneticilerinin Kemah'ın fethiyle Sultan'ın Alaü'd-Devle topraklarını inat ehlinden temizlenip sonra da hilafet tahtına yönelişi sırasındaki durumlarının hikâyesine dair fezleke	314-317	130a, 130b, 131a, 131b,
Sultan'ın Diyarbekir ve İran fetihlerinde fedakârlık gösteren beylere kumandanlara ödülleri, ihsanlar, hilatlar ve hazineler vermesinin tafsilatı	339-340	140a,
Sultan'ın Türkçe olarak yazılmış kutlu hükmünün ve mübarek minvalli ihsanlarının timsali	340-342	140a, 140b, 141a,
Diyarbekir memleketlerinin fethedilişiyle o arada ortaya çıkan savaşlar ve dinle devlet düşmanlarının mağlup olmaları hakkında fezleke	342-346	141a, 141b, 142a, 142b, 143a, 143b,
Mezkûr hadisenin Bıyıklı Paşa ve ben fakir tarafından da adam ve yardım talebiyle kendi şahırlarına arz edilmesi ve bu sırada Osmanlı	348-351	143b, 144a, 144b, 145a,

beylerinin çabalarıyla bazı Diyarbekir kalelerinin fethedilmesiyle Sultan'ın dergahından mansur askerin gönderilmesi		
Beylerbeyi Bıyıklı Paşa'nın kendi düşünce ve tedbirinin hatalı olduğunu anlaması, serkeş Kızılbaş kavminden intikam almayı düşünmesi, Diyarbekir Hâkimi Karahan'la savaş yapılması, onun hezimete uğratılıp katledilmesi, Diyarbekir vilayetinin ele geçirilmesi ve o uğursuz kavmin ortadan kaldırılması	351-356	145a, 145b, 146a, 146b, 147a,
Sultan'ın İran memleketlerini zapt etmek üzere üçüncü kez harekete geçişi ile o sırada Mısır Sultanının muhalefet Padişahın elçilerinin nasihat ve Müslümanlık törelerini yerine getirmek amacıyla yola çıkmalarının manzum hikâyesi	363-365	149b, 150a, 150b,
Dünya Fatihî Sultan'ın din ve iman yolunu kesenleri yani sözünde durmayan Mısır Sultanının askerlerini defetme yolunda harekete geçmesi, Halep yakınlarında Mercidabık'ta fitneci Çerkezlerle savaşın gerçekleşmesi ve belaya düşmüş bu taifenin askerinin hezimete uğraması hikâyesinin fezlekesi	376-380	154b, 155a, 155b, 156a,
Merhum babam fakir Mevlânâ İdris'in sırf devlet taraftarlığı nedeniyle şefkatli Sultan Selim Han'ın (Allah onu mağfiretine gark etsin) yüce tabiatına ve adaletine ve kendisinin dinin sığınağı Padişahla olan yakınlığına güvenerek takındığı tavrın hikâyesi	418-420	172b, 173a, 173b,
İşe büyük ödüllere neden olan Mısır kasidesi	420-432	174a, 174b, 175a, 175b, 176a, 176b, 177a, 177b,
Müjdeler veren bu mektup, fesahat yazılı münşinin yazdığı şekliyle aynen nakledilmektedir	432-440	177b, 178a, 178b, 179a, 179b, 180a, 180b, 181a,
Rumeli vilayetinden tımarlı sipahilerin mahsullerinin ve hazine gelirlerinin Şam şehrine gönderilmesi ve sultanın fethedilen Arap vilayetlerinin tahrir defterlerinin tutulması yolundaki emirlerinin hikâyesi	444-446	183a, 183b, 184a, 184b, 185a, 185b, 186a,
Vezir Pir Mehmed Paşa'nın İstanbul'dan Vezir-i Azam makamına atanmak ve Sultan'ın huzuruna kabul edilme şerefine ermek için Dimeşk'e gelişi hakkında	446-447	186a, 186b,
Dimeşk'in Salihîye şehrinde Muhyiddin Arabî'nin mezarı başına cami ve Şam	447-450	186b, 187a, 187b, 188a,

memleketleri hükümet ve valiliğinin Çerkes taifesinden Canberdi Gazali'ye, İbn Haneş vilayetinin de Korkmazoğlu Mehmed Bey'e verilmesi hakkında		
İkbal sahibi ve dünya fatihi Padişah Sultan Selim Hân'ın (Allah onu cennet bahçelerinde güzel nimetlerle rızıklandırsın ve cennet havuzlarından temiz şaraplara kandırsın) bu kısa ömürlü dünyadan mülkün Meliki olan Celal sahibi Allah'ın kaza ve rıza fezasına göç edişi ile eski fetihlerinin macerasının manzum olarak özet bir şekilde anlatılması	466-467	194b, 195a,
Sihhatli rivayet yoluyla hikâyenin aslının anlatılmaya başlanması	467-471	195a, 195b, 196a, 196b,
Padişahın vasiyetinin din sığınağı hâlefe iletilmesi	471	196b,
İtibarsız dünyanın yergisi hakkında	471-472	196b,
Sultan'ın vasiyetini dinledikten sonra vezirlerin durumları, onun bu amansız dünyadan göç edişi ve memleket varisinin kısa zamanda gelerek saltanat tahtına oturduğu hakkında	472	196b, 197a,
Rahmetli Padişah'ın tabutunun emniyet yatağına ve huzur makamına ulaştırılması hakkında	472-474	197a, 197b,
Matemli baharın vasfı	474	197b,
Bu olay sırasında yedi kat göğün halinin değişmesi ve bu musibet ve facianın gerçekleşmesiyle yedi gezegenin şaşkınlığa düşmesi	474-475	197b, 198a,
Saltanat varisinin devlet ve hilafet tahtına çıkışı ve Cennet makamı Sultan'ın güzel kokulu kabri üzerine Padişahın emriyle türbe yapılması hakkında	475-479	198a, 198b, 199a, 199b,
Saltanat akıbetli genç şehzade Sultan oğlu Sultan, Sultan Selim Han oğlu Sultan Murad'ın (Allah ona ebedi saadet bağışlasın) zikriyle sözün bitirilişi	479-482	199b, 200a, 200b,
Bu samimi kulun halis kulluğundan ve devlet arzusundan kaynaklanan söz hatalarından özür ve bağışlanma dileme hakkında son söz	482-485	200b, 201a, 201b, 202a,
Kitabın bitiriliş tarihi hakkında	487	202a

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İDRİS-İ BİDLİSÎ'NİN SELİM-NÂMESİNİN TÜRKÇE'YE TERCÜMESİ

4.1. MUKADDİME

Bismillâhirrahmânirrahîm

*“Ey mülkün sahibi olan Allah'ım sen mülkü dilediğine verir dilediğinden mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz, dilediğini rezil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetersin.”*¹⁰⁸

Allah'ın bize verdiği nimetlere, Sultanımıza verdiği geniş mülklere sonsuz şükürler olsun. Yarattılmışlara peygamber olarak gönderilen Peygamberlerin Sultanının müjdesini kabul edenler, ailesi ve arkadaşları Allah'ın cennetiyle şereflesinler. Allah bizleri yolunu şaşırıp kaybedenlerden etmesin.¹⁰⁹

Ammâ ba'd, bu mübarek kitabın başlangıç defteri ruhlara mutluluk veren iki mukaddime ile maksadını amaçlamaktadır.

Birinci bölüm: Bu bölümde, soyu sultanlık kaynağı olan, ülkeler fatihi hanedanında İslam dinini yayma ve ülkeler fethetme iddiasıyla ülkeler fatihi Sultanın ortaya çıkışını ve taraftarlarının talebi olan gökyüzüne sahip Kayzer tahtına oturması, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmen, Mısır ve Şam'ın memleketlerinin ele geçirilmesi savaşları anlatılacaktır.

İkinci bölüm: Ahir zaman fitnesinin bir anda ortaya çıkışı, her gün hızla çoğalması, ehl-i iman dini ve dünyevi kargaşaya sürükleyerek, onları dayattıkları ilmi tartışmalarla zorla Şia'ya dönüştürmeye zorlayıp dini bozmaya çalışmaları anlatılacaktır.

Bu iki mukaddimedede de Peygamberimizin hicri tarihi yılı kullanılarak fetihler ve olaylar ayrı hikâyelerle halinde yazılacaktır.

¹⁰⁸ Kurân-ı Kerim, Âl-i İmran suresi, ayet 26.

¹⁰⁹ TSMK E. H. 1423, vr. 38a'nın ilk beş buçuk satırı ve Hicabi Kırılmaç, *İdris-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2016, s. 61, R. 1540, vr. 1a ile bire bir aynıdır.

Önce Sultan-ı Said'in kendi tahtına halife ataması, sultanların efendisinin mübarek sultanlık tahtının hilafet burcuna, İskender'in ve Süleyman'ın tahtının üzerine oturduğu gündən beri, soyunun fetihlerinin hikâyeleri kıyamet gününe kadar sürsün ve anlatılsın inşallah.¹¹⁰

4.2. FİHRİST

H. 918/1512¹¹¹ Senesinde bir Yıldız gibi cihangirlik tahtına cülus edip ve yükseldiği tarihten itibaren 924/1518'in Sonlarına Kadar Olan Olaylar Anlatılmıştır.

SÂNİHÂT

918/1512-13 Olayları

Sultanın hanedanının saltanat tahtına oturması ve Sultanın hilafet merkezinde Engüriye'ye (Ankara) hareketi bunun akabinde Sultan Ahmed'in Malatya'ya oğlunun da Kızılbaş'a firarı.

SÂNİHÂT

919/1513-14 olayları

Yenişehir'de Sultan Ahmed ile savaş ve onun öldürülmesi, Kızılbaş ile savaşa karar verilmesi ve Anadolu'da onlara tâbi olanların öldürülmesine hüküm verilmesi. Sultanın, Acem diyarına fetih için Edirne'den yürüyüşünün detayları Sultanın, Şah İsmail ile Çaldıran'da savaşı ve zaferi.

SÂNİHÂT

Sultanın Amasya kışlağından Acem vilayetine yürüyüşü, Padişah'ın Kemah kalesine vardığı gün kalenin fethedilmesi, Dulkadir memleketine yönelme, 'Alaü'd-Devle'nin öldürülmesi, kalenin ve etrafının tamamının fethedilmesi, Merhum Mevlâna İdris'in tafsilatlı ve ihtimamlı yazısıyla Kürdistan memleketlerinin fethi.¹¹²

SÂNİHÂT

¹¹⁰ E. H. 1423 vr. 54b'nin onuncu satırından yirmi birinci satırın sonuna kadar olan kısım, Kırılğıç, a.g.e., s. 108, R. 1540 vr. 1a ile bire bir aynıdır.

¹¹¹ Kırılğıç, a.g.e., s. 108' de 1532 olarak yazılmıştır.

¹¹² Bu alt başlık, İdris-i Bidlîsi'nin vefatından sonra bu kitabın yazıldığını göstermektedir.

H. 921/1515-16 Olayları.

Diyarbakir'in fethedilmesi için askerinin hazırlanması, Diyarbakir'in, Mardin'in ve diğerlerinin fethedilmesi.

SÂNİHÂT

H. 922/1516-17 Olayları.

Acem memleketlerinin fethinin tamamlanması için İstanbul önlerinden gemilerin tertip edilmesi, Mısır sultanıyla savaş ve Halep bölgesinin fethi, Dımeşk'in etrafıyla fethi, Mısır'ın fethine yönelme ve Şam'a imdada gelen Çerkezlerle karşılaşma, Musul, Mardin ve diğerlerin fethi, Sultan'ın yanındaki seçkinlerle Remle'den Kudüs'e ziyarete gitmesi ve Halilü'r-Rahman'dan Gazze'ye geçmesi.

SÂNİHÂT

H. 923/1517-18 Olayları.

Mısır'da Sultan Tûmânây ile defalarca savaş ve onun ele geçirilmesi, Haremeyn-i Şerife'nin korunması, Şerifin zafer tebriki ve itaat için gelmesi; **Portekiz kâfirine saldırılarak Cidde'nin alınması**, Mısır memleketine Hayır Bey'in ve Osmanlı Emirlerinin atanması, Gazze ve Kudüs'e Hakimlerin atanması, mübarek Kâbe'nin süslenip Padişah'ın unvanlarıyla örtülmesi, Rum vilayetinde celâli olayının ortaya çıkışı ve bu kötü işi yapan Celâl'in öldürülmesi.

4.3. SULTAN SELİM'İN SALTANATININ BAŞLANGICI OLAN 918/1512 YILI OLAYLARININ HİKÂYESİ

Gerçekten, İlahi hilafeti hak etmek, yeterlilik ve liyakat sıfatıyla birlikte olmalıdır. 918/1512-13'te Osmanlı hanedanı tahtında bulunan Sultan Bayezid'in, bedeni hastalıkları sebebiyle devlet idaresi vezir ve vekillerin elinden toplanmış bulunmaktaydı. Bu da devlette isyan ve kargaşaya sebep olmaktaydı. Bu zaruretten dolayı bir taht değişikliği ihtiyacı görünmekteydi.

Padişahın hâlihazırda üç erkek evladı bulunmaktaydı. Hepsinin yaşça büyüğü Sultan Ahmed, ikincisi âlim Sultan Korkut ve üçüncüsü Bayezid Han'ın taç ve tahtı üzerinde ortaya çıkan şahlık liyakatine sahip ve fitratı tam olan Sultan-ı-Süleyman-mekân idi.

Anadolu'yu fitne, kargaşa ve büyük askerî olayların kapladığı bu esnada, saltanatın önemli yetkileri vezirlerin elinden toplanmıştı.

Hayatta iken tahta Sultan Ahmed'i atamayı düşünen Sultan Bayezid'in bu düşüncesini Sultan Ahmed'e olan muhabbetlerinden dolayı vezirler de desteklemekteydiler. Çünkü vezirler ve vekiller eğer Sultan Ahmed padişah olursa devletin mal ve yetkilerinin ellerinden daimî kalacağını düşünmekteydiler.

Veziriazam Ali Paşa, Sultan Ahmed'in desteğiyle Anadolu'yu İsmâilliye Rafizi'sinin fitne ve fesadından temizlemek ve ıslah etmek üzere Anadolu'ya gönderildi.

Engûriye (Ankara) de Sultan Ahmed ile birleşen Sadrazam Ali Paşa, Sultan Ahmed'in padişahlığı konusunda anlaşarak birlikte büyük bir askeri kalabalıkla Tekeili'ne yöneldiler.

Aynı zamanda menşei tamamen Rafizi ve Harici olan yaklaşık on bin¹¹³ kişilik bir taife, malını mülkünü terk etmiş bir şekilde Aceme gidip Şah İsmail'e katılmak amacıyla Karaman'a yönelmişti. O berbat güruh süratle Kayseri yolundan Sivas'a yönelince Sultan Ahmed ve Ali Paşa'nın bunları bertaraf ve yok etme tedbirleri başarılı olmadı. Bunun üzerine Ali Paşa az sayıda öncü askerle o taifeyi takip ederek ---¹¹⁴ de yakalayınca savaşa başladılar. Onlar da kendilerini canla başla savunmaya gayret ettiler. Yapılan bu savaşta Karamanlı bazı askerler ciddi savaştı. Ali Paşa, acele hareket ederek mantıksızlık edip öne çıkınca bir ok kalbine saplandı yere düştü ve öldü. Serdarın ölümüyle ordu hezimete uğrayıp başarısız olunca o taife kurtuldu. Kurtulan bu kalabalık, durmadan hızlı ve düzensiz bir şekilde geçtiği güzergâhta talan ve yıkım yaparak Azerbaycan tarafına ilerledi. Azerbaycan'a ulaştıklarında. Tebriz ve başka şehirlerde de büyük katliamlar ve talanlar yaparak mal ele geçirdiler. Öldürülüp de malları talan edilen o toplulukta şeyh İbrahim Şebüsterî, onun oğlu ve ulemanın büyüklerinin çoğu bulunmaktaydı.

Bu katliamcı ve talancı dinsiz güruh süratle Tebriz'e gitti. Şah İsmail o anda Irak'taydı. Bunların hiddet ve öfkelerinden Azerbaycan gayet zarar gördüğü için

¹¹³ Hicabi Kırlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s.120'de yirmi bin yazılmaktadır.

¹¹⁴ R. 1540 vr.1b de boş bırakılmış.; E. H. 1423'te vr. 59a da 917/1511-12 yılı Gök hanı ve *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme* s.121'de 917/1511-12 yılı yer adı Gökçay diye yazılmıştır.

Azerbaycan'a gelerek, Tebriz halkının ve ölenlerin varislerinin şikâyetlerini Şah İsmail erkânıyla birlikte dinleyip inceledi. Kendi büyük emirlerinden birini o taifeyi karşılamaya gönderdi. Görünüşte bunlara saygılı davranılarak ikramda bulunuldu. Ve denildi ki: kış yakın olduğu için Irak'ta kışlamanız zordur. Bunların ileri gelenlerinden üç yüz kişi lütuf ve inayet için huzura davet edildi. Bunlar inayet ve lütuf düşüncesiyle korkusuzca muzaffer komutan edasıyla Şah İsmail'in ordugâhına yetiştiklerinde hepsi öldürüldüler.¹¹⁵ Bunların kalabalık sayılarını azaltmak için askerlerini bölerek Azerbaycan vilayetindeki kışlaklara gönderdiler. O taife Anadolu'da ortaya çıktığından beri Ali Paşa öldürülene kadar her iki taraftan yaklaşık elli bin kadar insan öldürüldü, binlerce ev talan, viran ve halkı da esir edildi.

Veziriazam Ali Paşa'nın planı, o savaşta kazanılan zaferden sonra Sultan Bayezid'in, isteğiyle padişahlık makamını Sultan Ahmed'e bıraktığını müjdelemek ve beraberinde Sultan Ahmed'i başkente getirerek babası Sultan Bayezid'in huzurunda padişahlık tahtına oturtmaktı. Fakat zikredilen bu düşünce Allah'ın takdiriyle başarılı olmadı. Allah-u Teâlâ o düşüncenin başarılı olmasını buyurmadı.

BEYİT:

Saadet ve mutluluk bilek gücüyle değil.

Allah verir Saadet ve mutluluğu kuluna¹¹⁶

ATASÖZÜ:

Mürit her ne isterse olmuyor.

Çünkü rüzgârlar istemediği şekilde esiyor.¹¹⁷

ATASÖZÜ:

Bir kimsenin zorbalıkla devleti ele geçirmesi

Bir körün gözüne sürme çekmesi gibidir.¹¹⁸

¹¹⁵ E. H. 1423'te vr. 59b de Nizami'ye ait bu beyit << <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/khosro-shirin/sh119/> >> , *Selim Şah-Nâme*, s.121'de bulunmaktadır.

¹¹⁶ Sadî-i Şirazi, *Bostan*, < <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab5/sh1/> > Erişim tarihi, 23.11.2020.

¹¹⁷ Yazarı bilinmiyor, müellif olabilir.

¹¹⁸ Sadî-i Şirazi. *Gülistan*, < <https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab3/sh27/> > Erişim tarihi, 23.11.2020.

Sultan Ahmed kendi eyalet merkezine döndü oradan babasının yanına başkente gidip babasının kendisini padişahlık tahtına oturtmasına odaklandı. Ancak bu olaylar Sultan Selim'in kulağına ulaşınca Sultan Selim, saltanat ve hanedanın bekası için yanlış düşünenlerin ve fesatçıların davranışlarının ortadan kaldırılmasına yoğunlaştı.

4.4. SULTAN SELİM'İN TRABZON'DAN KEFE'YE GEÇME İSTEĞİ VE BABASININ ASKERİ İLE ARASINDA VUKU BULAN OLAYLAR

Sultan Selim Kefe'ye geçmeden önce babasıyla görüşmek ve problem olarak gördüklerini anlatmak için babasına ve divana yazılar yazmıştı. Bu isteklerine olumsuz cevaplar verilince Kefe'ye, oradan da süratle Rumeli hududuna geçti. Tuna'nın kenarında Edirne yakınına kadar yaklaşık otuz bin¹¹⁹ kişi Sultan-ı Süleyman-mekânla birleşti. Edirne'ye bir fersah kala ...¹²⁰ bekledi. Edirne'de olan babası Vezirlere ve beylerbeylerine ferman çıkartarak bir günde az sürede yaklaşık elli bin asker toplattı. Aralarında elçiler vasıtasıyla yapılan yazışma ve görüşmelerde babası bu eyleminden vaz geçirtmeğe çabaladı ise de Sultan Selim bütün amacının babasının elini öperek şereflemek ve önemli birkaç söz arz etmek olduğunu, ondan sonra hükmü her ne ise kabulümdür dedi. Fakat vezirler ve diğer erkân bunun Padişah'ın meclisinde konuşulup duyulmaması için çabaladılar. Sultan Bayezid cevabında, bu yolda "Allah'ın rızası babanın rızasına riayettir" Hadisine uymasını hatırlatıp görüşme talebinden vazgeçmesini din ve devlet ile ilgili her ne isteği varsa açıkça aracısız yerine getirilmesi kabul olunacak diye haber gönderdi.

Sultan Selim din ve devlet için birkaç sözüm var. Birincisi şudur ki: Mübarek ecdadımızın gelenek ve çabası İslam dairesini genişletmek için devamlı cihat ve gaza olmuştur. "Ey Peygamber! Müslümanları savaşa teşvik et"¹²¹ ayeti gereğince ecdadımız her yıl değişmez olan kaide ile mücahit askerleri cihat için teşvik etmişlerdir. Belki de farz-ı kifâye olan bu gelenek, bütün Müslüman sultanlardan kalktı mı ki: yıllardır ihmal ediliyor. Yetişkin gençler savaş meydanlarında bulunmadıklarında eski mücahitlerin celadet ve cesaret hasleti kendilerinde

¹¹⁹ Kırılmaç, a.g.e., s. 123'de üç bin civarında kişi yazılmaktadır.

¹²⁰ Orijinal metinde boş bırakılmış; E. H. 1423 vr. 60a ve Hicabi Kırılmaç, *İdris-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s. 123'de Çölmek Köyü yazılmaktadır.

¹²¹ Kurânı Kerim, Enfal Suresi, ayet 65.

bulunmuyor. Bu hanedana ait olan ve beğenilen bu özelliklerden uzaklaşmış ve unutulmuş.

Öbürü de şudur ki: dünya ülkesinin etrafında bulunan Acem ülkesi, dinsiz Şia Kızılbaş'ına yenilmiş günbegün büyük ölçüde toprak, mal ve erzak ele geçirerek genişlemekte olan Kızılbaş, mezhep sebebiyle bu devletin, hanedanın ve milletin düşmanıdır. Bu taifede büyük fitne görülüyor ve bekleniyor. Eğer onların hükmünde gaflete düşersek artık güç kazanan bu fesatçıların din ve devlet olarak ıslahları mümkün olmayacaktır.

Özellikle Tekeili¹²² taifesinde bazı fitne, fesat ve kavgalar olmuştur. Belki de memleketin her tarafını bu olaylar kapsamıştır. Şimdi bu hanedandan birisinin bu din ve devlet işini yapması zorunludur. Babam hazretleri yaşlılık ve hastalık tan dolayı tabii olarak güç kullanamaz. Şu anda hâlihazırda bulunan üç erkek evladı geçmişteki olaylarda denenmiş olduklarından yiğitlik, cesaret, serdarlık ve liyakat rütbesinin kimden olduğu ortaya çıkmıştır.

BEYİT:

Ben söylemiyorum, bunlardan iyi olduğumu.

Fakat bilginler söylüyor bunlardan iyi olduğumu.¹²³

Şimdi, babamın dünya üzerinde şöhreti tamamlanmış mı ki babam uhdesindeki ülkeye büyük kardeşimi atıyor. Elbette bu kararında vezirlerinin etkileri gerçektir. Fakat bu kendi kararıdır, din, devlet, millet, asker ve mücahitlerin kararı değildir.

Şimdilik bu iki sorunun cevabını beklemekteyim. Çünkü bu iki soru tamamen İslam hukuku kapsamındadır ve kimsenin buna muhalefet etmeye gücü yetmez.

Babası cevabında emretti ki: mutluluk kaynağım oğlum, her ne istersen yerine getirilecek, doğrusu birkaç yıldır küffara karşı cihat ve gazaya ara verildi. Oğlumu gaza ve cihat ile küffar üzerine (özellikle Macaristan'a karşı) vazifelendirdim. Her kim ki: gaza arzu ve isteğinde ise Sultan-ı Süleyman-mekânın emrinde izinlidir. Bunun ardında hazine, savaş alet ve elbiselerini Sultan Selim'in ordugâhına gönderdi. Sultan

¹²² Şenol Çelik, "Tekeili", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2011, XL s. 344-347.

¹²³ Yazarı bilinmiyor müellife ait olabilir; R. 1540 vr. 3a da bulunur bu beyit, E. H. 1423 vr. 60b ve Selimşahnâme, s.124'te bulunmamaktadır.

Ahmed’i yerine atama meselesini yalanladı. Yeminle Sultan Bayezid hayatta oldukça kendi saltanatına atama yoluyla çocuklarından herhangi birini atamayı gönlünden geçirmemiş, ölüm vaki olduğunda kim layıkta Allah ona yardım etsin dedi. “**Allah ancak dilediğine rahmet eder.**”¹²⁴

BEYİT:

Sen verirsin büyüklüğü ve şahlığı.

Her neyi istersen, her kimi istersen.¹²⁵

Alınan bu karar üzerine Sultan-ı Süleyman-mekân Engurus (Macaristan) tarafına yola çıktı. Askerler de ümera da yiğitler meydanında olmak için Sultan Selim’le, ...¹²⁶ kadar menzil menzil yürüdüler. Sultân-ı Said de toplamış olduğu askeri yanına alarak süratle başkent İstanbul’a¹²⁷ yöneldi.

Fakat diğer tarafta vezirler antlaşmaya muhalefet etmeye başladılar. Şehzade Ahmed’e haberciler göndererek önceki haber bir çeşit zaman kazanmak için durumu idare etmek şeklinde geliştirdi. Şimdi hemen başkente yönelmelisin ki: devletin başına atanman sözü aynı şekilde yerine getirilsin. Artık saltanat tahtının üstüne oturduğunda, hazine ve sultanlık alametlerini elde ettiğin zaman, onunla ittifak halinde olan devlet büyüklerinin ve muhaliflerin halledilmesi daha kolay olacaktır diye Sultan Ahmed’e haber gönderdiler.

Bu şekil antlaşmayı ve muhalefeti duyan Sultan-ı Süleyman-mekânın bazı taraftarları, bu antlaşmayı ve muhalefeti araştırdıkları delil ve işaretler neticesinde Sultan-ı Süleyman-mekâna haber verdiler. Bu haberi alan Sultan-ı Süleyman-mekân “*Kim Allah’a verdiği sözü bozarsa kendi aleyhine bozmuş olur. Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük mükâfat verecektir.*”¹²⁸ Bu ayet-i kerimeyi kendi askerleri arasında yaydı ve babası İstanbul’a girmeden önce bu

¹²⁴ Bakara suresi. Ayet 105.

¹²⁵ Yazarı bilinmiyor, müellife ait olabilir. R. 1540 vr. 3a da bulunan bu beyit E. H. 1423 vr. 61a da ve *Selim şah-nâme* s.125 te bulunmamaktadır.

¹²⁶ Orijinal metin R. 1540 vr. 3a da ve E. H. 1423 vr. 61a dan da boş bırakılmış.

¹²⁷ E. H. 1423 vr. 61a ve *Selim Şah-Nâme* s. 125 te 917 yılının Rebiü’ü-l-âhir ayının sonu yazılmaktadır.

¹²⁸ Fetih suresi 10. Ayet.

duyulanları öğrensin ve araştırma¹²⁹ emri versin diye babasını aynı saatte kendi illeri gelenleriyle birlikte süratle takip etmeye başladı. ...¹³⁰ üç gün sonra babası kutlu Sultanın ordugâhına ulaşarak babasının önünü kesti. Ve babasına haber gönderip dedi ki: askerle hızla İstanbul'a yönelmenin sebebi, vezirlerin habercilerle, hayırsızlar (Şehzade Ahmed) tarafına gönderdiği saltanata atanma antlaşmasından dolayıdır. Ve benim sizi takip etmemin sebebi ise sultanlık iddiası değil, bu duyulan haberin gerçek olup olmadığına dair yüce görüşünüz öğrenmektir. Çünkü devlet adamlarının tamamı bu sebepten dolayı perişanlık ve ıstırap duyuyor. Utanç bunların gizli nifaklarının örtüsünden sadaka kokusunun esintisi olur.

Bunlar, Sultan-ı Süleyman-mekânın az sayıda askerle arkalarından yetiştiğini ve henüz ordusunun büyük kısmının kendisine katılmamış olduğunu görünce hemen bu fırsatı değerlendirip onu ortadan kaldırılması gerektiğini düşündüler. Aksi halde gerideki askerleri yetiştiğinde işlerinin zor olacağını aynı zamanda kendi maiyetlerinden de çok fazla askerin Sultan-ı Süleyman-mekâna katılma ihtimalinin bulunması vezirleri ve devlet erkânını tedirgin etmekteydi. Bu sebepten Sultan-ı Said'e, Sultan Selim'in muzafferiyet ve öldürme arzusuyla hareket ettiğini söyleyerek bu en kötü sebep ve düşünceyi Sultan-ı Said'in aklına düşürdüler. Ve Sultan-ı Süleyman-mekân ile yapılan antlaşmaya muhalefetlerinin bunun için olduğunu söylediler. Fetva erkânında bazıları da savaşmanın ve öldürmenin şart olduğu hususunda ısrar etmelerinden dolayı, acele ile Sultan-ı Süleyman-mekânın askerini savaş amacıyla karşılayarak muhalefet bayrağını gökyüzünden dalgalandırdılar.

Her ne kadar Sultan-ı Süleyman-mekân savaş ve öldürmeyi durdurmak için çabaladıysa da kesinlikle muhalifler tarafından olumlu güzel bir karşılık görmeyince hareketsiz durarak (savaşmadan) edep yoluyla atının yularını tam ters tarafa çevirerek ricat etti.

“Ey Peygamber! Sen affetme yolunu tut, iyilik ve güzel davranışlar emret, cahillerden yüz çevir.”¹³¹

¹²⁹ Orijinal metinde boş bırakılmış.

¹³⁰ Orijinal metinde boş bırakılmış. E. H. 1423 vr. 61a ve *Selim Şah-Nâme* s. 126 da Çorlu yazılmıştır.

¹³¹ Araf Suresi. Ayet.199.

Fakat bazıları düşünce ve niyetlerini ortaya koyarak, cüret kılıcını kuvvetle kınından çekip Selim Şah'ın arkasına düştüler, her kime ulaştılar ise kesinlikle aman vermediler. Devamlı Sultanın yanında bulunan Yaklaşık beş bin eski ve yeni askeri zincirle birbirine bağlayarak Sultan-ı Said'in huzuruna getirdiler. Zira erkân ve nevvab, şer'î fetva sebebiyle Sultan-ı Said'in huzurunda onların öldürülmelerine karar vermiştiler. O öldürme yerinde ...¹³² kimseyi öldürdüler. Ancak, Sultan-ı Süleyman-mekânı, şiddetli gazap ve kudretinden korkarak takip edip ele geçirmeyi düşünmediler. Öyle ki: Sultan Selim deniz sahiline ulaştığında o sınırdaki gemileri ele geçirerek Kefe tarafına geçmeyi emretmiş. Birkaç ...¹³³ aya kadar yüce babasıyla arasında haberleşme olmuştu.

4.5. SULTAN AHMED'İN BAŞKENTİN YAKININA GETİRİLMESİ

Ülkeler sultanı birkaç ay boyunca Kefe'de kaldı. Onun ebedi temiz riyasız dostları babasının padişahlık tahtının ayağının dibinde idiler. Özellikle yeniçeri askerlerinin büyükleri babasının ve devlet büyüklerinin niyet ve davranışlarının keyfiyetini bildiriyorlardı. Zira naiplerin sözü Sultan-ı Said ile aynı idi. Sultan Ahmed'i antlaşma emri gereği tekrar başkente davet ederek sorunsuz, engelsiz ve zahmetsiz olarak babasının tahtına veliaht gösterdiklerini Amasya'ya elçiler göndererek bildirdiler. Âl-i Osman'ın seçkin ve sadık askerleri yeniçeriler birleşerek yaptıkları toplantıda kutlu Sultan ile devlet erkânı arasında meydana gelen bu antlaşmayı ortaya çıkarttılar.

Geçmiş zamanın önemli sultanlık yetki ve icraatlarının tamamı devlet erkânının elinde olmasına rağmen, memleketin etrafında çeşitli fitne, kötülük, din ve devlet düşmanları ortaya çıkmış ve bu hanedana büyük saldırılar yaparken onu def etmek için mücadeleyi amaç edinmeleri gereken bu günahkârlar bu amacın kurucu sebebi olmuşlar. Bir gece İstanbul'da yeniçeri ocağı toplantı yaptı ve Hersekoğlu Ahmed Paşa, Mustafa Paşa, Beylerbeyi Hasan Paşa, Kazasker Abdurrahman Müeyyed-zâde ve Nişancı Cafer Bey adlı bu beş kişinin evlerine o gece hücum ederek hepsini öldürmek istediler. Bu kişiler evlerinden atlayarak kaçtılar, Yeniçeriler

¹³² Orijinal metinde boş bırakılmış.

¹³³ Orijinal metinde boş bırakılmış.

bunların mal, eşya ve evlerini yağma ve talan etti. Bunlara çok fazla hakaret ederek aşağıladılar. Sabahleyin bu kalabalık sultanın sarayına giderek kendilerinde böyle bir günahın ortaya çıktığını söyleyerek gelişmeleri anlattıktan sonra günahlarının bağışlanmasını istediler. Hepimizin ortak kararı bu beş kişinin divanda azledilmeleri, eğer azledilmezlerse bundan sonra bizim tahammülümüz bunların emir ve hükümetine yoktur dediler. Sultan-ı Said bunların kararlılık ve birlikteliklerini görünce hoşgörülü ve yumuşak davranmaktan başka bir çare görmedi. Padişah bu askerlerin arzusu üzerine bunlara gönderdiği haberde suçlarını bağışladığını ve o birkaç kişiyi de azlettiğini söyledi. Mustafa Paşa'yı yeniçerilerin de iltimasıyla yerinde bırakıp diğerlerinin makamlarına da başkalarını atadı. Padişah, yeniçeri ocağına göstermiş olduğu bu yumuşaklıktan dolayı Yeniçerilerin, Sultan Ahmed'in tahta atanmasını destekleyeceklerini düşünmekteydi, fakat yeniçeriler hiçbir şekilde Sultan Ahmed'in tahta atanmasını desteklemediler.

Sultan Ahmed, şefkatiyle meşhur babasının isteğiyle tahta atanması için İstanbul'un karşısına Üsküdar'a ulaşmıştı. Kendi güvenilir adamlarını,¹³⁴ belki yeniçerileri kendine bağlayarak müttefik yaparlar diye İstanbul'a göndermişti. Aynı zamanda babasının da devlet erkânıyla ümera arasında bunun için görünen büyük bir gayreti vardı. Yeniçeriler makul deliller ile bunu önleme ve engelleme için çabaladılar. Hatta gemilerin karşıya geçme imkânlarının tamamını cesaretle önlediler. Hiç kimseleri suyun karşı tarafına İstanbul'a geçirmiyorlardı ve bu engellemede Yeniçeriler ısrarla direnerek "Eğer Sultan Ahmed babasının elini öpmeye gelmişse öbür iki kardeşinin de onunla birlikte hazır olmaları gerekir. Eğer öbürlerine karşı onu tercih edersek askerler arasında iddia, nifak ve fitneye sebep oluruz" diye söylediler. Artık bu engelden dolayı hiçbir şekilde ittifak kelimesini konuşmaya imkân kalmamıştı. Sultan Ahmed geri dönmekten başka bir çare görmedi. Bu amaçtan vazgeçerek Karaman tarafına yöneldi ve yavaş yavaş zamanla askerinin hoşnutluğunu ve mutluluğunu elde ederek saltanat makamına oturabileceğini düşünmeye odaklandı.

¹³⁴ E. H. 1423 vr. 62a ve Kırılgaç, a.g.e., s. 129'da bu yakın adamların içinde Sultan Ahmed'in veziri Yularkıstı Sinan Bey'in de bulunduğunu belirtmektedir.

NAZIM

Devlet işi bizim tedbirimizle değildir.

Kârdır devlet bir günlük dünyada.

Vermezler devlet mülkünü mecazi.

Vermezler kimseye oyun diye devleti.

Devletsizlikten düşer adam toprağa.

Devletlilere yok dünyada korku.¹³⁵

Sonra Sultan Ahmed Karaman'da ve birçok Anadolu vilayetinde saltanatın hüküm ve usullerini icra etmeye başladı. Babasının şefkat, yardım ve desteğiyle kuvvet bulan Sultan Ahmed cesaretle saltanat kılıcını beline bağlamak için sürekli çabalıyordu. Kendi saltanatının saygınlığı için yeniçerilerin bertaraf edilmesini lüzumlu görüyordu.

O esnada, Kızılbaş Nur Ali adında biri bu karışıklıkta faydalanarak ortaya çıkmış, zulüm ile meşhur kalabalık bir ordu¹³⁶ toplayarak Rum vilayetine yönelmişti. Bu ordu Karahisar ve Niksar'dan talan, çapul ve katliam yaparak Amasya tahtını ele geçirmek için Amasya'ya yönelmiş, Sultan Ahmed kendi veziriazamı Yular kısıtı Sinan Paşa'yı asker ile onları karşılamak ve Amasya'yı savunmak için göndermişti. ...¹³⁷ Bölgede iki ordu arasında yapılan savaşta, Ahmed'in ordusu yenilince, Kızılbaş Nur Ali'nin galip ordusu bölgede büyük katliamlar yapmış. Sinan Paşa da bin hile ile tek süvari olarak kaçıp canını kurtarmış. Önlerinde durduracak kimse kalmayınca, Kızılbaş kavmi Tokat'a kadar ulaştı böylece büyük bir fitne o hudutta ortaya çıkmış oldu. Çünkü o bölgenin halkının çoğunluğu bu fitnenin taraftarı ve sofinin bağlı müritleriydiler. Çok fazla sayıda insan o fitneye katılmış oldu.

Selim Han'ın taraftarları yeniçeri büyüklerinin tamamı, Rum askerleri ve başkentten akıllı devlet adamları gösterdikleri güçlü irade sonucu, yaptıkları istişarede

¹³⁵ Nizami, Hamse. < <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/makhzanolasrar/sh50/> > 15.11.2020.

¹³⁶ Kırılgaç, a.g.e., s.130' da yirmi bin (20000) kişi demektedir.

¹³⁷ Orijinal metinde boş bırakılmıştır.

Sultan Selim'i saltanat tahtına oturtmak için Kefe'den İstanbul'a gelmesini kararlaştırdılar.

BEYİT:

Kaç sabahtır her an beklemekteyim seni

Goncadan bir gül gibi gülerek açmanı. ¹³⁸

Bu esnada, Manisa vilayetinde hâkim olan şehzade Korkut Sultan Ahmed'in zarar verme korkusu bahanesiyle gizli ve izinsiz bir şekilde İstanbul'a doğru ulema ve fukara kılığında yola çıkmış, İstanbul halkını ve askerinin dikkatini çekmeden İstanbul'a girmiş ve yeniçeri ocağına giderek onlardan saltanat için destek istemişti. Çünkü dedesi Sultan Mehmed Han-ı Gazi vefat ettiği zaman Amasya'da bulunan babası gelene kadar tahta oturarak yerine vekâlet etmişti. Bu vekâlet zamanında yeniçeri askerlerine çeşitli ihsan ve nimetlerde bulunmuştu. Bundan dolayı yeniçerilerin tamamının saltanat işinde kendisine yardım edeceğini ümit ediyordu. Fakat yeniçerilerin büyüklerinin tamamı dünya sultanıyla yaptıkları antlaşmaya sadık kalarak Sultan Korkut'un amacının asla duyulmasına rıza göstermediler. Sultan Selim ile Kendi antlaşmaları üzerinde kararlı durdular, olan bitenin tamamını kendisine bildirerek antlaşmalarını pekiştirip yenilediler. Süratli bir şekilde onun gelişi için çabaladılar. Sultan Selim'i tercihlerinde hayır görüyorlardı. Lakin Korkut Çelebi'yi babasının elini öpmeye götürdüler. Onu muhafaza ederek göz önünde bulunduruyorlardı. Korkut Çelebi'den haberi olanların sayısı birkaç kişiyi geçmiyordu.

Sultan-ı Süleyman-mekân kış zamanının da Kili ve Akkirman yolundan, Tatar ovasını geçerek, kendisine yakın az sayıda güvenilir adamıyla karlarla dolu ovanın arasından geçerek İstanbul'un yakınına yaklaştıklarında mübarek sultanın geldiğini duyan taraftarları özellikle yeniçeri askerinden oluşan çok kalabalık bir grup birkaç menzil ilerde karşıladı.

BEYİT:

Salınarak, geri dönüşün mutlulukla karşılanmalı.

¹³⁸ Hafız Şirazi, *Gazelîyat*, <<https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh494/>> Erişim tarihi, 15.11.2020.

Dönüşünü gonca konuşarak anlatmalı. ¹³⁹

Geldiği için saygı, hürmet ve şerefle, çok ikramdan bulunmaya çabaladılar. Korkut Çelebi'yi de beraberlerinde karşılamaya götürdüler. İhtişam ve görkem ile grup grup ümera ve asker saygılarını gösterdiler. Her ne kadar Sultan Bayezid'in büyük vezirlerinden birkaçı bu durumda hoşlanmasa da milleti bu isteğinden vazgeçiremediler.

NAZIM:

Bir ağızdan küfür ve şikâyet çıkarsa.

Kaderi değiştirmez artık bin inilti ve ah.

Rüzgâr hazinesine vekil melek için.

Ne gam yaşlı bir kadının lambası sönerse. ¹⁴⁰

Böyle saygı ve hürmetle Sultanı hisara getirdiler, Edirnekapı yakınında güzel ve havadar olan Yenibahçe meydanında indirdiler.

Sultan Bayezid'e arz ettiler ki: İslam âleminin iftihar ve ehli imanın sığınağı olan bu hanedanın hilafet makamı bugün tartışmalı hale gelmiştir. Fitne ve kargaşa her devlet de mülk ve malın yıkılmasına ve parçalanmasına sebep olagelmiştir. Bu devlette bu hâl yaygındır. Devlet ve din düşmanları özellikle etrafındaki kâfirler ve zalim dinsiz Kızılbaşlar Rum sınırını tamamen kendilerine giriş yeri yaptılar. Sultan Ahmed kendi vilayetinde kendi saltanatının egemenliğinin amacıyla, Kendi memleketinin eski tahtını koruyup kollamaktan aciz ve duyarsız olmuş.

Düşmanlık ve kargaşa çabukça Anadolu'nun tamamına ulaşacak. Fitne ve kötülük işi Rumeli hududuna da yetiyecek. Sultan, bedeni kuvveti zayıflamış, karamsar istikametsiz ve adeta dikkati dağılmış mizacı ile devlete sahip çıkacak bir fatih değildir.

Elbette ki devletin bekası ve memleketin korunması düşüncesi gereklidir. Bu amaç askersiz, cesaretsiz lidersiz olmaz. Bu üç haslet de Sultanın evlatlarına aittir. Fakat Sultan Ahmed'in kılıç hükmü, iktidarının ölçüsü ve vaziyeti birkaç Kızılbaş

¹³⁹ Yazarı bilinmemekte.

¹⁴⁰ Sadi, *Gülistan*, <https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab8/sh65/> Erişim tarihi, 15.11.2020.

olaydaki başarısızlıkları herkese aşikâr olmuştur. Bunun için yeniçeri ve Rumeli askerinin kendisine nefret ve muhalefeti değiştirilemez.

Fakat Korkut Çelebi’de her ne kadar bilgin ve İslam şer’i ilminde alim olsa da onun liderlik, ülkeyi korumak, askerlik, hükümdarlık ve yiğitliğinin gelişimi hükümdarlığa yeterli değildir. Aynı zamanda çocuk sahibi değildir. Bu hanedandan Saltanat ve mülkün intikali devamlı babadan oğula geçmiştir. Bu intikal sekiz kez böyle yapıldığında kargaşa olmamış bu düşünceye bağlı olarak soy kesilmemiştir. Kesinlikle şüphesiz akıl hükmü, teyit yönünden de hem de büyüklerin rivayet ve sözlerinden de Sultanlık işi ve saltanata Sultan-ı Süleyman-mekân layıktır.

Eğer Sultanın düşmanla mücadele ve savaşmaya gücü varsa hepimiz önceki kulluk kanunu üzerine cansiperane durmuşuz, eğer böyle bir gücü yoksa biz hepimiz Sultanın bu saadetli çocuğunun halefliğine rıza göstermişiz ve bundan sonra ihmale mecal kalmamıştır. Saadetli Sultan gösterilen bu güçlü deliller, doğru ve samimi sözler karşısında cumhurun bu talebini kabul etmekten başka bir çare bulamayarak kabul etmiş ve Kendisi o değerli hükümdarlıktan istifa ederek bir köşeden ibadet ve taatla ömür geçirerek mutlu olacağını söyleyerek saltanattan vazgeçmiştir.

BEYİT:

Bu senin ve benim seçimim değildi.

Rızayı ver düğümü çöz. ¹⁴¹

NAZİM:

Her sabahın arkası kuşluk vaktidir.

Her yükselmenin sonu yere düşmektir. ¹⁴²

¹⁴¹ Hafız, *Gazeliyat*, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh37/> > Erişim tarihi, 15.11.2020.

¹⁴² Yazarı belli değil.

4.6. SAHİB-KIRAN SULTAN SELİM HAN'IN TAHTA ATANMASININ ZİKİRİ

ŞİİR:

Niçin habersiz ve uyumuşsun.

Başlangıçtan söz verdiğin gibi.

İşini ciddiyetle yapmıyorsun.

İşini layıkıyla ve iyi yapmalısın.

Toplamadılar henüz o sofrayı.

Yıkmadılar henüz o kervansarayı.

Sarhoş gibi yatıyorsun, pusu kurmuşlar.

İş bilenler böyle yapmamışlar.

Senin hükmünde ikrar etmeyenin.

Başını felek soktu bu işe.

Devletin en özel perdesidir.

Ayağa kalk ve emret, sıra senindir.¹⁴³

Babasının ve bütün askerlerin rızasından sonra muhalifler sustular. Övünç ve mutlulukla hicri 4¹⁴⁴ Safer 918/21 Nisan 1512 tarihinde Sultan-ı Saîd (Bayezid) merhametli, akıllı ciğer köşesini kendi yerine İstanbul'da saltanat tahtına oturtmak için saraya davet etti. Vezirlerin ve ümeranın tamamı, kalabalık asker grubu ve makam sahibi olanlar o padişahın eşiğinde toplanmaya başladılar. Birleşen bu büyük kalabalık ile babasının yanına ulaştı. Önce şefkatli babasıyla görüşüp saygıyla elini öptü. Şefkatli babası çok fazla vasiyet ve nasihatten sonra saltanatın yetki ve sorumluluğunu, tahtı, iktidar kılıç kemerini, padişahlık tacını ve yasal temsil hakkını ona devretti. Kıymetli oğlunu baba ve ecdadının yüksek makamına (tahta) götürdü onun saltanatının başarısı için Fatiha okuyarak tebrik etti.¹⁴⁵

¹⁴³ Nizami, <<https://ganjoor.net/nezami/5ganj/makhzanolasrar/sh48/>> Erişim tarihi, 15.11.2020.

¹⁴⁴ Kırılanc, *İdrîs-i Bidlîsî Selim-Şah-Nâme*, s.134'te 7 Safer yazılmıştır.

¹⁴⁵ E. H. 1423 vr. 64a ve Kırılanc a.g.e., s. 134'te bulunan müellifi bilinmeyen nazım R. 1540'ta bulunmamaktadır.

BEYİT:

O şahlar şahı tahtına oturdu.

Bütün dünya ona köle oldu.¹⁴⁶

Yavuz Sultan Selim, layık olduğu babasının tahtına oturduktan sonra devlet usulünce devlet erkânı, ümera, vezirler, ulema, kadılar, halk ve hazır bulunanlar biat edip el öptüler.

Yapılan antlaşmaya göre, makam ve mevki erbabı olan herkesin önceki makamlarında bırakılmasını emretti. Bütün emirleri, askerleri ve özellikle saltanat mücadelesinin başından itibaren Sultanın himayesinden çok fazla gayret ve cansiperane mücadele etmiş olan yeniçeri liderlerini onurlandırdı.

Huzuruna getirttiği münafık, makbul, şehir halkı ve askerlerin tamamına hitap etmeden önce, saltanat mücadelesinin başından beri sultanın taraftarı olarak cansiperane bir şekilde gayret ve çaba göstermiş bulunan vefalı Yeniçeri komutanlarının ve askerlerinin tamamına huzurda bulunup bulunmamalarına bakılmaksızın ihsanda bulunuldu.

Yavuz Sultan Selim bu vazifeyi istemesinin ve kabul etmesinin gerçek sebebinin saltanat ve sultanlık olmadığını, gerçek sebebinin i'lâ-yı kelimetullahı yayma, zalim ve zulmü ortadan kaldırmak olduğunu, bu hasletlerin de baba ve atalarının beğenilen güzel davranışları olduğunu söyleyerek din ve devlet hükümlerinin icrasında liderler öncelikle temiz, adaletli ve doğru olmalı. Mümkündür ki: kulluk ve hizmet hakkına sahip bu taifeden bazıları o, güven ve itibar münasebetiyle yanlış bazı hareket ve davranışlarda bulunarak, şeriat yasalarını ve Padişahların adalet kurallarına aykırı bazı eylemlerde bulunarak iltifat ve yumuşaklık umabilirler. Hilafet merasimine başlamadan önce, bu şartlar ve antlaşmalara çoğunlukla uyulur ve itaat edilirse, din ve idari politikanın uygulanmasında küçük, büyük, Tacik ve Türk tek parça olacak. Eğer uymayacak olan varsa başlamadan önce

¹⁴⁶ Firdevsi, < <https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/jamshid/sh1/>> Erişim tarihi, 15.11.2020.

istifa etmiş olsun. Her nerede yönetici olursanız olun işleri kardeşlerinle istişare yoluyla yapmış olunuz diye konuştu.

Hazır bulunanların hepsi dikkatle arz ettiler ki: tek beklentileri, “bu dergâhın, hizmetkârlarını, askerlerini ve genelde herkesi suçsuz ve günahsız olarak sadece nefis ve gönlüm istedi diye azil ve idamları emredilmesin. Fakat suç, cinayet ve her çeşit kötülük yapılması halinde şeriata ve kanuna uygun verilecek cezalar karşısında boynumuz kıldan incedir. Tamamen itaat ve tabi olarak kulluk kemerine sahibiz ve irademizin tamamını kardeşlik yolu istikameti üzerine memur etmişiz”

Antlaşmaların vurgulanması üzerine kanunların tayininde din ve devlet kuralları düzeninin başlatılmasını emretti. Öncelikle ek olarak saygın sadık kölelerden bazısı ve vefalı köleler özellikle yeniçeriye hilatler ve bahşişler buyurdu. Bu esnada geveze bir adam ümeranın ortasından mecliste edepsizliğe cüret ederek; “ulufe ve erzak bize de fazla verilmeli, biz kesinlikle birilerinin öncelikli olmasını kabul etmiyoruz” diye söyledi. Sultan, mecliste edepsizlik ve küstahlık yapan o edepsizle dikkatle bakarak buyurdu, “söylenir ki: Enüşirevan-ı Adil’in cülus meclisinden önce bir kişi topluluğun seçimine muhalefet edince, derhal mecliste o edepsizi kılıç kırbacıyla terbiye etmelerini emretmiş ve bu yöntemle dünyayı yönetmiştir”. Sultan da o densizi aynı şekilde kılıçla başını vücudundan ayırttı. Neticede bu idamla artık kimsede kargaşa, Sultanın kararına ve kanunlara muhalefete bir mecal kalmadı.

Sonra ümera ve askerlerin liderlerini şahane merhametiyle ve Padişahane şefkatiyle askerinin seçkin, ast ve orta rütbelilerinin her birine layık şekilde erzak ve ulufe bağışlayarak gururlandırdı. Yeniçerilerin hepsini de geçmiş usullere göre mutlu edip onurlandırdı.

4.7. MÜBAREK SULTANIN DİMETOKA TARAFINA İNZİVAYA YÖNELMESİNİN HİKÂYESİ

BEYİT:

Neresidir yokluk yolu, özgürlük diye gidelim.

Artık birbirimizin gölgesine ayak koyup gidelim.¹⁴⁷

Günahları bağışlanan padişah artık, hükümdarlık ve dünya saltanatını şüphesiz Allah'ın takdiri ve kendi isteğiyle, asker kullarının rıza ve isteğiyle halefi merhametli ve olgun oğluna teslim etti.

Çeşitli devlet işlerini düşünmekten kurtulunca, kendi isteğiyle sessizlik ve inziva tahtına oturmaya yönelmeyi tercih etti. Devletin faydasını düşünenler de huzur buldular. Oturduğu tahttan ayrılarak zaviyede köşesine çekilip yalnızca istirahati daha uygun gördü. Az sayıda eski kulları, cariyeye, ailesi ve dostlarıyla birlikte İstanbul'dan¹⁴⁸ dışarı çıkıp Dimetoka tarafına yönelmiş. Bu ölümlü fani dünyada, ömrünün son gününe kadar, geçmiş günlerdeki günahlarının affolunması için inzivaya çekilip üzüntülü nidalarla yalvarıp, tövbe istiğfar ederek gençlik günlerinin günahlarından arınmak için yakarmayı ganimet gördü.

“Rızasını kazanmış ve mutmain olarak Rabbine dön.”¹⁴⁹

Yolda iken bu fani saraydan göçmüş.

BEYİT

Ey genç gönül, ömründen bir gül dermeden gittin.

Yaşlılıkta bari bir hüner göster, koru adını kötülük yolundan.¹⁵⁰

Belki Allah'ın ezeli hidayet ve yardımıyla, bir adamın basiret gözlerinden gaflet perdesi kalkarsa uyanıklık ve teyakkuz yüzünden kurtuluş yoluna hazırlanmış olur.

¹⁴⁷ Yazar belli değil.

¹⁴⁸ E. H. 1423 vr. 67b ve Kırılgaç a.g.e., s.143'te Dimetoka'ya hareket tarihi Safer 918/1512 olarak yazılmıştır.

¹⁴⁹ Fecr suresi, ayet: 28.

¹⁵⁰ Hafız, *Gazeliyat*, < <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh7/> > Erişim tarihi 15.11.2020.

“Kimse nerede öleceğini bilemez.”¹⁵¹ Gereğince maksadına ulaşmadı. “Nerede olursanız olun yüksek kulelerde de olsanız ölüm sizi ele geçirecektir.”¹⁵² İndiği menzilde mukadder olmadı, yol esnasında “lebbeyk” diyerek icabet etmiş, Araf’ın tavaf elbisesini giymiş ve can emanetini ecel davetçisine teslim ederek cennet bahçelerinde salınarak dolaşmaya başlamış.¹⁵³

“Allah’ın davetçisine uyun.”¹⁵⁴

Dün akşam meyhanede sarhoş ve harapken.

Gayb âleminin meleğinin vermiş olduğu müjdeleri söylemiyorum.

Ey sedir ağacında oturmuş yüksek bakışlı şahin.

Senin yuvan bu zorluk köşesi değildir.

Seni gökyüzünün zirvesinde vururlar bağırarak.

Dünya renk ve kokusunun esiridir.

Fakat basiret sahibi insanların yanında.

Yalnızca gönlünün güzel rengi itibardır.

Aldatıcı koku itibar değildir.¹⁵⁵

4.8. SULTAN-I SÜLEYMAN-MEKÂN’IN BAŞKENT KONSTANTİNYE’DEN ENGURİYE’YE YÜRÜYÜŞÜ SULTAN AHMED’İN MALATYA’YA, OĞLUNUN DA KIZILBAŞ’A FİRARI HİKÂYESİ¹⁵⁶

Sultan-ı Süleyman-mekân saltanat tahtına oturduğu zaman Sultan Ahmed kendisine önceden verilen vilayetinde idi. Bu mübarek cülusu duyunca kin, korku ve nefreti tamamen arttı. Bu ıstırap yüzünden muhalefet etmeye başladı ve dedi ki: “Benim veliahtlığım eskidir. Mademki büyük erkek kardeş varken tahta küçük kardeş

¹⁵¹ Lokman suresi, Ayet 34.

¹⁵² Nisa suresi, Ayet 78.

¹⁵³ Hicabi Kırlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s. 144’te vefat yeri ve tarihi Söğütlüdere 10 Rebiü’l-evvel 918/26 Mayıs 1512 olarak verilmiştir.

¹⁵⁴ Ahkaf suresi, Ayet, 31.

¹⁵⁵ Hafız, *Gazeliyat*. < <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh37/> >

¹⁵⁶ R. 1540’ta ki metin başlığı “Dünya iktidarının zaferlerle meşhur mübarek sığınağına Kızılbaş elçilerin gelmesi” olarak yanlış yazılmış. Fakat biz içerikle uyumlu olan orijinal fihristteki başlığı kullandık.; Ayrıca R. 1540’taki içerik, E. H. 1423 vr. 68a dan değil 68b ‘nin beşinci satırında ve Kırlangıç a.g.e., s. 146’da başlamaktadır.

oturursa muhalefet oluşur. Anadolu bölgelerinin çoğu ve kullarıyla kendi saltanatının istiklalini ilan etti. Sikke ve hutbeyi kendi adına emretti.

Sultan ahenkle muhalefeti memleket topraklarından kaldırmak için bütün reayanın ve askerinin fesat ve fitne düşüncelerinden men edilmesini emretti. Rumeli askerinin tamamıyla ümera ve saraydaki askerleri nimet ve erzaklarını ihsanlarla artırarak şefkat gösterdi. Saltanat eşyasıyla birlikte sayısız askeri denizden geçirerek, Enguriye'ye (Ankara) yöneldiler.

Aynı zamanda Sultan Ahmed kendi çocuklarının her birini bir şehre vali atadıktan sonra, Âl-i Osman'ın eski başkenti olan Bursa'ya gönderdiği büyük oğlu Sultan Alâeddin de Sultanlık cihetinde divanı, mallarını ve Bursa'yı zapt ettikten sonra yavaş yavaş diğer bölgeleri ele geçirmeye yönelmiş, fakat şehrin insanları ittifakla Sultan-ı Süleyman-mekâna meylederek hücum edip adamlarını kılıç, ok, topuz darbeleriyle yok ettiler. Şehzade Alâeddin, mecburen kaçarak kurtuldu. Bu bölgenin insanların isyanlarını kendi vilayetlerine ulaştırarak babasını isyandan haberdar etti.

Bu haber Anadolu vilayetlerinde yayılınca çoğu bölge halkı Sultan Ahmed'in gönderdiği adamların üzerine hücum ederek hepsini kovdu. Artık bütün nüfus tamamen devletli Sultana meyletmişti. Mübarek Padişaha teveccühlerini ve muhalifleri kovduklarını duyurdular. Bölgelerin bütün ileri gelenleri gıyaben hutbe ve sikkeyi padişahın lakabıyla süslediler. Sultan, silahlanmış düzenli orduyla Bursa şehrinden Ankara yoluna yönelerek muhalifleri kovmayı azmetmiş, bazı büyük ümerayı, Malkoç evladı ve büyük mir Abur'u bir kısım askerle yola çıkartarak o güruhu Malatya bölgesi Darende'ye kadar kovalatmış. Ancak sultanın hareket halindeki zafer hasletli süvari askerleri ilerledikçe Sultan Ahmed de dizgini geri çevirerek bölgeyi ve menzilleri sultanın kullarına bırakarak Malatya'ya indi.

BEYİT:

Eğlence makamında kim görmüş iki Cemşid'i

Kim görmüş bir kın içinde iki kılıcı.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Nizâmî, hamse, < <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/makhzanolasrar/sh43/> > Erişim tarihi, 15.11.2020.

“Genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmeye başlamış.”¹⁵⁸

Ayeti gereğince, zorunluluktan dolayı Mısır sultanına sığınıp kendini Kızılbaş tarafına Şah İsmail ulaştırırsın. Sahipkıranın ümera ve askerleri sultan Ahmed’i takip etmekteydiler ki istediği amaca ulaşmasın. Onu takip için Arabistan topraklarına girdiler. Yabancı topraklarda ilerlemek düşmanca algılanabilirdi. Vaziyeti sultanın dergâhına arz ettiler. Takipten vazgeçilip geri dönülmesi emreden Sultan-ı Süleyman-mekân onun cezasını Allah’a bırakın diyerek kurtuluşuna ferman verdi.

Sultan Ankara’da kalabalık orduyla beş ay kadar bekledi. Şiddetli kış soğukları başlayınca kışlak için Bursa şehri tarafına yöneldi.

Sultan Ahmed şehzadelerin hepsini ortada kaldırmayı düşündüğünde, Sultan Şehin Şah’ın oğlu Sultan Mehmed, Karaman’dan kaçarak sultan-ı Süleyman-mekânın hizmetine geldi. Diğer şehzadeler de Bursa’da toplandılar.¹⁵⁹ Sultan Korkut yoktu, kendi memleketindeydi. Geri kalan şehzadelerin hepsi Bursa’da hizmete hazırıldılar. Her birini kendi seviye ve rütbesine göre gönüllerinin alınmasını emretti. Fakat o zamanlarda bazı meşhur batıl muhalefet hareketi ortaya çıktı. Fıtratı fitne ve fesat üzerine olan birkaç kişi fitne ve fesatla adı geçenleri tahrik ediyorlardı. Öyle ki yeniçerilerden bazıları suç işlemişti, Sultan adaleti korumak için onların cezalandırılmalarını emretmiş, onlar biz böyle tarz bir cezaya tahammül etmeyiz. Çünkü hâlihazırda saltanat tahtına oturabilecek on bir varis bulunmaktadır. Bizim koruma ve itaat babında hiç ihmalimiz olmadı. Bu söz sultanın kulağına ulaşınca

NAZİM:

Hiç kimse yumuşak sözden korkmasın.

Sert sözden kork ey bilgin.

Hiç kimseyi dille yaralama ki.

Sonunda o işten bir zarar olmasın.

Akıllıların kulağına her ne ulaşırsa.

¹⁵⁸ Tövbe Suresi, 118. Ayet.

¹⁵⁹ E. H. 1423 vr. 69a ve Hicabi Kırlangıç, *İdris-i Bidlîsi Selim Şah-Nâme*, s.147’de bütün Şehzadelerin isimleri teker teker verilmiştir.

Göz, kulak kesilirler hemen.

Yapmayın dili ağızda diken ve kılıç.

Kesmesin sonunda boğazını.

Her ne kadar dudak söze kapıdır.

Kulak da Allah'ın hediyesidir.¹⁶⁰

Her talebin aynası Hüsrevâne öngörü ve tedbirdir. Çünkü sultanlık makamına oturan Allah'ın gölgesi gibidir, sorumlulukta yalnız ve tektir. Anında, fitnenin büyük sebeplerini ortadan kaldırılmasını emretti. O, fitne şüphelisi cemaati ortadan kaldırdılar. Hemen o anda hazır bulunan devlet adamları ve askerle av maksadıyla Bursa'dan yola çıktı, durmaksızın Manisa'ya gelerek beş gün kuşattı. Fakat Korkut Çelebi kuşatıldığını ve memleketinin etrafını askerle sarıldığını anladığında, çaresiz korkuyla gizli yoldan kendini sarayından dışarı attı. Çünkü sultan maiyetine ve askerlere sabah şafağı gibi Korkut Çelebi'nin evini kuşatmayı emretmişti. Onun evinin kapılarını anahtarla açtı Korkut Çelebi'yi orada ve memleketinde bulamadı. Herkes her tarafta onu arıyordu. O kendi yakınlarından olan Pervane isimli birisiyle gece ay ışığından onun sohbet ateşinden yürüyerek bir mağaraya sığınıp gizlenmişti. Gündüz oradan hızla gitmek için çabalıyorlardı. Fakat ülkeden ne denizden ne de karadan kaçmanın bir yolu yoktu. Çünkü Sultan-ı Süleyman-mekân bütün denizlere insan göndermiş ve gemilerle devriye yaptırıyordu. Ülkenin bütün yollarını ve Anadolu bölgesini öyle koruyordular ki, o bölgede gökyüzünden kuş kanat çırpamıyordu.

O zamana kadar o mağarada onların gerekli zaruri ihtiyaçlarını gören malzemeleri bitti. Yanında bulunan atı ve bir miktar altını bir kişiye sus hakkı vermişler ki ikisini ölümsüzlüğe ulaştırınsın (kaçmalarına yardımcı olsun. Zeki biri, atın damga ve koşumlarında şüphelenerek, “böyle kıymetli bir ata bu ova Türkü nasıl sahip olur” şüphesiyle durumu o hududun hâkimi Kasım bin Acemî'ye haber vermiş. O da mağaranın etrafını kuşatarak her ikisini mağarada bulmuş ve durumu acele sultana bildirmiş. Sultan-ı Süleyman-mekân Bursa'dan yakın adamlarını göndererek Korkut

¹⁶⁰ Yazarı belli değil.

Sultanı hayat memleketinden çıkarttı (öldürttü). Onun cesedini Orhan Han'ın yanında toprağa verdiler.

4.9. SULTAN AHMED'İN ELE GEÇİRİLMESİNİN ZİKİRİ

Artık sultan Ahmed ve onun evlatlarından başka sultanla taht için savaşıacak güç kalmamıştı. Merhum babası zamanında sultan Ahmed'in saltanata atanması işinde onun yardımcısı ve danışmanı olan eski vezirler ve beylerden bazısının ve veziriazamın sultan Ahmed ile arasında bazı yazışmalar olduğu ortaya çıktı. Vezirlik makamının kendi velinimetine karşı nasıl kötü niyet ve kirli ihanet içinde olduğu ortaya çıkınca Sultan onun ölüm emrini verdi.

BEYİT:

Eğer devlete fitne sızmışsa

Kötü niyetli ordu dağılsın.¹⁶¹

Artık onun kötülük ve pisliğinin kılıcın berrak, parlak ve keskin suyuyla temizlenmesini emretti. Bu tarz nifakın Sultan-ı Saîdin devletinden ümera ve devlet büyüklerinde fazla olduğu ihtimal dâhilinde idi. Çünkü uzun zamandan beri çok fazla devlet büyükleri onun saltanat ve emrindeki vilayetlerde yöneticiydiler. Onun emrindeki vilayetlerde saltanatı için Sultan-ı saîd zamanında çabalamıştılar. Eğer, Sultan Ahmed padişah olursa mallarının çok artmasını ve serbest hareket edebilme özgürlüğünü ummaktaydılar.

Her halükârda bilge sultanın, gönül aynası ile yaptığı sadakat testi ve tecrübeyle onlardan hangilerinin kurtuluşa ereceklerini ortaya çıkarttı. Güzel tedbirle ve adil bir açık görüşle, yanlış yerden olanların her birinin dilinden Sultan Ahmed'e yazışmalar ve haberler yolladı.

Saltanat tahtının veliahtlığı önceden cumhurun ittifakı ve antlaşma yoluyla size verilmişti, biz sadık kulların istemeyerek mecbur kaldığımızda ve onu isteyen günahkâr taraftarlarının zorlamalarıyla Sultan Selim'e bağımlı olduk. Fakat onun

¹⁶¹ Nizami, hamse, < <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/makhzanolasrar/sh49/> > Erişim tarihi, 15.11.2020.

davranışları bu mülayim tahtın davranışları değil. Kin ve düşmanlık bu taifeden gece ve gündüz devam ediyor. Şimdi şehzadelerin tamamını ve Mustafa Paşa'yı iğrençlikle öldürdüler. Bu eski günahkârların tamamı acı ve korku içinde yaşamak tehlikesiyle karşı karşıyalar. Şimdi padişahlığa layık varis odur ki: bütün ümera ve askerler kışlaklara gitmek üzere ayrılmışken ve o Bursa'da kendine yakın az bir askerle kalmışken durmaksızın İstanbul'a yönelerek bu fırsatta faydalanmalı. Eğer o bütün eski devlet adamları ittifakta uzlaşırlarsa o kutsal ve gerçek antlaşmaya katılacaklar.¹⁶² Çünkü bu düzenlenmiş yazışmalar eski antlaşmaya tamamen uyuyordu. Sultan Ahmed de tamamen bu yazışmalara inanarak. O amaçla acele ile Yenişehir yolundan İstanbul yoluna yöneldi, onun taraftarlarının da her taraftan ona katılacağını düşünüyordu. Bu fırsatı ganimet bilerek, belki başkente geçmek nasip olur. Eğer karşılaşma ve vuruşma olursa o antlaşma taraftarları antlaşmaya dayanarak ona katılacaklardı.

Sultan Ahmed'in harekete geçtiği sultanın kulaklarına ulaştı. Uygun tedbirle sultan devlet adamlarından birçoğunun ortak kararıyla Yenişehir bölgesinde günahkâr düşmanı karşılamaya karar verdi. Orada akıllıca tedbirler alarak savaşın kazanılması için Allah'ın kuvvet ve yardımı istenerek dua edildikten sonra silahla donatılmış askerler arasında savaş başladı. Sultanın askerlerinin hepsi sadakat, yiğitlik ve cesaretin hakkını bu savaşta yerine getirdi. Çünkü sultan önceki öngörülerıyla düşmanın her çeşit hatasını ve firarını öngörmüş ve önlemişti.

Allah, düşmanın askerlerinden hiçbirine kurtuluş ve firar takati vermedi. Allah'ın desteğiyle savaş esnasında pehlivan yiğitler Sultan Ahmed'in devletinin atının istikamet ayağını tökezletip yere vurdu. (Sultan Ahmed savaşı kaybetti.) Hemen mücadele alanında eli çabuk gençler Sultan Ahmed'i ele geçirdiler. Onu koruyan muhalif askerleri dağıttılar. Her ne kadar sultan İskender'in huzuruna çıkmak istediye de onun işini durdurmak münasip görülmedi. Hemen savaş meydanının bir köşesinde onun işini hallederek mülk ve devleti zarar görmekten kurtardılar.¹⁶³

¹⁶² Burada E. H. 1423 vr. 70b ve Hicabi Kırlangıç a.g.e., s. 151 de bulunan beyit R. 1540'ta bulunmamaktadır.

¹⁶³ Kırlangıç a.g.e., s. 151, E. H. 1423 vr. 70b de bulunan nazım ve Sultan Ahmed'in oğullarının akıbetini anlatan son dört satır, R. 1540'ta bulunmamaktadır.

Sultan ondan geri kalan adamlarını affederek merhamet gösterdi. Çünkü hepsi bu hanedanın köleleriydiler. Her birine kendi affedici gölgesinden aman verildi. O görkemli makam, kudret ve asil bir hanedana sahip asil padişah ¹⁶⁴ Allah tarafında bağışlanan zaferden sonra, savaş yolunda saltanat sarayına hareket etti. Bütün vefalı taraftarlarını gölgesinde koruyup lütfetti.

NAZIM:

Yüce makam sahibi dünya padişahı.

Allah'tan görünce yolda yardımı.

Başkent, yönüne yola çıktı.

Oturduğu Kayserin mülkünün tahtında.

Bütün yeryüzü şefkati altında.

Zafer hisleriyle taç başına kondu.

Allah dünya sultanının yardımcısı olsun. ¹⁶⁵

Nazım:

Devlet nizamı ortak kabul etmez.

Devletin birliği ömrünü uzatır.

Bir iklimde iki Şah olmaz.

Bir menzilde iki ay olmaz.

Nazım:

Devlet nizamı ortak kabul etmez.

Devletin birliği ömrünü uzatır.

Bir iklimde iki Şah olmaz.

Bir menzilde iki ay olmaz.

¹⁶⁴ Bu tabirden, eski İran şahlarında Cemşid'e benzetilmiş.

¹⁶⁵ Yazarı belli değil.

4.10. MISIR SULTANININ ELÇİSİNİN SULTANIN TAHTA OTURMASINI TEBRİK AMACIYLA GELMESİ

Osmanlı devletinde muhalif saldırı ve kargaşa felaketi zamanlarında, Osmanlı memleketine, hudutlarına ve devletine bazı kâfir sultanlar ve fitne grupları küstahça saldırarak fitnenin uzamasını ve bitmemesini bekliyordular. Dünyayı süsleyen sultan Edirne'ye yönelmişti. Karakış da yakındı. O kış da aydınlık düşünceli, dikkatli ve tedbirli bir şekilde büyük ve küçük makamlara tayin ve atamalarla meşgul oldu.¹⁶⁶

Mısır sultanı Kansu Gavri tarafında mübarek padişahın cülusunu tebrik için gönderilen süslü ve görkemli bir elçilik heyeti Edirne'ye girdi. Sultan-ı saîd zamanındaki antlaşmaları yenilemeye muvaffak oldular.

Sultan-ı Süleyman-mekân da küffar tarafına haraç vergilerini almak için elçiler gönderdi. Çünkü Sultan-ı saîd ile Macar kralı arasında yapılan birkaç yıllık barış antlaşmasında, Macaristan'ı ümitsiz bırakarak savaş hazırlıklarına başlanmasını emretti.

Bağımlı mel'un kâfir Boğdan, Eflak, Frenk ve Venedik gibi bazı devletler itaat ettiklerini bildirdiler.

Macaristan kralı da eski antlaşmayı hile ile yenilemek için yüksek makamdan birini elçi olarak kalabalık bir heyetle gönderdi. Fakat İslam sultanı bu hileye müsaade etmeyip antlaşmayı eski antlaşmaya göre yenilenmesine izin vermeyerek elçiyi alıkoyup savaşı ortaya attı.

Ancak yerleşim bölgesinin dörtte biri dini ve mülki olarak Kızılbaş güruhun fitne ve fesadının istilasını altında olduğundan, o taifenin dini ve dünyevi düşmanlığı Rum (Osmanlı) İslam hanedanına düşmanlık olduğunu, zamanın dört mezhep uleması ve yüksek mertebeli âlimlerinin tamamı ittifak ederek din ve devlet düşmanı Kızılbaş kâfirlerinin İslam ülkesinde düşüncelerini ve kendilerinin İsmailiye mensuplarının ve müritlerinin özellikle Anadolu'da ortaya çıkan kötülüklerini ve onların ortadan kaldırılmasının zaruri olduğu üzerinde ittifakla fetva verdiler.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Kırılğaç a.g.e., s. 152 ve E. H. 1423 vr. 71a da Sultan Ahmed'in ele geçirilmesi hikayesinin sonunda bulunmaktadır.

¹⁶⁷ E. H. 1423 vr. 71b ve Kırılğaç a.g.e., s. 153'te bulunan şiir R. 1540'ta bulunmamaktadır.

Sultan Trabzon'da vali iken Erzincan, Bayburt ve o hudut da o taife ile savaşarak onları yenmişti. Bu mel'un fırkanın yaptığı zülüm, fitne, cefa, kötülük ve katliam gibi kötü işler Allah'ın dininde ve Peygamberinin yolunda yoktur.

NAZİM: (ARAPÇA)

Nefsin saçma hilelerinde

Sebepsiz ve vakitsiz ölümdede

Allaha sığınırım.¹⁶⁸

4.11. ACEM MEMLEKETİNE YÖNELMENİN HİKÂYESİ

Artık Sultan-ı Süleyman-mekânın elinde, Kızılbaş cemaatini ortadan kaldırılmasının diğer din düşmanlarının ortadan kaldırılmasından daha hayırlı ve önemli olduğunu belirten akli ve nakli fetva vardı.

Şüphesiz eskiden beri Rum memleketinde bulunan, onların itikatlarına bağlı sofilerden oluşan tabileri padişahın zihnini meşgul ediyordular. Padişah, buyurdu ki her ne kadar Şah İsmail'in baba ve ecdadı zamanında hidayet üzerine bir irşat ile meşgul idilerse halkın bunlara yönelmesinin sebebi dinin takva ve irşadı sebebiyleydi. Onların halife ve müritleri fazlaydı, insanları doğru yola yönlendirmiştiler. Fakat bu zamanlarda dinin o büyüklerinden, atalarından bazı evlat ve halifeler bulunmakta ki:

*“Onların ardından öyle nesiller geldi ki, namaza karşı duyarlılık ve devamlılıklarını yitirdiler, istek ve arzularının peşlerine takıldılar. Bunlar da azgınlıklarının cezasını bulacaklardır”*¹⁶⁹ **âyeti gereğince, bütün nehiyeleri ve haram eğlenceleri fitne ve müşrik akaitlerinden helal göstererek hak yoldan sapmışlar. Kendi oğlu ve bağlı halifeleri tek Allah inancından dönerek dini değiştirmek için ortaya çıkmışlar. Sünnetin kanunlarına karşı Şia'nın yanlış sapkınlıklarını helal göstererek küfre girmişler. Onlar dinden dönerek küfür cihetinden ısrar ettiklerinde, mal ve can kaybına sebep olduklarından şer'an öldürülmeyi hak ettiler.**

¹⁶⁸ Yazarı belli değil.; Bu Arapça şiir E. H. 1423 vr.71b ve Kırlangıç s. 154'te bulunmamaktadır.

¹⁶⁹ Meryem suresi, Ayet 59.

O dinden çıkmış, zararlı, fesatçı zındıklardan ülkenin ve sınırların temizlenmesi için Sultan-ı Süleyman-mekân bütün bölgelerin ümeralarına, yöneticilerine ve tabilerine ferman göndererek, eskiden bu zamana kadar o dinsizlerle ve liderleriyle ilişkisi olan herkesin köylerde ve şehirlerden dikkatli bir şekilde isim, isim soruşturulmasını irtibatı tespit edilen yetişkinliğe ve ergenliğe ulaşmış, yaşlılar veya gençler ergen olmayanlar, ömrünü hata içinde geçirmiş olanların tamamının listesini detaylı olarak başkente gönderilmesini buyurdu. İdareciler tarafından isimleri tespit edilip divana gönderilen kırk bin kişiden fazla kişi yakalanıp tutuklandıktan sonra Padişah'ın emriyle kılıçla öldürüldüler.

O kış sultanın kışlağı Edirne'deydi, öyle ki Rumeli ve Anadolu'da o cemaatten kadınlar, çocuklar ve annelerin karnındaki ceninlerden başka hayatta hiç kimse kalmamıştı. Artık nur rüzgârı esmiş fetih ve mutluluk kokusu gül bahçesine ve bostanın güllerinin dimağına ulaşmıştı.

Sultanın nereye savaş amacıyla yöneleceği belli olunca, Şah İsmail'e kendisini kovalayıp ortadan kaldırmak için savaş kararı emrettiğini geniş ve ayrıntılı olarak anlatan bir mektup yazdırdı. Yazdırmış olduğu bu mektubu, orada esir bulunan Şah İsmail'in seçkin yakınlarından birini huzuruna getirterek, Şah İsmail'e vermesi için serbest bırakılmasını emretti.

Muharrem 919/Mart-Nisan 1513¹⁷⁰ de Edirne'den başkent İstanbul tarafına hareket etmeyi emretti. Savaş yönünü vurgulanması için şehrin dışında, yeşil ve çimenlik olan meşhur Fil Çayırı'na Padişah haşmetle hareket ederek gökyüzü misali otağına indi. Ordunun silah sayımı, sefer hazırlıkları, sefer görevlerini askerlere ve makam sahiplerine duyurulması için birkaç gün orada durulmasını emretti.

Yirmi üçüncü Saferü'l-Muzafferde “Çarşamba günü başlayan iş çabuk biter” hadis-i şerifi gereğince denizden geçilmesini emretti. Bahar mevsimi başında hızlı bir yürüyüşle Karaman'a ulaşıldı. Kayseri ve Sivas'ta ordunun sayısı yüz kırk bin kişiyi ulaşmıştı. Mükemmel sayıda meydana gelen bu orduda yaşlıları, zayıfları

¹⁷⁰ Hicabi Kırlangıç, *İdris-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s.170'de Muharrem 920 yazılmaktadır.

ve iş görmeyecek durumda olan yaklaşık kırk bin kişiyi ayırarak Sivas'ta bıraktı. Ordunun geri kalanının tamamı yüz bin kişiden oluşuyordu.

Bu yürüyüşün güzergâhının uzaklığı Acem başkenti Tebriz'e kadar fazlasıyla 40 konaktı. Memleketin bu mamur yerleşim bölgesinden o taifenin katliamları, zulüm ve baskılarından dolayı nüfus azaldığından böyle kalabalık ve büyük bir ordunun yiyecek ihtiyacı o topraklarda karşılanamazdı. Onun için kudretli Sultan Selim Rum memleketinden ordu ve hayvanların tamamına, kırk günlük yola yetecek kadar, insan yiyeceği ve hayvan yemini yüklenmesini emretti.

Böylece bu sayıda bir ordunun yaşamsal ihtiyaçları develerin üzerine yüklenerek menzilden menzile gerektiği kadar harcanıyordu. Bu güçlü yük develerin bakıcıları ve diğer hizmetliler yaklaşık yüz bin kişilik askerden sonra ordugâha giriyordu.

Sultan Sivas'ta askerinin maaşını ödedi. Orada güzergâh kararlaştırıldı. Kudret erbabı olan hepsinin ortak düşüncesi, bir müddetten beri dünya fatihliği iddiasında bulunan ve kendisini Cengiz Han'ın ülkesinin fatihi hayal eden Şah İsmail'in elbette düşmanı kendi ülkesinin sınırlarında karşılayacağı düşünülmekteydi.

Sultan Erzincan'a ulaştığı halde hiçbir asker ve başka canlı o sınırda kalmamıştı, Diyarbekir ve Kürdistan memleketinin tamamının hâkimi Muhammed Han Ustaclu o vilayetin hâkim ve ümeralarının tamamı Diyarbekir ve Erzincan'dan bütün il halkını hayvanlarıyla sürgün etmiş ve kaçarak Hoy ve Selman'a ulaşmıştı. Bunun üzerine Sultan Erzincan'dan da bir mektup yazdı.

4.12. PADİŞAHIN ERZİNCAN'DAN KAYIP ŞAH İSMAİL'E GÖNDERDİĞİ MEKTUP BEYANINDADIR

Sultanların mülkü nikâhlısının evi gibidir. Padişahlık için gayret ve koruyuculuk gerekir, padişah olan mülkünü her şekilde başkalarının saldırı ve arzularından korumalıdır. Şimdi kaç zamandan beridir ki nikâhlın gibi olan ülkeni tasarrufumun altına alarak ele geçirmişim. Sen hiçbir gayret göstermiyor kaçıyorsun. Kesinlikle yiğitlik ve mertlik sana haramdır.

BEYİT:

Kılıcın keskin dudaklarına öpücük veren.

Memleket gibi bir gelini, tutar elinden. ¹⁷¹

O halde Erzincan'dan Tebriz'e yürüyüşü kırk menzil tahmin etmişlerdi. Ve her gün savaş tertip ve saf düzenlerini koruyup yürüyerek Hoy bölgesinden Çaldıran'a ulaştılar. Öncü asker ve subaylar Şah İsmail'in Tebriz'den çıkıp Hoy'a gittiğini öğrendiler. Sultan bu haberdan büyük bir sevinç duydu. Halk arasında o diyardan kaçıp uzaklaştığı yaygındı.

Pazar 28 Cemaziyelahir 919/31 Ağustos 1513 Pazar günü sabahı öğleden önce sabah vakti doğu ufku merkezinde güneş tamamen tutuldu.¹⁷² Dinin mücahit askerleri nazarında ordugâhlarının üzerinde gökyüzünden beyaz bir belirti gibi kuyruklu yıldız görüldü. Sultan bu gök olayları hakkında münecimlere yorumlarını sordu. Yapılan yorumda güneşin doğu ufku merkezli tutulmasının sebebi doğu devleti olan o alçak taifenin yenileceğine yorumlandı. Recebin ikinci günü çarşamba sabahında rezil din düşmanı zındıklarının ordugâhı mücahitler ordusunun gözetimi altında Çaldıran ovasında görüldü.¹⁷³

Sultan savaş düzeninde sağ kanat komutanlığına Müslümanların meydan Arslan'ı Anadolu Beylerbeyi Sinan paşayı komutanlarıyla birlikte tayin etti. Sol kanata Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa'yı, komutanları, sancak beylerini ve gazilerini tayin etti. Dulkadiroğluları meliki Şehsuvaroğlu Ali Bey ile Rumeli beylerinden birkaç sancağı ordunun öncülüğüne atadı.

Ordunun komuta Merkezinde Padişah, Sadrazam Hersek oğlu Ahmed Paşa, Dukakinoğlu¹⁷⁴ Ahmed Paşa, Mustafa Paşa ve Padişah'ın kapı kullarından on beş taife (bölük). Ordunun arkasına ateş kusan Yeniçeri askerini üç saf olarak dizilmesini emretti. İlk saf tüfek ve darbzenle (top) din düşmanlarının üzerlerine dolu gibi yağdırarak gök gürültüsü sesiyle hepsini korkuttuktan sonra aynı anda

¹⁷¹ Zahir Faryabi, *Kasideler*. < <https://ganjoor.net/zahir/ghasidez/sh30/>> Erişim tarihi, 15.11.2020.

¹⁷² Hicabi Kırlangıç, *İdris-i Bidlisi Selim Şah-Nâme*, s. 196'da 28 Cemaziyelahir (Hicri yıl yok) 20 Ağustos 1514 diye yazılmıştır.; s. 207'de, 28 Şaban 920/17 Ekim 1514 Pazar günü diye belirtilmiştir.

¹⁷³ Kırlangıç, s. 214'de, 2 Recep 920/23 Ağustos 1514 Çarşamba sabahı olarak belirtilmiştir.

¹⁷⁴ Orijinal metinde, توكاگين Tükâğın yazılmış.;Kırlangıç, a.g.e.,Dokakinoğlu, diye yazılmıştır

oturuyor atış için tüfeklerini doldururlarken, ikinci saf tüfek attıktan sonra hemen oturuyor, üçüncü saf tüfek atmaya devam ediyordu. Üçüncü saf atış yaptıktan sonra sıra birinci saf gelmiş oluyordu.

Karşı taraftan mücahitler ordusunun kudret ve görkemini Şah İsmail gözleriyle incelerken kesinlikle mücahitler sultanının kalbinden onun yiğitliğinin hiçbir şekilde kıymetinin olmadığını anladı. Ateş yağdıran Yeniçeri askerine karşı koymanın imkân dışı olduğunu düşünerek kendi kalbinde korkmuştu.

Seyit Nimetullah-ı Sâni'nin oğlu Seyit Abdülbaki'yi tecrübeli askerleriyle merkezde kendi sağına Rumeli askerinin karşısına koydu ve aniden göz açıp kapayıncaya kadar baştan aşağı demir ve çeliğe boğulmuş Atlarla Rumeli'nin askerlerinin öncülerinin üzerine saldırarak ilerlediler.

Rumeli öncü askerleri zırha boğulmuş Kızılbaş süvarileri önünde mızrak, ok, gürz ve kılıçla karşı durarak süvarileri at üstünden yere çalmalarına rağmen, karşı koyma gücüne sahip olmadıklarından Kızılbaş süvarilerinin atlarının toynakları altından kalarak zırh, topuz ve kılıç darbeleriyle bertaraf edilerek kırıldılar.

Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa ve namılı Beyler öldürüldüler. Sol tarafta Diyarbekir memleketinin hâkimi Muhammed Ustaclu Han sancağı altındaki Türklerin ve Kürtlerin oluşturduğu öncü kuvvetleriyle Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa'ya karşı varlık gösteremedi.

O sırada Sultan-ı Süleyman-mekânın topçu ve tüfekçileri askerlerimizi vururuz düşüncesiyle atış yapamadılar. Korkusuzca savaşan, piyade Rumeli askerinin çoğunluğu zırhlı atların ayakları altında kalarak öldüler. Rumeli askeri göğsünü siper etmiş mertçe ve yiğitçe savaşarak direndi. Elden ok, mızrak ve kılıçla cesurca düşman askerini üzengiden (at sırtında) yere vurdu.

NAZIM:

Gelmiş ölüm bu canlara

Düşmüşler bir köşede baygın

Derin savaş denizleri.
Ecel pazarının kârı.
Esir ecele merminin sesi.
Alıp verişte, savaş Süreyya'sı.
Atların kişnemesi, yaralıların iniltisi.
Padişahın yürekli askerlerinin narası.
Dünyayı inleyen İskender'in küsünün sesi.¹⁷⁵

NAZIM:

Sen mahşerin geldiğini söylüyorsun.
Sur kıyametin geldiğini üflüyor.
Ok ve mızrak, zihinlerden savaşıyor
Hiçbir yerde ve zamanda olmamış barış.
Birbiriyle savaşmayan komşu duyulmamış.
Görmemiş dünya gözü.¹⁷⁶

Kesinlikle yiğit Rum askerinin hücumu hükmeden mücahitleri, mübarek sultanın nazarıyla zırhlı düşmanı mum yaptı ve asla düşmandan yüz çevirmedi. Yazdı bunları şahit olan bir adam.

On dört sancak beyi, Malkoç evladı gibi ve onların arkadaşları, kin (savaş) meydanında zındık melunlar tarafında şehit edilerek şehadet şerbeti içtiler.

Sultan-ı Süleyman-mekân İskender, Rumeli askerinin üstündeki baskının kaldırılması için yeniçeri askerinin hepsini ve bazı azap kahramanlarını gönderdi. Her ne kadar söz söylense de oradaki şiddetin tamamının eylem ve büyüklüğü konuşmaya yetmez. Fakat yardım bayrağının övüncü genç tüfekçiler, atışlarıyla bahar yağmur damlaları ve cehennem ateşi gibi din düşmanlarının üstüne gülle yağdırdılar.

¹⁷⁵ Yazarı bilinmiyor. Müellife ait olabilir.

¹⁷⁶ Yazarı bilinmiyor. Müellife ait olabilir.

Padişah, harp güçlerine ateş gayreti ve keskin kılıçla onları yok edip ortadan kaldırılmasını emretti. Tüfek ve top atışlarını o cehennemlik ve yolunu kaybetmiş grubun liderlerinin üzerine ve onların şahının üzerine nişanladılar. Tüfekçilerden birkaç tanesinin attığı bir kurşun o mekruh grubun arasında yolunu kaybetmiş Şah'ın el ve koluna değdi. Kolunun yaralanması yüzünden mecburen geri çekildi.

Artık mel'un görüyordu ki tüfek kurşunları sürekli ve devamlı kendi yakınındakilerinin göğüs ve bedenini hedef alıyor; siper, zırh, kuvvet ve tahammülle, ani bir bela gibi olan tüfeklerden korunmak imkânsızdı. Onun ordusundaki cesur savaşçılardan her biri aniden yere düşüp öldüler. Mecburen kaçmaya başladılar ve yanındakilerin hepsi de kaçmaya karar verdi.

Sol kanattaki Muhammed Han Ustaclu yolunu kaybetmiş Şah'ın yenilgisinden önce Allah'ın takdiriyle ansızın savaş meydanından atılan büyük bir top mermisinin kafasına çarpmasıyla kafası boynunda koparak öldü. O kanatın emirleri ve komutanları, yenilmiş ve ümitsiz olarak sol kanata at koşturarak kaçmaya meylettiler.

Şah'ın ordugâhında vakar, düzen ve intizam kalmadı. Çünkü Şah ve karargâhı firarı seçmişti. O, öldürülmüş rezil, aşağılık grubun tamamından bazısı esir oldu bazısı da o ölüm yerinden kaçtı. Acem şairlerinden biri bu dörtlükle Şah İsmail'in o anki ruh halini ve vaziyetini anlatıyor.

RUBAÎ:

O Şah ki her gün iki yüz kan yapıyordu.

Her dem zulmünün ağırlığını artırıyordu.

Eğer Rum askerlerinden kaçmasaydı.

Onun beyni tüfekte başından akıtılıyordu.¹⁷⁷

Bu savaş zamanlarında Sultanın muzaffer bayrağı sağlam zemine saplanarak gökyüzünden dalgalandı.

¹⁷⁷ Müellif, Acem şairlerinden birinin yazmış olduğu bir rubâî diye belirtmektedir.

“Temiz kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti.”¹⁷⁸

Padişah, cihangirlik bayrağını din ve devlet düşmanlarına karşı harekete geçirtmekten asla geri durmadı. Sevinç ve neşeyle düşmanlara karşı kazanılan bu zaferden sonra düşman komutanlarının başlarını mızraklara geçirterek muzaffer Sultanlık bayrağının önüne diktirdi.

Mübarek güneş ışıkları Allah’ın dininin mücahitlerinin kılıç ve oklarının zirvesinde güneş ve yıldız motifli Sultanlık bayrağının üzerine yansıyor. O ordugâhın karanlık gecesi kara bahtlılarının düşmanlığının üzerine ışığın yansmasıyla *“Allah iman edenlerin velisidir; inananları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.”¹⁷⁹* aydınlık veren fetih anlaşılmaya başlandı.

Akşam karanlığının başlamasına kadar yolunu kaybetmiş o Şah canlı ve ölmüş olarak arandı, fakat adamlarının cesetlerinin arasında yoktu.

Artık ordugâh ve savaş ovasında üç fersah boyunca yer tamamen öldürülmüş cesetlerle öyle dolmuştu ki, savaş meydanında süvarilerin hareket etmesi imkânsızlaşmıştı.

Düşmanın süvari ve piyade askerlerinden hiçbir kimse görülüyordu. Yaklaşan güneş batımı da dökülen kandan kan kırmızı olan o savaş meydanını, şafağında gizledi.

Beylerden ve askerlerden bazısı mağlup askeri takip etmişti. Tozun ve kumun oluşturduğu toz karanlığı ve akşam karanlığının bastırmasıyla o siyah çizgi geri dönmüş temiz rüzgârda dost ve düşmanın kapalı gözle hareket etmesi zordu.

¹⁷⁸ İbrahim Suresi Ayet, 24.

¹⁷⁹ Bakara Suresi, Ayet, 257.

4.13. DÜŞMANLARIN ÖLDÜRÜLDÜĞÜ YER

NAZIM:

Her iki ordudan çıktı ortaya onlarcası.

Siyah toprak oldu süvarilerin dünyası.

Baştanbaşa savaş meydanı

Oldu, kılıç külah el, can ve baş.¹⁸⁰

Kesinlikle Sultan-ı Süleyman-mekân emretti ki: artık, dinin askerleri yabancı memlekette giriş ve çıkışlardan habersizler, onun için kaçanları takip etmesinler, ele geçirilenlerin hepsini huzura getirilmesini ve yüce eşikte öldürülmelerini emretti.

ŞİİR:

Seherde ortaya çıktı iyilik yıldızı.

Bir nilüfer tacın üzerinde kırmızı çiçek.

Gönül ateşiyle dolaşiyor alev.

Toplandı o gümüş ve altın.

Sabah vaktinin sahibi, Allah.

Din düşmanlarını kana boğdu

Güneşin pençesi gökyüzünün doğusundan

Din düşmanlarının kirlı kanı üzerinde

Parlıyordu, Güneşin süslediği taç¹⁸¹

BEYİT:

Gece yıldızına güvenip, hırsızlık olmaz deme.

Bu güven, Kâvus'un tacını, Keyhüsrev'in kemerini aldı.¹⁸²

¹⁸⁰ Firdevsî, *Şâh-nâme*, < <https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/parviz/sh33/>> Erişim tarihi, 15.11.2020.

¹⁸¹ Firdevsî, *Şâh-nâme*, < <https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/mahmood/sh1/>> Erişim tarihi, 15.11.2020.

¹⁸² Hafız, *Gazeliyat*, < <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh407/>> Erişim tarihi, 15.11.2020.

Mücahitlerin sultanı muzaffer ordusuyla, gökyüzü gibi yıldızlarla süslü, mutluk sebebiyeti çadırını, gökyüzünün zirvesine kurdu. Bütün divanını yenilmiş rezil, alçak, esir ve kafası kesilmiş din düşmanları tarafına dizdirdi. Çaldıran ovası ismiyle meşhur bölgede, öldürülmüş insanların başları yığın oldu.

Esir alınanlar saf saf birbirine bağlandılar. Sanki kıyamet ovasında yolunu kaybetmiş küfür ehli bölük bölük zincirlerle bağlanmıştı. Sultan bazı ilim ehlinin serbest bırakılmasını geri kalanının öldürülmesini emretti.

Fakat bazı bilgin ve âlimler bu arada bu değersiz bendenin isteğinden sonra kurtuldular.¹⁸³ Buradaki bütün insanlar ve muzaffer askerler, helal mallar ve ganimetlerden faydalandılar.

“Ben, sâlih kullarım için, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiç kimsenin kalbinde geçirmedeği nimetler hazırladım.”¹⁸⁴

O savaşta İslam fethi ortaya çıkmıştı. Ganimet olarak ele geçirilen altın, gümüş ve kıymetli, eşsiz, harika, seçkin, güzel, hayvan ve eşyadan sonra, Sultan devletin önemli din, yetki ve tedbir sahibi adamlarıyla yaptığı istişarede o kaçan zalim kılıç artıklarının takip edilmesinin önemli olduğunu vurguladı. Fakat devletin büyüklerinin ve ileri gelenlerinin çoğunluğunun düşüncesi sultanın bu savaşta genel amacı dini güçlendirmek ve dinsizleri kovmaktı. Bu amaçtan da başarıya ulaşıldığına göre, geri dönmenin daha doğru bir yol olacağı idi.

Fakat Sultan bu fakir bendesiyle istişare ederek, “hangi düşüncayı uygulayalım, fethi tamamlamak için düşmanla savaşmaya devam mı edelim? Yoksa vatana geri mi dönelim?” diye sorduğunda, bu sahih hadisin yardım duasını, nakil ve takdimden sonra “Allah, lütfunun kulları üzerindeki etkisini görmeyi sever.”¹⁸⁵ Dünya süsünün bu düşüncesinin oylanmasından, bu büyük fetih Allah’ın bir nimetidir. Dara sayısız avantaja sahipken İskender ona karşı zafer kazandı. Her şeyden önce bu düşmanın düşmanlığı birkaç cihette Dara’dan

¹⁸³ R. 1540 vr 12a’da müellifin ilk defa kendisinden bahsederek zikrettiği bu hadise E. H. 1423’te bulunmamaktadır.

¹⁸⁴ Hadis-i Şerif, < <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=7&SAYFA=669> > Erişim tarihi, 16.11.2020.

¹⁸⁵ Hadis-i Şerif, < <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=2&SAYFA=25> > Erişim tarihi, 16.11.2020.

üstün bulunmakta. Fakat Allah'ın yardım nimeti üzerine bu zafer sayısız derece de o galibiyetten üstün ve daha yücedir.

Kesinlikle Allah'ın böyle bir yardımı aşikârdır. “Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah'ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah'ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir fetih ihsan ettik.”¹⁸⁶ Bu cümlenin düzeni, hidayete erme kaynağı süslü, kafiyeli en yüce rütbeyi gözetlemeli. Bu büyük, önemli ve zor işlerin yapılması tamamlanmalı. Allah'ın ihsan ve büyük nimetine şükürler olsun. Bu hak fethin takibinin de tamamlanmasını bilge gönüllü sultan emrederek dedi ki, “şüphesiz zafer tamamlandığında Allah'ın nimetleri daha fazla olacaktır. Fakat önce bu fethin İskender'in zaferi üzerindeki üstünlüğü araştırılmalı” diye emretti.

Fakir ve hakir şöyle düşünüyordu, gerçekten padişahların birkaç sıfat ve dereceleri mümkündür.

Bunlar; soy, büyüklük, geniş ülke, yönetme güç ve kuvveti ya da cesaret ve hamasetledir.

Ancak Dara Sultanların varisi olduğunda verasetle dünya cihangirlik tahtına oturdu.

Fakat bu yolunu şaşırılmış saltanat iddiasındaki şahın eğer kendi günahkâr iddia ve sözü doğruysa şeceresi baba tarafından mübarek nübüvvet ve velayete dayanır. Anne tarafından ise büyük Bayındır sultanlarına dayanır.

Görülüyor ki halife, enbiya, evliyaların ve şeref kaynağı salihlerin halefi değil, daha çok ateşperest şahların halefi olmak istiyor.

Fakat Dara'nın ülkesinin büyüklüğü Ceyhun Irmağı'yla Fırat'a kadar olan iki nehrin arasıydı. Oysa yolunu şaşırılmış Şah kendi kol gücünün cesaretiyle Mâverâünnehir¹⁸⁷ taraflarını fethetti. Fakat Dara cesaretine rağmen, bu kadar ülke fethetmemişti.

¹⁸⁶ Fetih suresi, Ayet 1-2.

¹⁸⁷ Osman Gazi Özgüdenli, “Mâverâünnehir”, (TDV) *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2003, XXVIII, s. 177-180.

Savaş meydanlarında, İranlı süvariler arasında hiç kimsenin bugüne kadar Rüstem gibi cesur, yiğit ve pehlivan olduğunu tarihçiler yazmadı. Hiçbir cesur süvari Rüstem'in hikâyelerinin üstüne hikâye eklemedi. Asla taraftarlarına ve tabilerine Firavun gibi tanrılık iddiasında bulunmadı. "*Sizin en yüce rabbiniz benim.*"¹⁸⁸ Belki hiçbir zaman savaş meydanındaki yiğitlerin arasından kılıç yiğitliğine zamanının akran melikleri ve ileri gelenleri ulaşmamıştı. Hiç kimse hiçbir yazıdan İskender'in bu büyük savaşında sayısız saf dağıtan olarak onun adını yazmadı. Fakat devlet idarecilerinin ve komutanlarının yanlış tedbir, ihanet, muhalefet ve stratejik kusurlarından dolayı devleti ve şahılgı yıkıldı.

Sultanın bu düşmanının derecesi ise gerçekten İskender'in düşmanından çok daha fazlaydı. Fakat İskender'in Dara'nın üzerine zafer ve istilası da cihangirlik payesi ve savaşçılığı da İslam sultanının bu zaferinin yanında çok daha azdır. Çünkü İskender ve Dara'nın karşılaşması Musul'a yakın Dicle Nehri kenarında oldu. Dara kendi saltanat tahtına hasmının çok fazla girmesine müsaade etmeyerek onu Diyarbekir sınırında karşıladı. Dara'nın mağlubiyet ve esareti sadece İskender'in askerlerinin kılıçlarıyla değildi. Belki onun askerlerinin, komutanlarının muhalefeti ve ihanet isteğıydi.

Ehli imanın sultanının yiğit bir düşmana karşı böyle mükemmel bir zafer elde etmesi üzerine elbette ki hedefi can feda askeriyle birlikte onun sarayının bulunduğu Tebriz Hoy'daki başkenti olmalıydı.

Rum sınırından itibaren seni cezalandırmak için Bir aydır topraklarından yürüyorum topraklarını korumak için karşıma çıkmıyorsun. Ülkeler sultanların nikâhlısı olduğu halde, padişahlık gayreti gösterip de tasarrufum altındaki mülkünde bu utancı def etmeye gücün yetmiyor. İçerikli mektuplar yazmasına ve her menzilde korkak düşmanı karşılamayı beklemesine rağmen, düşmanda savaşma ve karşılaşma cüreti yoktu. Mecburiyetten dolayı Çaldıran'da kibir yoluyla savaşmak için harekete geçince Sultan-ı Süleyman-mekân yiğitçe askerlerinin kılıcıyla onun karşısında galip oldu.

BEYİT:

¹⁸⁸ Naziat Suresi 24. Ayet.

Allah'ım yukarı ve aşağı yarattın.

El elin üstünden el yarattın.¹⁸⁹

Sultan bu fakir ve hakirin kelimelerinin tedbirinden sonra kılıç ve tedbir ehlinin ortak kararıyla “*Kimin dediğine ve ne dediğine bakma*”¹⁹⁰ kıymetli sözün gereği emretti. Şükür ve teşekkür onun yardımına olsun dedikten sonra istikametini Tebriz olduğuna karar verdi.

Savaşa devam edilmesine karşı olanların geri dönme düşünce ve belirtileri kesin bir şekilde yatıştırıldıktan sonra, cihangirlik bayrağı yıldızlara doğru yükselttiler. Hoy'a doğru revan olundu. Çünkü Hoy bölgesi yolunu şaşırılmış Şah'ın dinlenme yeri, av bölgesi ve karanlık saltanat makamıydı. Burada bir dağın zirvesinde mühendisler tarafından çinileri beyaz boya ve kireçle motifli ilginç bir sanat eseri olan koçbaşının boynuzları gibi iki yüksek minareye benzeyen yüksek bina inşa etmişlerdi. Sultan-ı Süleyman-mekân, oraya vardığında buraya inmeyi emretti.

Burada bütün askerlere aciz reaya, esir ve mahkûmlara zarar verilmemesini, Kızılbaş askerlerinin dışından başkasına saldırılmamasını emretti. Böyle bir emrin nedeni daha öncede seçkin bazı ulemanın vermiş olduğu “eğer Tebriz üzerine zafer müyesser olursa Tebriz, çevresi ve bütün ülke darü'l-harp ilan edilerek talan, esir ve katliam yapılmalı” diye vermiş oldukları bu fetvadandır. Onun için bu emirle, orada eskiden beri yaşayan hiçbir canlı ve sakine zarar verilmemesi sağlanmış oldu. Ayrıca Padişah, devlet erkânı ve asker içinde başkent İstanbul ile Tebriz arasından hiçbir fark olmadığını emrederek şehri zarar görmekte korumuştur.

Sert tehditlerden sonra kendi veziri Dokakinoğlu Ahmed Paşa'yı mali (defterdar) Piri Paşa'yı dört yüz yeniçeriyle ünlü komutanlarıyla Tebriz'i korumak ve Padişahın yerleşmesini hızlı bir şekilde tamamlamak için yönelmelerini emretti.

¹⁸⁹ Yazarı belli değil, müellif olabilir.

¹⁹⁰ Hz. Ali.

Bu bendeye de geçmiş münasebetlerinden dolayı oranın insanlarını merhamet ve şefkat yoluyla doğru yola davet etmeye başlamasını emrettiler.

Ümera ve büyük vezirler perşembe günü akşamı Merend'e¹⁹¹ indiler. Ertesi gün Receb'in onuncu gününün cuması camiler ve minberler Padişahın mübarek, yüksek isim ve lakaplarıyla süslenerek dini ve hükümdarlık alametleri yerine getirilsin diye bu fakir ve hakir biraz askerle o gece Merend'den Tebriz'e yöneldi. Sabah namazını Serâb¹⁹² köprüsünde kıldık. Yenilmiş Kızılbaş ordusunun kalıntıları hala şehirde mal zaptıyla uğraşp, aile ve yakınlarıyla göç ediyordular. *“Allah'ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacağı yer ne kötüdür.”*¹⁹³ ayeti haberi gereğince yenilmiş sultanın kulları rezil oldular.

Seyitlerin, ulemanın, devletin ve eşrafın büyükleri o köprüyü geçtikten sonra ikbal sahibi sultanın kullarını merasimle karşıladılar. Abartılı, çeşitli bir şekilde müjdeli ve sevinçli haberi aldıklarını beyan ettiler.

Hakir fakir önce büyük camiye gitti. Şehir halkının tamamıyla edip ve hatipleri huzura getirtti. Hutbenin imlası eski geleneğe göre (ehl-i sünnet ve'l cemaat) ve padişahın lakaplarıyla birleşik şekilde eski kaide usulüyle hazırlandı.

Cuma ve cemaat ehli-sünnet ve'l-cemaat yoluyla yapıldı. Memleket halkı büyük vezirleri karşılamaya gelmiş. Padişahın emri üzerine vezirlerin evi şehrin dışında Emîre Kurtmute'ayn¹⁹⁴ bağlarından hazırlandı.

Bu fakir şehrin hâkimleriyle şehrin girişini, sokaklarını ve caddelerini kapatarak şehrin halkını bir çeşit orada hapsetti. Büyük vezirler nefis malları zapt ederek padişahlara layık elbiselerin tamamını ele geçirdiler.

Memleketin reaya ve sakinlerine de sonsuz merhamet ve lütufa ümitli olarak beklemelerini söylediler.

¹⁹¹ مَرَد

¹⁹² سراب

¹⁹³ Sure Ali İmran, Ayet 151.

¹⁹⁴ قَرْمَتَعَيْن

Beş gün sonra Sultan-ı Süleyman-mekân sofiler menzilinden Tebriz'e yöneldi.

Şehir ahalisinin refahları yönünde Kanture (köprü) yakınında Serab Nehri'nin batısında şehrin yakınında Bülser¹⁹⁵ ovasında menzil inşa ederek heybetli ikbal bayraklarını gökyüzünden dalgalandırdılar.

Şehir ve memleketin halkının tamamı ümitle sevinçli müjdeyi tebrik etmek için Sultanı ziyarete geldiler. Geniş dua ve övgüden sonra gönül ve can parası ile pamuklu renkli kumaşları padişahın ayağının önüne döktüler. Recebin on sekizinde cuma günü daha fazla kalabalıkla sultan Yakubi camiinden ehli sünnet kaidelerine göre Cuma namazı kılmaya yönelmelerini sultanlara ait mahfilde emretmişti.

Artık güneş şeref burcunda doğmuştu. O şerefli mabedi kalıcı kapsamlı adalet ve merhametle kurdular. Allah'ın kelamını koruyan Herhangi şeker dilli Furkan vahi papağanıydılar. “*Kur'an'ı tane tane, hakkını vererek oku emri*”¹⁹⁶ ve hadis-i Şerif vazifesince “*Kur'an'ı seslerinle süsleyin*”¹⁹⁷ sonuçlandırdılar.

Bülbül sesli hatip, kürsü ve minberde o büyük nimetin hamd ve salatından sonra dünyayı süsleyen süsün lakaplarından ve adaletinden zikretti. Her çeşit belagat yollarıyla büyük hutbe okundu. Cuma namazından sonra ihşanı çok Sultan bütün Hatiplere, meşhurlara, muhafızlara, fakirlere ve fukaralara bağışlar yaptı. Yolunu kaybetmiş şahın o memlekette yenik ve perişan bir vaziyetten Irak tarafına firarından dolayı takibine Şehsuvaroğlu Ali beyi gönderdi.

4.14. TEBRİZ'DEN AMASYA'YA DÖNÜŞ İSTİŞARESİNİN HİKÂYESİ

Yenilmiş düşman artık avare bir şekilde dolaşmayı seçmişti bunun üzerine Sultan-ı Süleyman-mekân cihadı durdurup tamamlamayı veyahut düşmanı tamamen ortada kaldırmak için cihada devam etmeli miyiz sorusunu istişare için cihan devletinin büyük asker ve devlet erkânını topladı.

¹⁹⁵ بولسر

¹⁹⁶ Müzzemmil Suresi, 4. Ayet.

¹⁹⁷ Hadis-i şerif, *Ebu Davut*.

Dünyanın süsü sultanın oyu, artık kış yaklaştı ve böyle kalabalık bir ordu uzak bir mesafeyi kat ederek buraya gelmişken bu kışı da Azerbaycan memleketinde özellikle Tebriz’de hazır kışlaklar varken burada geçirmeli ve bu zındık, fesat taifeyi ortadan kaldırmalıyız yönündeydi.

Fakat bütün ayan ve belki de muzaffer askerinin de bir kısmının fikir birliğiyle Azerbaycan’da yiyecek azlığı, buğday ve arpanın pahalılığı ve kısa zamanda böyle bir orduyu durdurmak develerin ölmesine askerinin zayıflamasına sebep olur. Çünkü Tebriz şehrinin içi ve dış alanı, Shend dağından Mîşâv dağına kadar, Şehâ denizinin sahilinden Serğâb dağına kadar büyük ordu, develer ve bütün hayvanlar bir araya gelerek birleşmişti. Bunu görmezlikten gelmek imkânsızdı. Bu aranın tamamında yenilmemiş ot kalmamıştı.

Yeniçeriler yalvarma ve feryat yoluyla bu ıstırap yerinde kalmağa sabırlarının kalmadığını dergâha bildirince, sultanı dönüş için ikna ettiler.

Dönüş yolunda artık sultanın atının üzengisinin yanında geliyorum. Bütün Acem ülkesini muhaliflerin saldırısından kurtardık. Bu ülkenin ele geçirilmesinde takdire şayan bir plan yapıyorduk. Çünkü muhalefetin halkla ittifakı kurumsal ilişkilerde zayıflık sebebidir. Sultan bütün sorumlulara perşembe günü geriye dönmeyi emretti.

Tebriz’den ileri gelen, ahali, fazilet ve sanat erbabı yaklaşık iki bin evin¹⁹⁸ ailesiyle birlikte seçilerek ordugâh ile birlikte İstanbul’a götürülmeleri emredildi. Herkese seyahat araçlarından, özellikle deve ve katırlara şefkatli davranılması ferman buyruldu.

Artık padişah bu hakir kula oradaki eski yerleşik halk ile ısrarla konuşma cihetiyle halkın muhalefetini kırıp sessizliği sağlayıp, birlik ve dostluğu pekiştirmesek, başarı mümkün olamaz diyordu. Bilge gönüllü sultanın isteği, Merâğa¹⁹⁹ sınırından, Azerbâyecân Urmiye’si²⁰⁰ ve Şam Malatya’sına kadar olan

¹⁹⁸ Kırılgiç, a.g.e., s. 250’den Horasan padişahı Mirza Bediüzzaman b. Sultan Hüseyin Baykara’yı, Tebriz halkında ve ileri gelenlerinden birkaç aileyle birlikte eşsiz sanatkarları göç ettirip beraberinde getirdi denilmektedir.

¹⁹⁹ مراغه < <https://fa.forvo.com/search/%D9%85%D8%B1%D8%A7%D8%BA%D9%87/> Erişim tarihi, 16.11.2020.

²⁰⁰ ارمیه

Kürdistan memleketlerinin cemaatlerinin büyüklerini, hâkimlerini, emirlerini ve ileri gelenlerinin tamamını şefkat ve ümitle davet etmek için bu fakir bendeyi görevlendirdi.

O memleketlerin sakinleri mezhepsel olarak bu dinden çıkmışların düşmanlarıydılar. Bu kendi bendesine makamı gereğince isteğini emrederek o tarafa gönderdi. Bu köle de Allah'ın yardımıyla net bir vefayla vazifesini ihsan ve nimetle yapmaya gayret etti. Ayrıca bundan sonra bazı açıklamalardan sonra İnşallah-u Teâlâ amaç açıklanacak.

Yeryüzünün sultanı birkaç şekilde geri dönüşü beğenmemişti. Ancak askerin çoğunluğunun ve hatırı sayılı mevki sahiplerinin açık beyanıyla Merend ve Nahcivan yoluyla Rum tarafına yürüyüşe geçildi.

Fakat Padişah'ın asıl mizacını bozan devlet ayan ve erkânının kendi rızasının aksine birlik olmalarıydı. Ancak önceki askeri sefer yürüyüşünün aksine geri dönüş yolu çok fazla soğuk, gayri meskûn ve birkaç yıllık gayri mamurdu. Zamansız mevsimden, soğuk algınlığından ve kuvvetsizlikten dolayı çok fazla sayıda asker, deve ve yük hayvanı helak oluyordu.

O yüksek yerlerde çok fazla kar ve büyük yağışlar yağıyordu. Hayvanlara yem ulaştıran az miktarda insan kayboldu. Çoğursa'd²⁰¹ (Çukur Sa'd) vilayetinden geçtiklerinde, Gürcistan halkı da doğal olarak gazilerden ve mücahitlerden kaçarak, böcek ve haşerat gibi köşe ve mağaralara sığındı. İslam askerinin saldırılarının korkusunda bunlar mallarını güzergâhın sınırlarından kaçırıp kayboldular. Halktan çaresiz, zayıf ve fakir olanlar oralarda kaldı. Bu sebeplerden dolayı Azerbaycan'da ikamet etmek askerleri korkuttuğu için geriye dönüş yolculuğunun bütün kayıp ve sıkıntılara rağmen Azerbaycan'da ikamet etmektense bu sıkıntılara katlanmak İslam askeri için daha kolay geliyordu

Padişahın güzergâh düşüncesine karşı muhalefetin çoğunluğunun oybirliğiyle kabul edilen bu güzergâhın hatalı olduğu anlaşıldı. Fakat bu hatanın tedarik tarifesi sevap yönünden hariçti. Adaletiyle tanınan sultan da “*Kim güzel*

²⁰¹ چخورسعد, Erivan.

bir şefaate bulunursa ondan kendisi için bir nasip olur; kim de kötü bir işe aracılık ederse onun da buna denk bir payı olur."²⁰²

Allah her şeyi koruyup hakkını vermektedir. Cezası gereği her üç vezir ve Kazasker Abdurrahman Müeyyedzâde doğru olmayan bu düşüncelerinden dolayı azil cezasıyla makamlarından alındılar. Bu akılsızlığın pişmanlığı sonrasında geldi. Rütbelerin zirvesi yoldaşıktan ve koruyuculuktan ayrılıp tenzili rütbe edilerek gönderildiler. Sultan bu memlekette kendi toprakları yönüne gidilmesini emretti. Kışlamak için yakın sınırdaki Amasya'yı seçti.

4.15. HİCRİ 920/1514 SENESİ OLAYLARININ HİKÂYESİ

Sultan-ı Süleyman-mekân Amasya'da kışlamak için yürünmesini emretti. İran ülkesinden ve o ülkenin gelini olan Erzincan ve Bayburt vilayetlerinden hutbe okutmuştu. Rum sınırlarına kadar olan illere şanslı yöneticiler atadı. Bayburt kalesini ele geçirdi ve o memleketin eyaletine atamış olduğu büyük Mirâhur Bıyıklı Mehmed Paşa'yı bütün sınırdaki askerle birlikte orada bırakarak o bölgenin ve Kemah kalesini ele geçirilmesiyle görevlendirdi.

Çünkü o memleketin kışı gayet zordur. Kemah kalesi Erzincan'la bağlantılı olduğunda Erzincan muhafızları ve Kemah kalesinin Kızılbaş Emir ve askerleri arasında defalarca gece baskını ve savaş olmuş. Fakat Kızılbaş'ın yaptığı bir gece baskınında Bayındır halkının tedbir hatalarından dolayı kale alınarak, sultanın kapısının kullarında olan Bayındır Hasan Bey evladı Erzincan şehrinde de öldürülüp ailesi ve halkı da esir alındılar.

Fakat "*Ameller sonuçlarıyla değerlendirilir.*"²⁰³ Kurban Bayramı gününde Sultanın askerleri Kızılbaş'ın üstüne gece baskını yaptılar.

BEYİT:

Kızılbaş güzellikleri ettin âfet.

Vacip oldu doğaya mükâfat.²⁰⁴

²⁰² Nisa suresi, Ayet 85.

²⁰³ Hadis-i Şerif, < <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/indexarama.php> > Erişim tarihi, 17.11.2020

²⁰⁴ Nizami, Hamse, < <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/khosro-shirin/sh119/> > Erişim tarihi, 17.11.2020.

Yaptıkları o baskında mekruh gürhün ileri gelenlerinin tamamını öldürdüler. Onların başlarından minareler yaptılar. Memleketi onların kirlî ve temiz olmayan bedenlerinden kılıç ve mızrak darbeleriyle temizlediler.

*Sen onları birlik sanırsın hâlbuki onların kalbi dağınktır.*²⁰⁵

Padişah Bayburt hâkimine o hududun askeriyile birlikte fazla sayıda askeri teçhizatla Kemah'ı kuşatmasını emretti. Erzincan memleketinde Rûmiyye-i suğrâ'da²⁰⁶ askerler gerekli emir üzerine yardım için toplandı.

Süleyman hasletli Sultan İskender, geçmiş sebebiyle heyecanla dikkatini İran ülkesine yönelttiğinden dolayı o kış Amasya'da kışlamıştı.

Padişah, meşhur olan Kürdistan meliklerinin ve hâkimlerinin isimlerine hitaben teskin edici ve şefkat gösteren mektuplar gönderilmesini buyurdu. Çünkü padişahın niyeti sabit olarak bahardan önce Acem ülkesini ıslah ve hal için o tarafa yürümek olacaktı. Padişah, yüce emirlerini tebliğ ve o bölgelerin ileri gelenlerini ve halkını dergâh-ı âlîye itaate davet için bu hakir kulunu vekil olarak görevlendirmişti. Kürdistan bölgesi aşiretlerini, Meliklerini, ileri gelenlerini ve Diyarbekir'in istimâlet yoluyla itaat ettirilip, tabi edilmesi bu bendenin uhdesine verilmişti.

İslam sultanın dinsiz namert sofiyi yendiğini ve gerçek fetih müjdesini duyurup yaydım. Buraların ayan ve halkı şer'i birliktelikten dolayı sadakatle bu fakir ile kardeşirler. Temiz itikat cihetinde, o zulüm-kâr grubun görülen dinsizliği karşısında onlara nefret duyarak bu İslam sultanının elçisinin davetine icabet göstermiştiler. Bölgenin gelir ve hükümetinin tamamının bağlı olduğu Muhammed Ustaclu Han'ın mensubu olan Kızılbaşları hemen ya kovmuş ya da öldürmüştiler. Minberlerde İslam sultanı adına hutbe okutarak zaten biat etmiş oluyordular.

Bazı Kürdistan ümerasını *“Allah'ın çağrıcısına kulak vermeyenler yeryüzünde O'nu aciz bırakamayacak O'na karşı bir yar ve yardımcı da bulamayacaklardır; bunlar apaçık bir sapkınlık içindedirler.*²⁰⁷ Ayetini yazarak

²⁰⁵ Haşr suresi ayet 14.

²⁰⁶ Ali Açikel, Rum Eyaleti, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2008, XXXV, s.225-226.

²⁰⁷ Ahkaf suresi, Ayet, 32, < <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Ahk%C3%A2f-suresi/4542/32-34-ayet-tefsiri> > Erişim tarihi, 19.11.2020.; Bu Ayet E. H. 1423 vr. 126 ve Kırlangıç, a.g.e., s. 303'te bu ayet bulunmamaktadır.

sultanın fetihname ve menşurlarıyla birlikte Kürt melik ve Diyarbekir ileri gelenlerine davet için göndermiştim.

Şüphesiz, Diyarbekir'in komşusu olan bu güvenilir insanlar da sultanın devletinin bu davetçisinin davetine icabet ederek, Diyarbakır halkına yardım için şafaktan bu davetçi bendenin bulunmuş olduğu Berâdost²⁰⁸ emirlerinin elinde bulunan Kürdistan memleketi Urumî²⁰⁹,ye gelen İmâdiye²¹⁰, Soran²¹¹, Bohtân, Nemrân²¹², Rûzkân (Rızıkân), Eyûbiyyân ve diğer memleketlerin Emirlerinin tamamı İslam sultanına biat ederek sultanın sadık kulları arasına girdiler. Biat eden bu muhlis kullar mekruh Kızılbaş grubunun geri kalanlarını savaş araçlarıyla defetmek için seferberliğe başladılar. Önce Şeref Bey hanedanının mirası olan Bitlis kalesini, şehrini ve etrafını Kızılbaş'tan temizleyerek ele geçirdi. Bu bende de onlarla birlikte kışın ortasında o bölgedeki Kızılbaş bakiyesinin arasındaki irtibatı kesmek için uygun planlar yaparak tedbirler almıştı.

Muş ve Ahlat ovasındaki evlerin üzerini kar kapatmıştı ve her taraftan yollar kapanmış atlar hareket edemiyordu. Genç askerlerinin tamamı Piyade olarak karın üstünde keklik gibi salınarak yürüyordular. Kara batmamak için ayaklarına ağaçtan bağladıkları hediklerle²¹³ ümmeti Muhammed'in suyun üzerinden yürüyen evliaları gibi karın üzerinde koşuyordular.

Şeref Bey yanındakilerle birlikte, İslam sultanının Merend²¹⁴,de idam ettirdiği Kızılbaş ordusunun cesur yiğit ve savaşçı komutanı Halid Bey'in, Hınûs/Hınıs²¹⁵ ve etrafında toplanmış bulunan kardeşi Muhammed Üveys ve diğer çocukları, Ulus halkı, kendi askerleri, bağlıları ve o hududun hâkimi Kızılbaş halifesine baskın yapmak için yiğitçe onlara yöneldi.

²⁰⁸ Haz. Ali Çoşkun v.d., *Kaynaklarıyla Osmanlı coğrafyası yer adları sözlüğü*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı devlet arşivleri başkanlığı, İstanbul, 2020. s.793.

²⁰⁹ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 389.

²¹⁰ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 637.

²¹¹ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 673.

²¹² Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 519.

²¹³ Kara batmamak için genelde kasnağı (yuvarlak kısmı) ağaçtan yapılan ayağa giyilen yuvarlak kar ayakkabısı.

²¹⁴ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 326.

²¹⁵ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 718.

Fakat o sınırın Kızılbaş hâkimi Halife, baskından haberdar olduğu için saldırıya geçerek büyük bir savaşa tutuştular. O gün üç kez savaştıktan sonra zafer ve fetih inanan dindarlar tarafından kazanılarak o mütecaviz dinsiz topluluktan bin kişi öldürülmüş oldu. Onların kadın, çocuk, mal, araç ve gereçleri tamamen din mücahitlerinin eline geçti. Her çeşit değerli ganimetler ele geçirilerek Bitlis'e geri dönüldü. Fakat her ne kadar çok ganimet elde edildiyse de iki yüz kişi şiddetli soğuk ve karın yakıcılığından el ve ayağını kaybetti.

Ayrıca o zamanlarda Hısn-ı Keyf²¹⁶ ve Siirt, Melik Halil Eyyûbî'nin hanedanının miras mülküydü. Yolunu kaybetmiş Şah'a damat ve mensup olmasına rağmen, Muhammed Ustaclu onun mal ve mülkünü kuşatma ve savaştan sonra elinden almıştı.

O Kürdistan beyleri ve ileri gelenleriyle yapmış olduğu güzel ittifakla önce Siirt'i ve etrafını muhaliflerin elinde aldı. Fakat Henüz Muhammed Ustaclu'nun kardeşinin elinden bulunan Hısn-ı Keyf şehrinin kalesini ve etrafını defalarca ele geçirmeyi denediyse de alamamıştı.

Sason hâkimi Muhammed Bey kalabalık mir köleleriyle, Kızılbaş askeri ve ümerasının elinde bulunan Herzen²¹⁷ kalesini kuşatarak savaşmış ve o kara yüzlü askerleri yenmişti.

Diyarbakır'ın etrafındaki bütün Kürdistan ümerasının birincisi şerefli seyitlerin şerefli meşhur Ahmed Zirrikî Bey, Atâk kalesini ve Meyyafârikîn (Silvan) şehrini ve başkalarını ele geçirerek Kızılbaşların zulmünde kurtardı.

Merdîs'li Kasım Bey Eğil kalesiyle etrafını ve Haynî'yi (Hani) el darbesiyle ele geçirdi. Diyarbakır halkının yardımıyla cesurca vazifeler Kasım ve Ahmed beyden tezahür etti. Merdîsî Cemşîd Bey Padişahın Tebriz'e yürüyüşü sırasında Karaman bölgesinde sultanın eşiğini öperek, Sultanın şefkat ve merhamet göstermesiyle sancağını yüceltmışti. O dinden çıkmışları güzel tedbir ve kılıç darbeleriyle Palu kalesinden uzaklaştırmışti. Sultanın sancağını o kalenin göğü yalayan zirvesine dikmişti.

²¹⁶ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 726.

²¹⁷ Kırılgaç, a.g.e., s. 288'de Herzen diye yazılmaktadır.

Ayrıca Bohtî²¹⁸ ve Cezire hâkimi teçhizatlı asker ile dinden çıkmış Musul hâkimi olan cemaatti mağlup ederek çok fazla ganimet aldılar.

Sevrân (Soran)²¹⁹hâkimi Seyit Bey, Erbil ve Kerkük memleketini ele geçirerek Kızılbaş halkının tamamını öldürerek o bölgeden temizlemiştir.

Kürdistan hakimlerinden her biri İslam sultanına biat antlaşmasında sabit ve kararlı kalarak bu fakir, zelil davetçi kölenin aracılığıyla kulluk ve taraftarlıklarını açıklayan isteklilerin isimlerini kapsayan listeyi sultanların sığınağı padişaha gönderdiler.

Padişahın huzuruna gönderilen arzuhallerde Kürdistan hâkimleri İslam Sultanına biat antlaşmalarında daim olduklarını ve kulluklarını açıklayan mektupları bu davetçi bendenin aracılığıyla sultanların sığınağı olan dergâha gönderirlerken, padişahın aklındaki Acem ülkelerinin fütuhâtının tamamlanmasını ve memleketlerinin tamamının bu yoğun zulüm ve karanlıktan kurtarılmasını temenni ediyorlardı. Çünkü Diyarbekir halkı Kızılbaş'a karşı olduklarını açıklamış, Kürdistan memleket ve hâkimleri de Kızılbaşların geri kalanlarını aralıklı savaşlarla öldürmüştüler.

Yolunu kaybetmiş Şah yenildiği zaman kaçıp sığındığı, Irak Acemi, Hemedân ve Dergûzîn²²⁰, de İslam sultanının geri dönüş haberini işitince süratle Tebriz'e geri dönmüş. Fakat Azerbaycan ülkesini çok perişan, askerlerinin çoğunu bölgenin reaya ve sakinleri tarafından öldürüldüğünü ve Onların ailelerinin esir mallarının zapt edilerek perişan edildiklerini gördü.

Kendi iktidarı döneminde halka her ne zulüm yapmış ise tamamen aynısı kendine bağlı ve tabi olanlara yapılmıştı. Her ne kadar onların intikamını o bölgelerin tamamından almak istediye de kendi naipleri ve danışmanlarıyla yapmış olduğu istişare ve araştırmadan sonra askerlerinin durumunun kötü olduğunu buna rağmen eğer yerleşik halkı ve reayayı da savaşıp yok ederse ne mülkün sahibi ne de askerinin sahibi olacaktı. Kendi naiplerinin ve danışmanlarının ortak oyuyla reyanın

²¹⁸ Orijinal metinde بختی yazılmaktadır.

²¹⁹ Orijinal metinde سوران yazılmaktadır.

²²⁰ Haz. Ali Çoşkun v.d., *Kaynaklarıyla Osmanlı coğrafyası yer adları sözlüğü*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı devlet arşivleri başkanlığı, İstanbul, 2020. s. 140.

büyüklerinin tamamının suçlarını bağışlayarak kan, şeref ve mal davasını ortaya koymadı.

Şah, Diyarbekir memleketinin Kürdistan meliklerinin saldırı ve tasarruflarında korunması ve himaye edilmesi, için Muhammed Ustaclu'nun makamına ve Diyarbekir eyaletinin tamamına onun kardeşi Kara Bey'i atadı.

Acele ile onu Çabâçur²²¹ yolundan Diyarbekir'i muhasara ve ele geçirmek için gönderdi. O kışın Kara Bey, Rûhâ²²² hâkimi Derviş Bey ve Kızılbaşların diğer geri kalanları Mardin, Hısn-ı Keyf, Harpût ve Erganî'de yaklaşık beş bin kişiyle Diyarbekir'i kuşatmaya geldi.

Kürtlerin meliklerinin ve hâkimlerinin tamamı iyi davranışlar ve yumuşaklık gösterdiler. Fakat Diyarbekir, halkı hep birlikte din gayretiyle cesurca kaleyi sebatla koruyup, savunarak elde tuttu. Memleketlerini teslim etmeyi din ve dünya hüsrânına sebep gördüler ve Amasya'ya İslam sultanının dergâhına mektup göndererek mektupla yardım isteme ve yazışma yolunu Kürdistan melik ve hâkimlerine açmış oldular.

Çünkü bu din ve devlet düşmanlarının muhalefetlerine direnmenin ilk etkin sebebi, kendilerinin merhamet sahibi sultana intisapları ve onun bu davetçi kölesiydi.

Her çeşit imdat ve yardım için yazışmalar yaptılar. Birkaç Kürt melik ve emir, Kızılbaş'ın Diyarbekir'i ani kuşatma ve saldırısını defetmek için söz ve gönül birliği müttelikliği yaptı. Fakat devlet erkânından sultanın komutanlarından birini bütün askerlere komutanlık etmesi için bir kısım askerle göndermesini istediler ki: Osmanlı ordusunun varlığıyla şartlar Osmanlı kanunuyla olsun. Bu meliklerin hepsinin tek amacı her yerde kendi içlerinden sadece bağımsızlıktı. O bölgenin emirleri sultana gönderdikleri yazıdan tabiliklerini açıkladılar.

Bu haber ve istek, kalede kuşatma altındaki Diyarbekir halkının çaresizlik hali, imdat isteği ve Kızılbaşların çirkin saldırıları divan-ı hümayundan değerlendirildikten sonra varılan kararda, ilk önce İslam sultanı tarafından, Diyarbekir halkına yardım ve gönüllerini kazanmak için kapı kullarında Diyarbekir kökenli Hacı Ahmed Bey'i özellikle Diyarbekir'in giriş ve çıkışlarını kontrol altından tutmak için cesur, atik ve

²²¹ Bingöl.

²²² Urfa.

korkusuz öncü yiğitlerle gönderdi. Hacı Ahmed Bey bu yiğitlerle bir gece Rum kapısı tarafından gece baskını yaparak kirlî ve karanlık, Kızılbaş grubun arasından askerleriyle parlayan bir şimşek gibi geçip kendilerini Diyarbekir'in içine atarak, cihan padişahının sancağını kalenin yüksek burcuna diktiler.

Kürdistan Meliklerinin tamamı iyi niyetli ittifak yoluyla cihan padişahının divanı hümayununa muhlis kulluk ve tabiiyetlerini arz ettikleri mesajlarını elçiler vasıtasıyla bu barış davetçisi köleye ulaştırdılar.

Nevruz mevsiminde padişahın üzerlerine sefer kararı almış olduğu, yolunu kaybetmiş Şah, ağlama ve yenilmiş makamında ortaya çıkarak eski Tebriz Şeyhülislamı, Emir Abdülvehhab'ı bazı ulema ve kadılar ile şefaât ve sulh için dünyanın sığınağının kapısına göndermişti. Fakat Padişah'ın niyeti o dinsizlerin bozuk inançlarını ortada kaldırıp ehl-i sünnet ve'l-cemaat inancını uygulamak olduğu için onun şefaât isteğini kabul etmeyerek, muzaffer sancağı Amasya kışlağından dışarı çıkarttı. Şüphesiz Padişah'ın bu destek ve yönelişi yeniden Kürdistan meliklerinin tamamen gücünü artırdı.

Kızılbaş istilasî zamanındaki Kürdistan'ın tamamının, özellikle Bitlis, Hîzân²²³ ve etrafının hâkimi olan Azerbâyçân da ki askerlerin komutanı Kürd Bey, Ercîş, Adilcevaz ve Bâzûguhi²²⁴ emirleri ve maktul Halid'in evladı Bitlis ve Ahlat tarafına yola çıkmıştılar. Allah'ın ve Sultanın devletinin yardımıyla ben fakir davetçi de Bitlis, Müks²²⁵, Hîzân, Şirvan²²⁶ ve Sason meliklerinin toplanmasına vesile oldum. Yenik Kızılbaş askeri henüz Ercîş bölgesindeydi. Kürt cengâverleri gaza ve cihat niyetiyle yüksek dağların kaplanları gibi savaş meydanına yöneldiler Sîbân (Sübhan) dağına döndüklerinde O rezil mekruh güruhun askerleri Sarısu ve Ercîş taraflarında görüldü. İslam Sultanının, kalabalık, görkemli ve sadık kullarını gördüklerinde, sanki bir ovada vahşî hayvanların dağ Aslanlarını görmesi gibi perişan bir şekilde kaçarak dağıldılar. Dilaverler onları kovaladıkları halde onlara ulaşamadılar. Fakat onların il ve uluslarının tamamını ve çok fazla ganimeti ele geçirdiler.

²²³ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 210.

²²⁴ Orijinal metin de بازوگوهى yazılmıştır.; Kurlangıç a.g.e., s.308'de Bajuki yazılmıştır.

²²⁵ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 539.

²²⁶ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s. 661.

4.16. SULTANIN İRAN MEMLEKETİNE YÖNELMESİ VE KEMAH KALESİNİN FETHİNİN HİKÂYESİ

Artık sekiz aya yakın Kızılbaş'ın kuşatması altında bulunan Diyarbekir'in sürekli, peş peşe yardım isteği İslam Sultanının kulaklarına ulaşıyordu. Bu davetçi bende bütün Kürt Melik ve Emirlerinin ittifakıyla muhalif Kızılbaş'ın mağlubiyet ve zilletini sürekli yüce dergâha ulaştırıyordu. Sultan-ı Süleyman-mekân da “*Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur*”²²⁷ gereğince; Cemşidî haşmet ve kudret gücüyle Amasya'dan Sivas yoluyla Kemah tarafına yöneldi. Kemah kalesi İran sınırında Fırat Nehri'nin kenarında yüksek bir yere inşa edilmişti. Öyle yüksekti ki: muhafızlarının kâsesinin tınısı gökyüzü kubbesinin sarayına ulaşırdı. Aynı zamanda Erzincan'a da yakın olan Kaleye Kızılbaş topluluğu perişanlık ve fetret dönemlerinde o taraftan sahip oldukları mal ve ileri gelenlerini bırakmıştı. Sınırları korumak ve Diyarbekir'e hâkim olmak ve kalenin kapılarını sağlamlaştırmak için çabalıyorlardı.

Süleyman-mekân bu yönelişte, İran ülkesinin tamamını yakınlık ve önemlilik sırasına göre peş peşe fethedilmesini bütün hâkimlere emretti. Bu fitne ve fesadı asker eliyle ortadan ve ordunun güzergâhından kaldırılmasının bir dünya fatihliği gereği olduğunu birçok hâkime emretti. Bizzat kendisi de zikredilen kaleyi ve ülkeyi, Silah ve derya misali asker eliyle zalimlerden temizlemek için harekete geçti. Kuşatılmış kaleye ulaşır ulaşmaz şerefli emrinin ilanı ile top ve tüfeklerin yerleştirileceği yüksek yerleri ve koşulları konuya vakıf iş bilir erbabla gözden geçirdikten sonra sultanlık savaşının başlamasını emretti. Zafer sığınağı yeniçeri askerinden bazısı kalenin etrafında dolaşarak gözcülük ediyorlardı bu genç ve korkusuz gözcüler kaledekilerle savaşmaya başladılar. Göz açıp kapayınca kadar gayretli muzaffer, Arslan sıfatlı askerler düzensiz bir şekilde savaşa başlayarak zafer bayrağını kaleden dalgalandırdılar.

Süleyman'ın karıncaları gibi kalenin burçlarına tırmanarak top ve tüfekte o yeniklerin üzerine yağmur gibi gülle yağdırdılar. “*Pişmiş çamur yağmuru gibi*

²²⁷ İsrâ suresi, Ayet 34.

başlarına yağdırdılar.”²²⁸ gereği her ne kadar kaledeki kadın erkek kalabalığı savaşıp kaleyi korumak istedilerse de fakat gökyüzü belası olan ani belayı uzaklaştırmayı başaramadılar. Bu kaleyi savunanlardan hiç kimse öldürülmekten kurtulmadı.

Muzaffer asker, bir anda kapı ve duvarlardan kement ile tırmanarak kalenin burçlarından zafer bayrağını dalgalandırdılar. Kılıç darbesinden helak olmayanları da kılıçla idam ettiler. Nefes alan hiç kimseyi canlı bırakmadılar. Çünkü kale çok yüksek olduğunda ele geçen fırsatta çok seri hareket edilerek herkes öldürüldü ve kale ele geçirildi.

Zaferin sığınağı Emirler ve askerler, savaş teçhizatlarıyla Diyarbekir’i o Kızılbaş güruhtan kurtarmak için yönelmeyi kararlaştırdıkları anda, ansızın haberciler (casuslar) Ali Osman hanedanının toprağının köleleştirilmiş kölesi olan Dulkadirli Alaü’d-Devle’nin askerleri ve komutanlarının Şah’ın hile ve kurnazlıklarıyla doğru vahdaniyet ve iman yolundan ayrılıp dinden çıkarak Kızılbaş olduklarını, eski antlaşma ve sözleşmeye uymayarak zaferin sığınağı muzaffer askerinin yol erzakının yüklü olduğu develere saldırarak yol erzakını talan ettiklerini, Anadolu’ya gelip giden yolları kapattıklarını ve bölgenin sınırlarından bazısını talan ve yağma ederek düşmanlık ettikleri haberini Padişah’a ulaştırdılar.

Gayretli padişah bunu duyunca intikam ateşi gökyüzüne yükseldi. Artık evin içindeki düşmanın düşmanlığına son vermenin önemli olduğuna karar verdi. Bazı ümera ve askeri o sınırdan bırakarak, hemen süratle o yalancı ve çok zararlıların ihanetine ve düşmanlıklarına son vermek için Dulkadriye memleketine doğru yöneldi.

İlkönce Kemah eyaletine, meşhur savaşçı Karâçînoğlu Ahmed Bey’i bazı yeniçeri askeriyle atadı. Erzincan ve Bayburt’un sahibi Bıyıklı Mehmed Paşa’yı bazı asker ve ümera ile Trabzon sınırında bıraktı.

Padişahın Kemah’a gelmesi esnasında mübarek, padişahın bir çeşit taltif, lütuf ve ihsan fermanıyla bu fakir duacı ve bazı Kürdistan emirleri dahil

²²⁸ Hud suresi, Ayet, 82.

olmuştu. Habercilerin müjdesine göre gelecek vaat eden bayrağa yönelmek aklın gereğidir. Bu bende ve Kürdistan'ın bazı emirleri ve büyükleri böyle davranarak padişah tarafında memnuniyetle karşılanmışlar. Bu hakir köleye kulluk ve hizmetlerinden dolayı aferin karşılığında bin kırmızı altın lira ihsan ederek Kemah'tan Bitlis'e gönderdiler.

Bu duacı bende ve Kürtler'in bütün ileri gelen büyükleri, donatılmış muzaffer askerlerin Diyarbekir'e gelerek Kürdistan emirleri ve hakimleriyle ittifak edip, Kara Bey, Durmuş Bey ve bütün Kızılbaş emir ve askerlerini Diyarbekir'in tamamında kovması için mübarek padişahın ordugahına odaklanmıştı.

Bu arada Padişah Kemah'tan harekete geçirttiği askerlerinden Dulkadir bölgesini ele geçirip saadet yoksunu Alaü'd-Devleyi yok etmelerini emretmişti.

Yüce Padişah Elbistan'a ulaştığında muzaffer bayrağın fetih haberi ve ihanet kaynağı, Alaü'd-devle'nin ve o taifenin evlatlarının öldürülme müjdesi bir mektupla geldi. Alaü'd-Devle'nin kötü haberini işiten sultan dedi ki: *“Allah'ı bırakıp da tanrı olduğunu ileri sürdüklerinize yalvarın! Ama onlar sizin sıkıntınızı ne kaldırabilir ne de ferahlığa çevirebilirler”*²²⁹

Geçmiş eski zamanlarda özellikle Emir Timur'un geçişi zamanında bütün Dulkadir halkı Turna Dağı'na ²³⁰ sığınmıştı. Kendisi ve yaklaşık yirmi bin süvari askeriyle dar yollar, geçitler ve girişlerinden tırmanmak imkânsız ve zor olan bu dağa sığınıp müdafaa için durmuştu.

Sultan muzaffer askerinin başına beylerbeyi Sinan Paşa'yı zaferlerle meşhur yeniçeri askerinin hızlı süvarileriyle süratle Alaü'd-devle'yi takibe gönderdi. *“Oğlu, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım diye cevap verdi. Nuh dedi ki: Bu gün Allah'ın hükmünden ancak O'nun esirgedikleri kurtulacaktır. Derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu.”*²³¹ **bu derya gibi** askerinin tufanından kurtuluş yoktu. Yiğitlerin kılıcının dili, yanlışsız ayet

²²⁹ Sure İsrâ, Ayet, 56.

²³⁰ Dağ kelimesi hem Farsça hem Türkçe yazılmış.

²³¹ Hud. Ayet: 43.

gereğince, her ne kadar Sinan Paşa'yı engellemeye çalıştıysa da savunma ve mukavemet edemedi. Çaresizlik içerisinde dağların eteğindeki ormana ve kayalıklara kaçan bu hainleri, Arslan gibi kükreyen bu cesur yiğitler tek tek bulup yerle bir ettiler. Avlanan hayvanlar gibi hepsi aşağılandılar. Bahtsız Alaü'd-devle'nin kellesini, kılıç sahibi yiğitler bedeninden ayırdılar. Kesik kellesini Sinan Paşa'ya getirdiler. Onun bütün çocuklarını, kardeşlerini ve kardeş çocuklarından bazısını tutukladılar ve bazısını da kılıçla yok ettiler. Zaferin sığınağı asker, Dulkadir halkını ve etrafını o dağın kekliklerini talan ve katleden avcı şahinler gibi katlettiler. Zaferlerle meşhur asker devletsiz başı ve onun evlatlarının başını padişahı karşılamaya gönderdi.

Yaşayan bütün esirleri, Abdürrezzak ve evlatları, komutanları padişahın dergâhına gönderdiler. Çünkü o ihanetiyle tanınan vefasızların hanedanında hain olmayan tek canlı yoktu. Yüksek ve zor kaleler, korkuda padişahın vekillerine hemen teslim oldular. Onların yıllarca birikmiş hazine ve definesinin tamamını ele geçirdiler. Onların değerli ve zayıf, çok nüfusa sahip dağlık ve ovalık memleketlerinin tamamını zapt ettiler. Çok fazla büyük kaleler, önemli ve güzel yerler sultanın emniyetine mensup oldu. Fakat onlardan bazı memleketler yıllardır sultanın kullarından olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'e aitti.

“Sonunda zulmeden kavmin kökü kesildi. Her türlü övgü, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.”²³²

4.17. DİYARBEKİR MEMLEKETİNİN FETHİ VE ÇEMİŞGEZEK SAVAŞI'NIN HİKÂYESİ

BEYİT:

Neredeydim şimdi nereye düştüm.

Onlar söz oldu elimden uçtu.

Başka sefer için getiriyor balık seni.

Ölümsüz olan hayat sahibinin fermanıyla.²³³

²³² El-En'am, Ayet,45.

²³³ Yazarı bilinmiyor, müellife ait olabilir.

Artık Kürdistan emir ve hakimleri, can ve gönülden antlaşmayı sağlamlaştırmaya inanıyorlardı. Bu duacı bendenin daveti üzerine sultan adına elimi tutup biat ederek, iman ehlinin sultanına bağlılıklarını sağlamlaştırdılar. Tamamı İslam sultanlarının sultanının devletinin dostu oldular. Kâfirliği aleni olan Kızılbaş kavmiyle birlikte olmaktan, tabi olmaktan ve biat etmekten samimiyetle uzak durmuşlardı. Kürdistan memleketlerine yaklaşık bir aylık yol güzergâhında olanlar antlaşma gereğince, artık ehlisünnet ve'l-cemaat mezhebine ait inanç ve ibadetlerini yapmağa başladılar. Sonradan uydurulan İslam dışı Kızılbaş kafirliğini bıraktılar. Bütün camilerin minberlerinin tepesinden (usulünde) hatip ve edipler İslam sultanının meşhur ismini ve değerli unvanlarını zikrediyorlardı.

Padişahın zafere aşına mücahit, askerlerinin öncülerinin gelmesini bekliyorlardı. Yıldızlar gibi orduyla, Kürt cengâverler, can, mal ve bedenleriyle savaş meydanında İslam şeriatını savunurken batıl Kızılbaş inancının da yok olması için gayret ve mücadele ediyorlardı. Bu arzu üzerine sultanın, Alaü'd-Devle'nin memleketi üzerine yürüdüğünü duyduklarında hepsi bu davetçiyle konuşarak müttelik sözbirliği yaptılar. Çünkü İslam sultanı, sadakat inancı üzerine olan bu kölesini yetkilendirmişti. Biz hepimiz, kendi has kullarına yardım etme zorunluluğunun gerekliliğini emredeceğini bekliyor ve istiyor düşüncesindeydik. Çünkü bizim oturduğumuz bölge Kızılbaş bölgesine bitişiktir ve Kızılbaş memleketi Diyarbakır, Azerbaycan ve Bağdat'ın ortasındadır.

Kaç yıldır ki bu dinsiz aşağılık taife Kürtlerin mamur diyarını zulüm kılıcıyla eziyordu. On dört yıldır bunların din ve dünyevi düşmanlıkları, savaş ve kavgaları bu temiz inançlı kabilelerin üstünde büyük bir zulümdü. Çoğunluğun, İslam sultanını çağırma nedeninin bu olduğu biliniyordu. Şimdi eğer mücahitlerin sultanı bu cihadın sonunda bu şehirdeki insanları teşvik edip güçlendirerek padişahlık merhametini göstermezse yıllardır bunların zulümlerinden zayıflayıp güçsüz hale gelmiş bu kabileler kendi özgürlüklerini dinden çıkmış bu kavim ve askerden geri alacak güç ve kudrete sahip değildiler.

Çünkü Kürt bölgelerinden kabilelerin, kavimlerin ve aşiretlerin melikleri farklıydılar sadece Allah ve Allah'ın birliği ve de peygamber efendimizin ümmeti olmanın dışında ortak hiçbir şeyleri yoktu. Şimdi hepsi İslam sultanının köleleri

Allah'ın ayetlerinin ve resulünün tabiidirler. Şükürler olsun başarı caddesinde sadık ve kararlılar. Şimdi birçok batı Irak ve Acem, Azerbaycan'ını onların zulümlerinden kurtarmış olan padişahın destek ve asker yardımıyla İran memleketinin fethinin anahtarı ve Bayındır sultanlarının başkenti Diyarbekir, şimdi yaklaşık bir yıldır İslam Sultanının yardım ve askeri destek şefkatini umarak Kızılbaş ordusunun zulüm ve kuşatması altındadır.

Yaklaşık elli bin²³⁴ nüfus orada yok olmakla karşı karşıya, şehir halkı ümitle İslam sultanının şefkat ve merhametiyle kendilerini kurtarmalarını beklemekteydi. Bundan dolayı sultan bu yıl daha çok bu kullarının hallerini ve onları kurtarmayı düşünerek bu Müslüman bölgesine yardım etti.

Çeşitli uhrevi ve dünyevi sevapların ümidiyle fetihlerin sürdürülmesinin bütün inananlar ve hayırseverler için faydalı olacağına inanılmaktadır.

Çünkü bu insanların tamamı, samimiyet ve sadakatle bu davetçi bendenin sadık, seçkin, irsi taraftarı olan insanlardı.²³⁵ Mezhep, meşrep ve samimi menfaatsiz dostluk ve yakınlığım sebebiyle, o kabilenin ileri gelenleri ve büyüklerinin hepsi benim yönlendirmemle devlet taraftarı olarak Dulkadirli seferinden dönen padişaha kendilerini kurtarmak için istida ile çağrı yaptılar.

İslam Padişahının Dulkadir seferi dönüşünden Diyarbekir tarafına dönmesi bekleniyordu. Bu çok tehlikeli seferin peşinden padişahın askerleri Kiğı'ya girip toplanmıştı.

Fakirin göndermiş olduğu arz, dünyanın sığınağının kapısına ulaşmıştı. Fakat Padişah arzusunun süratle başkente ulaşmak olduğunu, eğer Diyarbekir'in, Kürdistan yöneticileri ve bazı sınır emirleri ve askerlerinin yardımıyla kuşatılıp fethedilip Kızılbaş halkı şehirden çıkarılabilir düşüncesi kesinse, bu davetçi köle tarafından arz edilsin diye ferman buyurmuşlar.

Bu davetçi köle o temiz iradenin, kararını açıklayan sultanın mektubunu Kürdistan'ın meliklerine ve hâkimlerine gönderdi. O yakınlarda, hazır bulunan Beylerden Bıyıklı Mehmed Paşa bazı askerle hazırды. Diyarbekir halkı ve Kürt

²³⁴ Kırılgaç a.g.e., s. 313'de Beş bin (5000) kişi yazılmaktadır.

²³⁵ Yazar, irsi olarak, Kürtlerle yakınlığını belirtiyor.

Melikler onun Diyarbekir Kalesini kurtarmaya gelmesi için ona yardım ve rehberlik edeceklerine söz verdiler. Yanlarında bulunan posta güvercinlerinden birini Diyarbekir hisarının ortasına gönderdiler.

Tereddüt, hayal ve vesvese sebeplerinin defî giderildikten sonra bu tedbirlerin detaylı açıklamalarını, bu davetçi kölenin isteklerini ve Mehmed Bey’inde Diyarbekir’e yönelmesi izin ve istişarelerini açıklayan arzımı Hacı Nizameddin Ali, ile sultanın dergahına gönderdim. Bayburt’tan İstanbul’a, kırk günde gidip ve geri dönen Hacı Nizameddin Ali, Sultanın kararlarını kapsayan Rûmiyye-i sugrâ’nın,²³⁶ beş baş sancak emirinin, emirlerinin ve bütün askerlerinin Mehmed Bey’e yönelik katılmasını emreden fermanla geri döndü.

Bu davetçi bende de emre itaat gereği Kürdistan memleketi emirleri tarafına asker toplamak için gitti. Erzincan’dan geçerek önce Kürdistan, Çemişgezek hâkimi ve Merdîsî emirleri, özellikle Pâlû hâkimi Cemşîd Bey, Çapâçûr emirlerine gitti. Güvenilir insanlar haber vermek için Bitlis, Hısn Keyf, Hîzân, Cezîre ve Sâson’a gönderildiler.

Bu esnada yolunu kaybetmiş Şah tarafında bazı Kızılbaş emirler Kürd Bey komutanlığında fırsat bulmuş Çapâçûr’a gelmişler ki: o yoldan Diyarbekir’e geçip Diyarbekir kuşatmasında askerlerine yardım edip Diyarbakır’daki insanlarını güçlendirip ayaklandırsınlar. Çapâçûr kalesini kuşatıp hemen ele geçirmiş olan o taifenin geçişi büyük bir kargaşa ve düzensizliğe sebep oldu.

Bu elçi, Kürt emirleri Kasım Bey, Cemşîd Bey ve Çemişgezek askerleriyle Allah’ın yardımı ve Sultanın vesilesiyle onların yolunu Palu’da kesti. Mevcut durum Erzincan’a Mehmed Bey’e bildirildi. Müşarünileyh hazırlanmış kalabalık bir orduyla Kiğı sancağında kararlaştırılan yerde bekliyordu. Bu doğru sadık köle Pir Hüseyin Bey’in ittifakıyla ve zikredilen emirlerle yaklaşık iki bin (2000) kişi Kiğı sancağında Mehmed Bey’e katıldık. Bu mücahitler ordusu hemen o Kızıl baş ordusunun başına, hızla saldırıp o taifeyi perişan edip dağıttı. O rezil fırkanın tamamı Muş ovası yolundan Erciş ve Adilcevaz tarafına kaçarak, Diyarbekir tarafına geçmeyi başaramadılar.

²³⁶ Amasya-Tokat-Sivas yöresini kapsayan çevrenin adı.

Diyarbakir kalesinde halkı Karahan'dan kurtarmak için hareket eden "Rûmiyye-i Sugrâ" ve Amasya Beylerbeyi Şadi Paşa beş sancak Emiri ve yaklaşık beş bin silahlı kapı kulu askeriyile Bıyıklı Mehmed Paşa ile Kürdistan Emirlerine katıldı. Diyarbakir'e beş menzil mesafede Karaköprü'ye ulaşıldı. Bu büyük komutanların askerlerle yardıma geldiklerini o yenik Kızılbâş taifesi duyar duymaz hemen kuşatmayı kaldırarak henüz Kara Han'ın elinde bulunan Mardin'e kaçtılar.

Şaban ayının başında sabahleyin Sultan-ı Süleyman-mekânın muzaffer bayrağı gözcülerin gözlerinin önünde Diyarbakir'in burçlarına çekildi. Kalede adeta tutuklu gibi bitap düşmüş, canı dudaklarına gelmiş memleketin bütün halkı ab-ı hayata ulaşmış oldu. Allah'a kurtuluş şükür vazifesinden sonra karşılama töreniyle muzaffer vekili kalenin içine getirdiler. Yeniden Diyarbakir ikinci kez muzaffer ordu tarafından zapt edilerek koruma ve asayiş altına alındı.

Düşman askerleri kaçırmaktaydılar. Büyük emirler asker ve komutanları kesinlikle şehrin içine gelmemişler, aynı saatten yenik düşmanı takip etmeye yönelmişler. Cevsak'tan Mardin'e kadar o perişan güruhu takip ederek koşturdular. Fakat düşmanın Mardin kalesine ve şehre sığınma fırsatı yoktu. Bütün maiyetini şehir ve kaleyi korumak için oradan bırakarak aile ve yakınlarını alıp Sincar'a gittiler.

Muzaffer ordu takipten sonra sıcaklık ve susuzluktan dolayı üç gün Cevsak'da durdu. Mardin Şehrinin fethi için büyük emirler arasında istişare ve oylama yapıldı çoğunluğu memleketin uzak Rum diyarında gelen asker Diyarbakir'in zapt ve ele geçirilmesiyle iktifa edilmesini münasip görüyordu. Fakat bu hizmetkar, Sultanın hükümetinin kudretini, Müslüman dininin yüzde yüz güçlendirilmesi kadar önemseydiği için, Mardin kalesinin az bir gayretle ele geçirileceğini taahhüt etti. Çünkü o kalenin halkı, sultanla savaşacak halk değildi, onun için yarar subay ve emirlerle toplanıp istişarede bulunduk. Yapılan bu istişarede, bu fakir bütün Müslümanları devlet dinine davet etmek için gayret eden bir devlet görevlisi olduğunda askersiz sadece Kürdistan halkıyla Mardin kalesinin dibine giderek ilk önce onları aman ve barış yoluyla davet etsin kararı istişarede çıkınca bu fakir Mardin ve etrafı Kürtleriyle eski münasebete sahip, Hısn-ı Keyf hâkimi Melik Halil Eyübi ve seçkin beş yüz Kürdistan genciyle birlikte Cevsak'tan Mardin kalesine yöneldi.

Bu davetçi bende ilim ve takva ehline elçi tayin edilmişti. Bir kâğıt yaprağa, faydalı din ve devlet işlerinin anahtarı olan yalnızca bu ayeti kerimeyi “*Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Kesinlikle şeytanın takip etmeyin; çünkü o aleni düşmanınızdır.*”²³⁷ Allah’ın yarattıklarının en hayırlısı Hz. Muhammed’e salat ve bütün aile ve arkadaşlarına selam olsun. Ayetini kendi yazımla yazarak bütün seyyit, ulema, ayan ve sakinlere bu güzel mesajı gönderdim.

Bu hizmetçi, tüm insanların dini ve dünyevi iyiliğini ve tüm halkın ve özellikle eski zamanlardan itibaren İslami bilgi ve kardeşliğin memleketi Diyarbakir topraklarındaki insanlara zarar veren bu dinsiz zındıkların bu bölgeden çıkarılmasını istemekte. Eğer doğru yolla barış gelirse, hepinizin, şeref, mal, aileleri ve otlakları korunmuş olacak. İlla mücahit Rum askeri kuvvet ve kudret ile kaleyi alsın diyorsanız, dünyayı ele geçirip fetheden ordunun gücünü kudretini bütün dünya bilmektedir. Çünkü bu elçinin mesajı şer’an ve aklen makbuldü. Bu fakir elçiden, onlar bir antlaşmayla af ve aman mesajını ve vaadinin teyit edilmesini istediler. Bunun için Ali Murtaza-nesep Seyyid Ali Nusaybini’yi vekâletle dışarı gönderdiler. Bu fakir bende ve tamamen güvendikleri melik Halil ile biat ve ahit sözleşmesi yapıldıktan sonra Mardin memleketinin büyükleri İslam sultanına tabi olarak kalenin kapılarını bu fakirlere açtılar.

Mardin’i ele geçirmeye kararlı olan Kızıl başlardan sağ kurtulandan bazıları korkuyla kaçıp kalenin ortasındaki kuleye sığındılar. Bu fakir bende Melik Halil Bey ile birlikte Mardin’i ele geçirerek teslim aldı.

Öncelikle insanlara ve vilayetin tamamına kızıl başlı dinsizlerin kırmızı külahlarını getirmeleri ilan edildi. Huzura getirilenlerin başlarındaki kırmızı taçlar parçalanarak, dinsizlik sembolleri olan bu başlıklar vücutlarından alınarak bunların kirli fesat düşünce ve sembollerinin yayılması engellenmiş oldu.

Peygamberimizin şeriat ve kanunları yeniden Mardin’den tesis edildikten sonra faaliyetlerimizin keyfiyetini müjdelemek için muzaffer ordu ve komutanlara haber gönderdik.

²³⁷ Bakara suresi, ayet, 208.

Askerin tamamı güvenli ve sakin bir şekilde şehre girerek, zorunlu ihtiyaçları için alışveriş yaptı. O dinsizlerden geri kalan mallar da ele geçirilmiş oldu. Dört gün bu tertip ve düzenden geçti. O memleketin bütün gruplarının ileri gelenleri, Şehirli, bedevi ve şehirdeki Arapların büyükleri, İslam sultanının askerlerinin şehirde olmalarında mutlu oldular.

O günlerde padişahın hizmetkârları etraflarına adalet düşüncesini yaydılar. Fakat "*işler vakitlerine rehindir*" gereğince, artık öncelikle oranın fethinin idari olarak tamamlanması gerekirdi. Fakat sultanın paşası olan asker komutanlarından Bıyıklı Paşa, Sadi Paşa ve sancak beyleri arasında düşmanlık ve hasetlik ortaya çıkması nedeniyle ertelendi. Şadi Paşa ansızın Cesvak tan bayrağı altındaki altı ünlü sancak beyi ve yaklaşık beş bin kişiyle ordugahtan ayrılarak Rûmiyye-i Şuğrâ tarafına geri döndü.

Sultanın, ayrılan bu gruba ve Diyarbekir'de bulunan başarılı Bıyıklı Paşa'ya emri, kesinlikle bu sınırları sıkı sıkıya elde tutun ve saldırılardan koruyun. Artık Mardin şehrinden ordunun bölünüp ayrıldığı aşıkardı. Bu duacı hizmetkar, Melik Halil Eyyübî ile birlikte, tarafların bölünmemesini, bölünmenin perişanlığa sebep olacağını, bölünmeyi hazırlayan sebeplerin ortadan kaldırılmasını söyledik. Maalesef artık çatışma, fitne, fesat ve muhalefetten dolayı, komutanların arası düzeltilemedi.

Bıyıklı Paşa kendisiyle birlikte sulh olacağı zaman Mardin'e gelen kendisine tabi bazı subay ve askerle o gece ertesi güne kadar kalede kaldı. Fakat ganimet almış askerlerin çoğunluğu malları nakletme bakımında Şadi Paşa ile gitmeğe meyilliydiler. Bu düşünceler askerler arasında büyük dağınıklık, tereddüt ve kargaşa ortaya çıkarttı. Kaçınılmaz olarak, kalenin içindeki askerlerin hepsi kaleyi terk ederek dışarı çıkarak Diyarbekir'e geri dönerek Diyarbekir kalesinde kışı geçirme hazırlıklarına başladı.

Sincar Beberiyeye kaçan Kızılbaş emirleri mücahit askerlerin Diyarbekir'e döndüklerini işittiklerinde tekrar Mardin'e geri döndüler. Şehri ele geçirerek kaleyi sağlamlaştırmaya gayret ederek, yardım ve imdat için sürekli, Tebriz'e adam gönderdiler. Bıyıklı paşa ile bu fakir duacı da durumu ve maceranın tamamını sultanın kapisına acil olarak bildirdik. Sultanın kullarının elinde olan Diyarbekir'i düşmanda

korumak için Diyarbekir’de kışlayan Kürdistan emirleri düşmanı kovmak için güzel gayret gösterdiler.

Diyarbekir’in sultanın mülkü olması için Harput ve Ergani’nin fethi zorunluydu. Harput kalesini meşhur yardımcı kuvvet kumandanı Çerkez Hüseyin Bey kuşatarak kalenin etrafını ve bütün vilayetini ele geçirdi.

Baharın başında her iki taraf yeniden askerleri donattı. İslam sultanı, bin tüfekçi yeniçeri, sipahi ve emirlerle yaklaşık yirmi bin askeri Diyarbekir’e yardıma gönderdi.

Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa Karaman askerlerinin tamamıyla, her biri fazlasıyla altı bin kişi olan Anadolu subaşı ve sipahileri, Sinan Bey’i sipahi oğlanlarıyla, ulûfeciler komutanı Bali Bey’i mükemmel silahlı beş bin süvariyle, seferlerin zafer makinesi cesur yeniçeri askeri ve bütün askerler ulaştıklarında Harput kalesi henüz ele geçirilmemişti. Cesur yeniçeriler ile Kemah hâkimi Ahmed Bey birlikte üç gün savaştıktan sonra, Harput kalesini ele geçirdiler.

O günlerde Kızılbaşlar tarafında yapılan hücumların tamamı İslam askeri tarafında karşılanmıştı. Yolunu kaybetmiş Şah bütün gayret ve ıstırapla Irak-ı ‘Acem ve Irak-ı Arap askerinin tamamını Diyarbekir’den yenilip Mardin’e kaçan Diyarbekir valisi Karahan’a yardıma göndermişti. O taraftaki emirler, Hakimler Bağdat valisi Kangırı Sultan ve Hemedân hâkimi Yegân Bey Irak’dan Kalhor²³⁸ ve Kirlo²³⁹ hâkimi Çûka Sultan ve kendi özel koruyucularından altı yüz kişiyi silahlarla donatıp geleneksel geçitten, Kerkük yoluyla Bağdat’a gönderdi ki: oradan Mardin’e geçsinler. Çünkü Kürdistan meliklerinin tamamı İslam Sultanının sadık kulları oldukları için, Geçişlerin ve ana yolların tamamı Irak ve Azerbaycan Kızılbaş askerlerinin yüzüne kapanmıştı.

Bohtan²⁴⁰ Meliklerinden, Cezire-i Umeri hâkimi,²⁴¹ Bedreddin Bey, ile Kerkük Bohtan ve Nehan, hâkimi Seydi Ahmed Bey, Bohtanlı Arslan yiğtleriyle bu fakirin çocuğu Ebu’l-Mevahib Çelebi,²⁴² donatılmış iki bin kadar Kızılbaş askerin

²³⁸ Orijinal metin vr.21b de كهر yazılmıştır.

²³⁹ Orijinal metin vr.21b de كرلو yazılmıştır.

²⁴⁰ Orijinal metin vr.21b de بختان ve بختی yazılmıştır.

²⁴¹ Haz. Ali Çoşkun v.d., Kaynaklarıyla Osmanlı coğrafyası yer adları sözlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı devlet arşivleri başkanlığı, İstanbul, 2020. s. 744.

²⁴² Yazar burada Orijinal metin vr.21b de oğlu, Ebu’l-Mevâhib Çelebi den bahsediyor.

komutanlarıyla birlikte Sincar ovasından geçtiğine tesadüf edince geçmekte olan Çuka sultan ve Yegân Beyin yoluna çıkan bu şanslı iki yüz kişilik Kürt taburu, Sincar’a yakın Cezire de bunlara baskın yaparak saldırdı. Sabahtan akşama kadar Kızılbaşlarla savaşıldı, üçüncü kez kılıç darbelerinden kaçan Kızılbaşlar bastıran karanlığın yardımıyla kaleye sığındılar. O mekruh kızıl baş güruhta yaklaşık iki yüz kişinin başı bedeninde kesilmişti. O dinsizlerin kesik başları Diyarbekir’e gönderildi.

Fakat bu sadık mücahitlerin sayı farklılığı “*Ey peygamber! Müminleri savaşa teşvik et! Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa inkâr edenlerden iki yüz kişiyi yener, sizden yüz kişi olursa bin kişiyi yener; çünkü onlar yaptıklarının bilincinde olmayan bir topluluktur.*”²⁴³ Ayeti gereğince bu iki yüz kişi iki bin kişiyle savaştı. Mücahitlerin bu sayısından on iki süvari din yolunda şehit oldu. Dinsiz topluluktan yaklaşık iki yüz kişi öldürüldü. Artık bu rezil topluluk uzak yoldan Karahan’ın elinden bulunan Mardin’e ulaştı. Onların emirleri, Kürtlerin yiğitliklerinin İslam sultanının emrinde olduğunu detaylıca öğrenmiş oldular.

Muhalifler Mardin’den Kerh²⁴⁴ bölgesine kadar olan arazi Hısn-ı Keyf, Mardin’in ve Diyarbakır arasındadır. Mardin ve Hısn-ı Keyf’in ellerinden bulunmasının avantajıyla, belki Kürdistan askerleriyle Diyarbekir’deki sultanın askerlerinin birleşmesini önleyebileceklerini düşündüler. Onların, elinden bulunan Mardin ve Hısn-ı Keyf den kolaylıkla gıda yardımı alabiliyordular. Eğer saldırının tamamı Diyarbekir’den mücahit askerler tarafından yapılırsa Mardin ve Hısn-ı Keyf kalesine kaçabiliriz, düşüncesiyle yaklaşık bir ay Kerh bölgesinde kaldılar.

Diyarbekir’de sultanın kulları, **Sinan Bey, Bali Bey gibi oğlan sipahilerin ve ulufecilerin komutanları, Karaman askerleri, Kürdistan cengâverleri, Bitlis hâkimi Şeref Bey, Cemşid Bey ve diğerleri**²⁴⁵ her gün sabah, fecirden akşama kadar kızıl baş askerleriyle savaşmaya gidiyordular. Bahar mevsiminden dolayı Çoğu zaman nehrin suyu taşkın olduğunda her iki tarafın askerleri birbiriyle karşılıklı atışarak yetiniyordular.

²⁴³ Enfal Suresi Ayet 66.

²⁴⁴ Haz. Ali Çoşkun v.d., a.g.e., s.581.

²⁴⁵ Hicabi Kırılancı, *İdris-i Bidlisi Selim Şah-Nâme*, s.327 ve E. H. 1423’te bu isimlerin yeri boş bırakılmıştır.

Ama mücahit askerlerin tamamı Diyarbekir'deydi. Karaman ve Anadolu askeriyle Hüsrev Paşa geldikten sonra, birkaç kez subay ve emirler arasından Kızılbaşlar ile Kerh bölgesinden karşılaşılsın diye istişare toplantısı yapıldı. Yapılan bu istişarelerde Kürdistan hâkimleri ile Rum Emirleri arasında farklı düşünceler ortaya çıktı.

Rum emirleri Diyarbekir kalesinden kalıp mülkün korunmasının düşmanı sınır dışı edilmesinden öncelikli olduğuna meyilliydiler. Çünkü Diyarbekir'i elde tutmanın ve korumanın da şimdilik başarı olduğunu ayrıca böyle güçlü, cesur ve iradeli bir düşmanın üstesinde gelmek için şüphesiz öncelikle temkinli olmanın daha doğru olacağını düşünmekteydiler.

Çünkü mücahit askerlerin çokluğu, savaş, araç ve gereçlerinin fazlalığı zaferin kazanılmasından belirli olacaktı. Ayrıca Sinan Bey ve Bali Bey ile birlikte gelmesi beklenen mükemmel beş bin nefer henüz ulaşmamıştı. Ertelemeye meyilli olmalarının sebebi de bundan kaynaklanıyordu.

Fakat Kürdistan emir ve hakimleri, zafere giden yolun başından beri, memleketlerinden ve mallarından vaz geçmiştiler. İlahi emirlere ve yasaklara itaat etmek ve Peygamber Efendimizi sünnetlerini ihya etmek için bu fakirin söylediklerinin ve sözlerinin takipçisiydiler. Sadakat yolunda her işte bu fakirin nasihatlerini dinleyerek doğru yolu takip ediyorlardı. O grupla savaşmak için çok fazla çabalıyorlardı.

Onları savaşmaya ve karşılaşmaya sevk eden düşüncelerinin sebebi dini, şer'i hükümdü ve bunu da onlara söyleyen davetçi onların yanı başlarındaydı.

Bu fakir davetçi elbette İslam hukuku ve akli hukukun uygulamalarına karşı düşmanlık eden muhalefetin kovulmasına, gayret edecek, çünkü savaşın ertelenmesinde birkaç sıkıntı var. Birincisi "*Allah yolunda savaşın*"²⁴⁶ Ayeti emri İlahi gereğince ilahi emre uygun davranılması eksik bırakılmıştır.

İkincisi: Şu an yaklaşık yirmi bin askeri düşmanı kovmak için her şeyiyle donatıp gönderen bilgelik ve cesaretin timsali yasal İslam hükümdarına İtaat vacip

²⁴⁶ Bakara suresi, Ayet 218.

olduğu halde bu emrine muhalefet ederek savaşmadan beklemek şer'î sebeplere uygun değildir.

Üçüncüsü: İktidarın mükemmelliğine ve bütün bu imdat askerine rağmen din ve devlet düşmanlarını kovmadan oturmak ya içsel korkaklıktır ya da tamamen pervasızlıktır. Bu bütün düşünceler, İskender hasletli Padişahın askerleri için utançtır.

Dördüncü: Kızılbaşların baskısı ve zulmü ortasında toprakları, malları yağma ve katledilen Kürdistan Emirleri evlerinden uzak son derece sadakat ve itikat ile din yolunda sultanlar sultanının kulları olarak savaşmak için söz birliği etmişken eleştiri ve insanların iki, yüzlülüğü ve eksikliğinden dolayı morali bozuk mücahitlere benziyorlardı.

Hepsi ciddiyle dini borca boğularak özenle, güvenle ve mücahitçe din ve devlet düşmanlarına karşı söz birliği içinde yürürken nasıl, eski cesur Rum gazi ve mücahit öncülerine layık oluruz diye düşünmekteydiler.

Allah'ın yolunda yürüyen fakirlerinden biri olan bu fakir hizmetçi artık Allah'ın kapısının fakirler zümresinde biriydi. Ayrıca şerri ve akli yolda şahlar şahı Süleyman mekânın sadık kölelerinden biri olarak, her türlü ıstıraba razıydı. Çünkü İslam sultanının tecrübeleri, savaştan önce bütün fırsatları araştırıp detaylıca her şeyi düşünülmesi gerektiğini gösteriyordu. Ancak itiraf etmek gerekirse sultanın istikameti ve yol kardeşliği samimi iman yolunda çok fazla yumuşaklık göstermişti.

Beşincisi: Zira Diyarbekir'de beklemek hububatın pahalılığına, kıtlığına büyük zayıflamaya ve güçsüzlüğe sebep oluyordu. Artık asker ve komutanların, emirler emiri Bıyıklı Paşa'yla aynı fikirde oldukları görülmüyordu. İşten el etek çekip köşeye çekilmişler. “Öyleyse bizi anlamakta kaçınanlar”²⁴⁷ Tek çözüm görünmeyenin lütfuna başvurmaktır.

BEYİT:

Acım, görünmeyen derdimi

²⁴⁷ Necm suresi, Ayet 29.

İyileştireceklerini iddia eden doktorlardan gizli.²⁴⁸

Bu esnada, yapılan istişarelerde doğru konuşanların, tavsiyelerinin aksine, Beylerbeyinin düşmanı hile ile yok etmeyi düşündüğü savaş planı şöyleydi: İki bin kadar süvari, keşif ve öncü olarak düşman askerinin karargâhına görünmeden yaklaşıp korkusuzca saldıracak, bu saldırıda plan gereği eğer düşman askerinin çoğunluğu dışarı çıkarsa bu öncü birlik Diyarbakır ve Kerh arasında bulunan meşhur köprüye doğru hızla kaçacak o dinsizler, öncü birliği takip edecekler öncü birlik Dicle Nehri'nin birleştiği köprünün başına geldiği vakit orada hazır bekleyen ordu ortaya çıkarak o dinsizleri yok edecek.

Bu karar ve plan iş bilen büyüklerden ve insanlardan hiçbiri tarafından uygun görülmedi. Bu fakir de bu hatalı, kararı ve planı reddederek aleyhine görüş belirtti.

Gerçek sebep ve deliller gösterilerek bütün kılıç erbabı ve ileri gelenler bu güvensiz ve tedbirsiz plana karşı çıktılar.

Aynı zamanda gökyüzü ve yeryüzünde görünen belirtiler de bu düşüncenin yanlışlığını ve perişanlığını açıklıyordu. İlk önce Diyarbakır ve Kerh arasındaki mesafe en az altı fersahtır.

İlkbahar mevsimi olduğunda, bölgede yağın sürekli yağmurdan dolayı her taraf çamurdan kalmıştı. At her ne kadar güçlü olursa olsun o zor arazide gündüzden akşama kadar Kızılbazların menziline tamamen bitmiş olarak ulaşır. Fakat düşmanın kendi yerlerinde dinlenmiş atları zinde olacaklar. Sayı açısından da düşman ile eşit olmadıklarında, nasıl o yorgun halde, çamur ve yağmurdan yorgun olmayan zinde düşmanla savaşıp mücadele edecekler.

Özellikle o hilebaz güruh Yıllarca oranın dağıtımını ovasını gezmiş giriş çıkışlarını sıkıntısız zamanlarından iyice öğrenmiş o güruhun sınır gözcüleri tarafında, öncüler görülmeden nasıl geçecekler.

Aynı şekilde gökyüzü belirtileri de mücahitlerin aleyhineydi. Doğu Merih'i onların karşısına düşüyordu. Aynı zamanda Türkler ve silah ehli arasında önemli ve

²⁴⁸ Hafız, < <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh196/> > Erişim tarihi, 19.11.2020.; Bu beyit E. H. 1423 vr. 136b de bulunmamaktadır.

meşhur olan sekiz yıldız²⁴⁹ da mücahitler ordusunun karşısında durmuştu. Ayrıca her gün başka bir yerde sancak açan gaip ehlinin yardım bayrağı da karşı tarafta dalgalanmaktaydı.²⁵⁰ Bütün bu anlatılanlara rağmen her zaman olduğu gibi o gün de cahil, kibirli ve kıskanç insanlar bilge insanların sözlerine muhalefet ettiler. “*Müslümanın zannı gözünün kehanetidir.*” Gereğince bu söz şüphesiz bu akıllı adamların tamamının aklındaydı.

Beylerbeyinin emri üzere, İki bin askerin komutanı, Harput hâkimi Hüseyin Bey, Mehmed Çelebi ve Saru Kaplan’ın komuta ettiği iki bin asker kalabalık güruhu yok etmek için yıldırım gibi onların çadırlarının arasına atılarak birkaç çadırı kılıç darbeleriyle yıkarak birçok kişiyi hemen öldürdüler. Fakat Kızılbaşlar çadırlarını ve mallarını orada bırakıp gizlenmiştiler.

O grup yaptıkları plana göre mücahit öncü birliğini aldatmak için kasıtlı olarak saldırmamış. Mücahitlerin öncü kuvvetleri Beylerbeyi ile yaptıkları anlaşmaya göre kaçıyormuş gibi beylerbeyinin ana kuvvetle beklediği köprü yönüne doğru geri döndüler.

Bu arada burada bekleyen Beylerbeyine bir muhbir, bilgisi olmadığı halde Kızılbaşların göç edip kaçtıkları haberini verdi. Bunun üzerine Beylerbeyi bugün iki ordunun karşılaşması mümkün değil diyerek sadece bu meçhul habere inanarak öncü birliği bilgilendirmeden, o tarafın, dağ ve ovasından düşmanın durumunu araştırmadan Diyarbakir tarafına döndü.

Ordu komutanı döndükten sonra, kimsenin o tehlikeli savaş bölgesinde durması beklenemezdi. Artık dağların şahinleri olan Kızılbaşların gözcüleri, öncülerin yalnız olduğunu başka asker olmadığını araştırıp anladıktan sonra geriye dönmeye başlamış öncülerin arkasından saldırmaya başladılar.

Zinde yorulmamış Kızılbaş askerleri o yenilmiş gururlu süvarilere ulaşarak öncülerin yorulmuş atlarını çamurun içine düşürüp birçoğunun yolda başını kesmiştiler. O genç savaşçılardan bazıları Beylerbeyiyle anlaşmaları ordunun

²⁴⁹ Türkçe yazılmış.

²⁵⁰ Müellifin astronomi ve yıldız okuma bilgisi.

çoğunluğunun bulunduğu yere kendilerini ulaştırdılar fakat kesinlikle ordu komutanını, komutanlarını ve askerleri orada göremediler.

Mücahit öncü askerleri savaş meydanı olarak anlaştıkları köprünün başına geldiklerinde Kızılbaşların kısa yoldan gelip mecburen geçeceği köprünün başını tutarak önlerini kestiklerini gördüler.

Çok hızlı akan sel suyundan dolayı köprüyü ve nehir suyunu geçmek imkânsızdı. Bahar mevsimlerinde, Dicle'nin sağ taraftaki bölümü bazen o kadar şiddetli akardı ki kimi zaman köprünün üstünde taşardı.

At üstündekilerin büyük kısmı savaşarak şehit oldular. Askerin komutanlarından Mehmed Çelebi, Saru Kaplan gibi askerın çoğunluğu kendilerini at, silah, kalkan ve zırh ile Dicle'nin suyuna attılar, onlardan binden biri bile sağ olarak sahile çıkamadı. Bu şekilde çoğunluğu da ele geçirildi. Büyük çoğunluğu ya derin suda boğuldu ya da esir oldu. İslam ordusuna adeta büyük bir nazar değdi.

Bu vaziyette Beylerbeyi öncü askerlerle anlaştıkları yerde öncü askerlere haber dahi verilmeden aceleyle geri çekilmenin yanlış olduğunu, aynı zamanda bu planın yanlış olduğunu söyleyenlerin haklılığını da anlamış oldu. Kesinlikle bu durumu düşünmediğinde buna karşı bir tedbiri de yoktu. Mecburen Diyarbekir kalesinden, Sinan Bey ve Bali Bey komutasındaki mükemmel donanımlı sipahi oğlanları, silahtar ve ulufeci imdat askeri olan beş bin askerın gelmesi beklendi.

Bu esnada küstah Kızılbaş sipahilerinin gün be gün küstahlık ve saldırganlıkları artmış oldu. Ama Sultan-ı Süleyman-mekânın yüce mertebeli eşiğinden gelen yardım ordusu Malatya yoluyla Diyarbekir ulaştı.

Allah'ın yardım ve lütfuyla yeniden Sultanın devletine olan güven arttı. Beylerbeyi eskisi gibi kendi sözünden ısrar etmeyeceğini oylamaya uyacağını ve büyük komutanlara ve bilge adamlara danışacağı sözü verdi. Ancak, cesur düşmanlara direnmek ve onları püskürtmek için harekete geçmek gerekli hale geldi. Allah'ın yardımıyla o mağlubiyetten kurtulan bazı Rum askerleri sünnetullah icabınca bu ayet-

i kerimeye göre “*Onlar bu mağlubiyetten sonra galip olacaklar.*”²⁵¹ Toplumun isabetli kararı üzerine mücadele ve savaşmak kararlaştırıldı.

Dünya fatihi mücahitler ordusu savaş kararıyla savaşmak için Diyarbakır şehrinden dışarı çıktı.²⁵² O gururlu taife, sultanın has kullarının ulaştığı haberinden sonra korku ve endişeye kapılarak o küçük zaferle yetinip Birecik tarafına yöneldi. O tarafta kışlakta bulunan Diyarbakır oymak ve ulusunu kendilerine katılmaya ikna edip tam bir serbestlikle karşı koymayı düşünüyordular. Çünkü düşman ordusu sırtını mücahit orduya çevirerek ters istikamete gidiyordu. Savaşçılık ve akıl gereği düşmanı takip edip yok etmek gerekir. Bunu başarmak için Birecik geçidi önünde geçmiş düşman ordusu eski Koçhisar şehri yakınında Dede korgın²⁵³ ovası bölgesine indi. Onları takip eden mücahit ordusu yetişti. Hâkimler ve ümera anlaştıkları şekilde savaş düzenine geçtiler.

Askerinin kalbinde yüce sancakla Beylerbeyi yer almıştı. İki bin tüfekçi yeniçeri kalpteki (merkezdeki) ordunun önünde durmuştu. Topların altına teker koydurdular. Sağ tarafta altı bin Anadolu ve Karaman ümera ve süvari askeriyle Hüsrev Paşa yer almıştı. Sol tarafta yaklaşık dört bin²⁵⁴ yiğitle, ünlü Kürt melikleri. Hakimleri, büyükleri ve savaşçıları yer aldı. Bu fakir köle ise ünlü Kürt Melikleri, Beyleri ve askerleri arasında birleştirme, uyum, aracılık ve antlaşmaları sağlamak için yerini almıştı.

Sağ tarafta Hısn-ı Keyf Meliki Halil Eyyubî, Sason hâkimi Muhammed Bey ve Şirvânât emirleri, Egil hâkimi Kasım Bey her biri kendi kabilesi ve aşiretiyle hazır durmuştu.

Sol tarafta Bitlis hâkimi Melik Şeref, Nemrân hâkimi Davut Bey, Atâk hâkimi Zirriki Ahmed Bey, Süleymani Bey’i Şah Veled ve Haçuki²⁵⁵ emirleri kendi aşiret ve kabileleriyle hazır oldular. Sol tarafta Çemişgezek hâkimi Pir Hüseyin Bey ve Arapgir

²⁵¹ Rum suresi, ayet 3.

²⁵² Kırılgiç, a.g.e., s. 332’de, Şehirde çıkış tarihi olarak, h. 920 /1514-1515 yazılmaktadır.

²⁵³ Kırılgiç, a.g.e.,s. 333’de Dede kargin yazılmaktadır.

²⁵⁴ Kırılgiç, a.g.e., s. 333’de, “sol kanattaysa Kürt büyükleri ve beyleri, savaşçı yiğitlerden oluşan yaklaşık kırk bin kişilik bir orduyla yerleştiler.” diye yazılmaktadır.

²⁵⁵ Haz. Ali Çoşkun v.d., Kaynaklarıyla Osmanlı coğrafyası yer adları sözlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı devlet arşivleri başkanlığı, İstanbul, 2020. s. 195.

hâkimi Orhan Bey kendi adamları ve Dulkadirli askerler ile birlikte yerlerini almışlardı.

Sultanın muzaffer ordusu onların arkasından pençesini geçirdiğinden kaçamadıkları için savaş düzeni almak zorunda kaldılar. Askerlerin komutasının elinde bulunduğu Karahan, yolunu şaşırılmış Şah'ın kız kardeşi olan nikâhlısını kendi halkının başında bırakmıştı. Bütün kadınlara süvari elbisesi giydirmiş ve düzenlemiştiler. Gazi askerlerin merkezini daima askerın öncüsü olan yeniçeri gençlerinde topçu ve tüfekçileriyle güçlendirildiğini bilen Karahan, ateş yağdıran askerın karşısında kılıçlı olan askerlerinin araya girmesinin bir hükmünün olmayacağını bildiğinden dolayı askerlerini iki kısma ayırdı. Kendi çoğunluklarını ikiye bölmekle kendi kendilerini bölmüş oldular.

Karaman sipahilerini, Karahan ve Şah'ın kız kardeşinin oğlu Hüseyin Can Bey kendi adamlarıyla karşıladılar. Kürdistan Emirlerini ve askerlerini Bağdat valisi Kangırı Sultan, Kelhûr Hâkimi Çûka Sultan ve Durmuş Han, Hemedan ve Dergüzin Hâkimi Yegân Bey Gürcülerden ve özellikle İsmaili ayanından üç yüz²⁵⁶ silahlı hazır bulundu.

Savaş şiddetli bir şekilde başladığında, Karahan aniden kendi askerleriyle, öncü yeniçerilerin karşısından çekilip at sürüp kin ve nefret kılıcını çekmiş bir şekilde harekete geçerek sağ kanattaki mücahitlerin üzerine saldırdı. Öyle bir savaş başladı ki uzun süredir zamanın ve feleğın gözü böyle kan dökücü bir savaş görmemişti.

Karahan, savaşın başında Hüsrev Paşa ve Karaman askerine korkunç bir darbe indirdi, kol gücü cüretiyle safları bozup birbirinden ayırdı. Her iki tarafın arasından da çok fazla kişi öldü.

Beylerbeyi merkezden sağ kanadın zayıflamış halini görünce sağ kanada yardım için topçu ve tüfekçi yeniçeri askerlerini gönderdi. Bu arada gökyüzü kazası ve ani bir bela gibi ölümcül bir tüfek mermisi Karahan'a değince, hemen atın üstünde mermi yemiş karga gibi yere düşerek helak oldu.

²⁵⁶ Hicabi Kırlangıç, *İdris-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s. 334'te "Turmuş Han ve Çoka Sultan ile ileri gelen Gürcülerden, özellikle İsmaililerden üç yiğit kişi hazır bulunmuştur." Diye yazılmaktadır.

O saatte Allah'ın yardımıyla sol tarafta başlarında, Kürt Emirlerinden Çemişgezek Emiri Pir Hüseyin Bey'in bulunduğu mücahitler o dinsiz topluluğun üzerine yürüyerek zorladı. Taraflar arasında uzun bir savaş gayretinden sonra birçok yiğit Kürt genci yere düştü.

Bütün Dulkadir, Ulufeci ve Türk askerleri karşı koymaya güç bulamayınca geri döndüler.

O esnada bu hakir fakir, Kürdistan'ın şerefli Emirleriyle özellikle soldan Şeref Bey, sağdan Melik Halil ile konuşarak dedim ki şimdi durma ve bekleme zamanı değil kendinizi Pir Hüseyin Bey ve sol kanattaki insanların yardımına ulaştırmalısınız.

Zikrettiğim büyük emirler yiğit gayretli Kürdistan yiğitleriyle intikam kılıcını çekerek mekruh kalabalık düşman güruhun üstüne atıldılar. Bir Saat boyunca savaştıkları düşmanı ortadan kaldırarak, hiçbirini sağ bırakmadılar.

Onların büyük Emirlerinden birkaç kişiyi öldürdüler ve onların hepsini perişan ettiler. Artık onlardan savaşma gücü kalmayınca iki-üç fersah mesafedeki Mardin tarafına kaçtılar. Kürdistan Emirleri ve gençleri onların arkasına düştüler ve tek tek yetişerek bir anlık zaman vermeden öldürdüler.

Karaman valisi mübarek Hüsrev Paşa sağ kanatta savaştığı Karahan karşısında genel bir zafer elde etmişti. Düşman askerlerinden bazısı öldürülmüş ve bazısı da kaçmıştı.

Dar bir yerde kaçmaya çalışan iki-üç bin düşman süvarisi O dar yerden geçmek için aniden durmak zorunda kalınca, bu duraklama mücahit askerler tarafından, acaba onların orada bekleyen başka bir savaş gücü var da o güçle birleştikten sonra, peşlerinden gitmek için ikiye bölünmüş orduya arka taraftan saldırmak mı istiyorlar düşüncesiyle onları takip etmediler.

O derin ve tehlikeli dar yerden geçerek, susuz ve otsuz, Sincâr çölü tarafına kaçtılar. Susuzluktan kendileri atları ve yardımcıları helak oldu. Bazısını da mücahit ordusu takip ederek ele geçirip Beylerbeyine götürdüklerinde kılıçla yok edildiler. Bazısı da Şah İsmail'in kız kardeşi olan, Karahan'ın karısıyla iyi bildikleri yollardan Tel'afâr tarafından Musul'a kaçtılar. Oradan binbir sıkıntıyla Kerkük yolundan Tebriz tarafına geçerek Şah İsmail'e ulaştılar.

Artık o taife tamamen yıpranmıştı. Diyarbekir bölgesinde Kızıl Baş'ın elinde bulunan Mardin, Hısn-ı Keyf, Ergani, Siverek, Sincâr, Ruha (Urfa), Çermik ve Birecik gibi bazı kaleler ona bağlı kalmıştı.

Beyler Beyi Hüsrev Paşa ve bazı Emirler, Mardin ve Hısn-ı Keyf'i kuşattılar. Mardin'i ilk bu fakir kuşatmıştı şehir halkı önceki o antlaşma gibi tereddüt etmeden şehri teslim etti.

Fakat kalede muhafız kalan Karahan'ın kardeşi Selman Bey²⁵⁷ ile Kızılbaş ileri gelenleri kaleyi teslim etmekten kaçındılar. Bu kaleyi Şah İsmail'den emanet aldıklarını eğer o sizin elinizle tamamen buralarda çıkarılırsa ya da o şehri teslim izni verirse o zaman şehri teslim edebileceklerini söylediler.

Kaçınılmaz olarak iş savaşımağa ve çatışmaya düştüğü için yiğit ve cesur²⁵⁸ mücahitler kalenin etrafını kuşattılar ve büyük savaşlar oldu. Her iki tarafta top ve tüfek ile konuşmaya ve yazışmaya başladı. (Savaşıldı) Bir yıla yakın orası aralıksız kuşatıldı. Fakat kale halkı gelinen durumda, İsmail'in yardımında ümidini kesmiş oldu.

Bu kuşatma esnasında dünya Sultanlarının efendisi Mısır Sultanı Kansu Gavri ile karşılaşmıştı.

Sultanın Şam kalesini ve diğer kaleleri alması haberi teferruatıyla Mardin kalesi muhafızlarının kulağına ulaştığında bütün ümitleri Padişahın keskin fetih kılıcıyla kesildi.

Padişah Şam fethi için çağırdığı Diyarbekir Beylerbeyini Halep'in yakınında Mardin meselesini tamamlaması için tekrar gönderdi. Muzaffer askerinin top ve tüfek darbeleriyle 922/1516-1517²⁵⁹ senesinde Mardin fethedildi. Kalenin insanların tamamı Beylerbeyi tarafından intikam kılıcından geçirildiler. Özellikle Karahan²⁶⁰ Ustaclu'nun kardeşi Selman Beyin başını dergâha yolladı.

²⁵⁷ Hicabi Kırlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s. 336'da "Karahan'ın kardeşi Süleyman Bey" diye yazılmıştır.

²⁵⁸ Kırlangıç, a.g.e., s. 336'da "Kürt mücahitler kaleyi kuşattılar." diye yazılmış.

²⁵⁹ Kırlangıç, a.g.e., s. 337'de h. 920/1514-15 yazılmaktadır.

²⁶⁰ Kırlangıç, a.g.e., s. 337'de Ustaclu Muhammed'in kardeşi Süleyman yazılmaktadır.

Bu yıl içinde Diyarbekir'in bütünü kalelerin bir kısmı kılıç darbesiyle, bir kısmı da dostluk ve tedbirle Sultan-ı Süleyman-mekânın kullarının eline geçti. Büyük kale ve bölgeler ele geçirildi. Birincisi Ustaclu'nun kardeşi Selman Beyin elinden bulunan Hısn-ı Keyf idi.

Bütün Kürt Beyleri, özellikle o kaleyi daha önce elinde bulunduran Mir Muhammed Bohtevi'nin oğlu, Hasan Bey Hısn-ı Keyf'i Kızılbaş'tan önce elinden bulunduruyordu. Fakat zamanın Sultanlarının Sultanının güzel kulluğu ve hizmetlerinden dolayı taltif ettiği Melik Halil Bey'in daha önce baba ve atasının mülkü olan Hısn-ı Keyf'i, Şah İsmail, Melik Halil kız kardeşinin kocası olmasına rağmen beş yıl kuşatarak elinde hileyle almış, onu da hileyle yanına getirterek hapsedirmişti.

Acem savaşı zaferinden sonra Şah İsmail'in hapsinden kurtulan Melik Halil Kürdistan'a gelerek kendi mülkünün varisi oldu ve Siirt vilayetini Kızılbaş'tan ele geçirdi.

Padişah'ın askerlerinin Diyarbekir'i ele geçirmesi esnasında Sultanın askerlerine katılmıştı. Savaşın bütün zamanlarında cansiperane vazifelerde bulundu. Bu hizmetlerinden dolayı zamanın Sultanlarının efendisi olan İslam Sultanı Hısn-ı Keyf ve çevresini baba ve atasında gelen kanun üzerine Melik Halil Bey'e verdi.

Mardin fethinden sonra Halil Eyyubî, Kürdistan Emirlerinin yardımıyla, özellikle Şeref Bey, Sason Hâkimi Muhammed Bey, Hizan Hâkimi Davut Bey, Şirvanat Hakimleri, Zirrikan Hâkimi Hısn-ı Keyf şehrini ve kalesini kuşatıp ele geçirmek için yöneldiler. Bir müddet kuşattıktan sonra şehri ele geçirdiler. Lakin önemli olan oranın kalesidir.

Fakat, Sultanın emriyle bu bende Kürdistan emir ve hakimlerinin mertebelerine göre layık oldukları haklarını belirleyip vermek için vekil tayin edilip yetkilendirilmişti.

Bu yetkilendirilme esnasında Hısn-ı Keyf kalesini kuşatan ve savunanlar mücadele halindeydiler. Bu mücadeleyi yapan her iki taraf ile yaptığım yazışma ve nasihatlerden sonra ben fakir gözetiminde ve sorumluluğunda antlaşma yapmak şartıyla kaleyi teslim edeceklerine dair beyanda bulundular.

Mecburen bu fakir Hısn-ı Keyf'e yöneldi. Sulh ve aman yoluyla kaleyi teslim etmek için özellikle muhafız Hüseyin Bohtevi kaledeki Kızılbaşların ve ileri gelenlerinin tamamının da mal, can ve evlerinin dokunulmazlık güvencesinin verilmesini eğer isterlerse Emir Halil'in mülkünde hizmetinde bulunup tamamı yardımcıları ve halkı olurlar veya isterlerse Azerbaycan tarafına giderler. Diyerek şart koştu.

Kürt melik ve ileri gelenlerin de meyil göstermeleriyle bu şartlarla 922/1516-17'de kalenin anahtarları teslim edildi. Bu fakir de Mübarek Sultanın emri gereği Melik Halil'i yüksek yere çıkararak baba ve ecdadının mirası olan eyalet ve hükümet makamı tahtına oturttu.

Memleketin tamamı, kale ve etrafı, Melik Halil'in mülküne eklendi. Fethi detaylıca Padişah'ın yüce dergâhına arz ettim. Padişah, anında iltifat ve ihsanda bulundu.

O zamanlarda Savur kalesinin muhafızları da kaleyi barış ve rızalarıyla teslim etmeyi açıkladılar. Melik Halil ile birlikte bu olayı Beylerbeyiyle değerlendirip planladık. Bir zaman sonra yapılan plana uygun olarak kale teslim edildi, onlar da verilen izinle, Azerbaycan tarafına kendi Şah'larının hizmetine gittiler.

Fakat onlara her ne kadar izin verilmiş olsa da Beylerbeyi onların gittikleri yönde Emir ve askerlerinin tamamının öldürülmesini kararlaştırdığından dolayı, yolda onların tamamı öldürüldü.

Çermik kalesi de yiğit, Emir Karaçinoğlu Ahmed Bey ve bazı Kürt Merdîsi emirlerinin ihtimamıyla, savaş darbesiyle ele geçirdiler. Ayrıca Ruhâ (Urfa) kalesi ve şehrinin alınmasına dünya Sultanı tarafında Piri Bey vazifelendirmişti. Beyler Beyi, Piri Bey'e yardım ve refakat için asker tayin etti. Kalenin sakinleri, Arap fethinden sonra, Kızılbaşların yardımında ümitlerini kestikleri için. Oranın valisi üzülererek kaleyi Piri Bey'e teslim etti. Piri Bey onlara aman verdi ve kaleyi yönetimine aldı.

Beylerbeyi, Kürt emirlerinin ve özellikle Bohti emiri Bedir bey'in ve onun tabisi emir Seyid Ahmed Kerkiki'nin yardımıyla, oranın büyük Kızılbaş emirlerinden olan Ahmed Afşar beyi kovarak Musul'u, elinden aldı.

Sincar ve Tel'afur memleketleri de aynı zamanda kurtarılarak, Diyarbekir ve kalesi gibi İslam Sultanının sadık kullarının eline geçti. Kürdistan'ın tamamı, Urmî, Uşni²⁶¹ ve Erbil hududunda Çemişgezek'in en uzağına ve Arapkir'e kadar Kürt Emir, Melik ve İleri gelenleri Sultanın has ve sadık kulları arasına girerek, bu yolla kendilerini koruma altına almış oldular ve bu memleketler Şam memleketiyle birleştirildiler.

BEYİT:

Sen verirsin büyüklüğü ve Şahlığı.

Her ne istersen ve her kime istersen.

4.18. ÜÇÜNCÜ KEZ İRAN MEMLEKETİNİ FETH VE FİTNESİNİ DEFETMEK İÇİN HAREKET GEÇME VE ARABİSTAN FETHİNİN HİKÂYESİ

Sultanlık hanedan-ı Ali Osman'ın yüce Rahmani hilafet makamının en büyük istek ve amacı, en kısa sürede İslam dinini güçlendirmek, dinsizlik, baskı, zulüm ve küfrün etkilerini ortadan kaldırıp uzaklaştırmaktı. Şüphesiz bu Rahmani devlet mal, mülk, aman, devlet düzeni ve antlaşmalara bağlılığını öncelikle din ulemasının fetvasına dayandırdığı için, verilen bu fetvanın gereği olarak Kızılbaşlara karşı savaşmayı öncelikli görüyordu. Bu fetvanın gereği olarak Padişah, ilk yönelişte Kemah kalesini fethederek, Dulkadirli Alaüddevle'nin küfür isyanını ortadan kaldırdı.

Allah'ın yardımıyla az bir zamanda amaçlanan hedefler de mükemmellik açısından sanki daha önceden zikredilerek açıklanmış gibi tamamlanmıştı.

O önemli sıkıntılardan sonra, Padişah, kıymetli zamanlarını İran ülkesine yönelterek zaman kaybetmemişti. Dulkadirli fethinden sonra başkent İstanbul'a dönmeyi uygun gören Sultan İstanbul'dan da zaman geçirmeden asker donatarak Diyarbekir ve Kürdistan memleketlerinin fethine göndermişti.

²⁶¹ Haz. Ali Çoşkun v.d., Kaynaklarıyla Osmanlı coğrafyası yer adları sözlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, İstanbul, 2020. s. 456.

Allah'ın yardımıyla Çemişgezek bölgesinden Bağdat sınırına kadar her biri “Rabbinin, hiçbir memlekette benzeri ortaya konmayan sütunlara sahip İrem şehrinde oturan Ad milletine ettiğini görmedin mi?”²⁶² ayeti gereği, “Vadide kayaları kesip yontan Semud milletine, memleketlerde aşırı giden, oralarda bozgunculuğu artıran, sarsılmaz bir saltanat sahibi Firavun'a Rabbinin ne ettiğini görmedin mi?”²⁶³ ayeti icabı, evleri, vatan ve çevreleri İrem bahçesi gibi olan Arap ve Kürt topraklarının tamamında, Acem meliklerinin ve hakimlerinin tamamı kovularak muzaffer emirler ve askerler tarafından fethedildi.

“Şimdiki ve önceki amaçlara göre o meliklerin, hâkimlerin, sorumluların ve uzmanların uygun istek ve görüşleri alınarak yeni bahar mevsiminin başında Müslüman milletini güçlendirmek, şeytanın tebaası ve askerinin kökünü kurutmak için İran memleketi tarafına sefere gitmeyi kesinlikle kararlaştırdığımızı emrettik fermanıyla zaferlerle anılan Muzaffer ordunun, öncülüğüne kırk bin iş bilen yiğit süvariyle sancağının hedefi zafer olan veziriazam Sinan Paşa'yı atadık.”

Sinan Paşa, güzergâh boyunca çok fazla sayıda asker, araç ve teçhizat ile arkadan gelen asıl ordunun geçeceği yolların güvenliğini sağlamak, istihbarat elde etmek, kim dost kim düşman öğrenmek ve bu bilgileri anında bildirmek, aynı zamanda Diyarbekir ve Azerbaycan sınırındaki yol üstünde henüz Kızılbaş bakiyesinin elinden bulunan bazı kalelerin ve o mekruh habis Kızılbaş güruhunun vücudunu yiğitlik kılıcının suyuyla yolların üstünde temizlemek vazifesiyle Diyarbekir hududuna gönderildi.

Daha sonra Padişah'ın sancağı İstanbul denizinden geçip Kayseri yoluyla Dulkadir bölgesine yönelmişken o esnada Elbistan bölgesine ulaşmış bulunan Sinan Paşa'ya haberciler Kansu Gavri'nin, yolunu kaybetmiş İsmailiye dinsiziyle eski ittifakından dolayı Mısır'dan çok fazla sayıda heybetli ve sonsuz, büyük bir ordu ile Şam sınırına geldiği haberini verdiler.

²⁶² Fecc Suresi, Ayet, 7.

²⁶³ Fecc suresi, Ayet, 10.

Geçmiş iman, tevâhid ve İslami ortak görüşümüzden vazgeçip sırt dönerek dinsiz Kızılbaş, şahın taraftarı olarak onu kurtarmak için o bölgenin sınırına gelerek, kendisini doğru yoldan ayrılmış o münafık, menfur, eşkıya Rafizi'ye²⁶⁴ mürit ederek tarafını belirlemiş oldu.

“İyiliği teşvik, kötülüğü de men ederler”²⁶⁵ ayeti gereği, ancak Müslümanlığın gayret ve hamiyeti Sultanın isteği, kahramanlığı ve heybeti açık sebepti.

“İnkârcı ve münafıklara karşı savaş ve mücadele et.”²⁶⁶ Her şeyden önce savaş ve gaza için engelleri ortadan kaldırıp, kararlı bir şekilde o iğrenç gürhunun yollarını kesip irtibatlarını kopardıktan sonra güvenli mühimmat ve asker geçişini sağlamak akıl yasaasının gereğidir. “Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya gayret edenler.”²⁶⁷ Bu sebeple Sinan Paşa ile zaferin sığınağı asker İran topraklarını ele geçirmek için yönelmiştiler.

Arap ve Acem mülkünü ayıran Malatya sınırında hareket halinde buluna Sinan Paşa'ya acele etmesini, Mısır Sultanının amacı ve gerçek düşüncesi her neyse, araştırıp, soruşturup açığa kavuşturulmasını emretti. Ancak, Mısır Sultanının ortadaki fitnenin kaldırılmasının ve yasaklanmasının dini bir miras ve dava olduğunu, tamamen Peygamberin tebliğinin düşünceleri olduğunu bilmesine rağmen o ikiyüzlülük yapıp nifak ve fitne tarafıyla ittifak yaptı.

Sünnettullah,²⁶⁸ “Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz.”²⁶⁹ gereğince, önce Mevlâna Rükneddin Kadı asker ve Emiri azam Karaca Paşa'yı elçi olarak gönderdi. “Firavuna gidin çünkü o, iyiden iyiye azdı.”²⁷⁰ ve “Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslupla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine

²⁶⁴ Mustafa Öz, “Râfiziler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, XXXIV s. 396-397.

²⁶⁵ Tövbe suresi, Ayet, 71.

²⁶⁶ Tövbe suresi, Ayet, 73.

²⁶⁷ Maide suresi, Ayet, 33.

²⁶⁸ İlyas Çelebi, “Sünnettullah”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 159-160.

²⁶⁹ İsrâ suresi, Ayet, 15.

²⁷⁰ Taha suresi, Ayet, 43.

bir korku düşer"²⁷¹ ayetleri gereğince barış ve yumuşaklık yoluyla İslami yoldan ilerleyin. "*Rabbinin yoluna hikmetli ve güzel öğütlerle davet et*"²⁷²

Fakat elçiler gelmeden önce Kansu Gavri'nin Halep'e gelişiyle ilgili haberler Padişah'ın kulağına ulaşmıştı. Şüphesiz olarak Malatya sınırında, Kansu Gavri'nin Halep'e girdiğini öğrenince savaşmak için atları Halep'e sürdü.

Böyle zor bir yürüyüş olmasına rağmen, hiçbir kabileyle zaman kaybetmeden aceleyle güçlü Küheylanlarla zayıflık ve tembellik göstermeden şimşek gibi savaş meydanına yöneldi.

Yüce Allah'ın yardım ve ihsanıyla Malatya ve Halep arasında olan, Keğiye, Divriği, Rumukal'a, Antep, Besni ve diğerleri, gibi sağlam kalelerin tamamı meleklerin yardımıyla muzaffer asker tarafından ele geçirildiler.

Mercîdâbık ovasında nur saçan Peygamber Davud aleyhi selamın mezarının yakınında Siffin karşısında bir konak mesafede taraflar arasında çatışma hak ve batıl karşısındaki gibi hak ve batılın sultanları savaştı. Savaş arasında ateşin alevi göğe yükseldi. Savaşın çekişmesi ve komutanların ikbal ile olan savaşlarında geleceğin sahibinin eli nifak ehlinin yakasına ulaştı. Top ve tüfek sesi savaş meydanının aslan yürekliyelerinin vasiyeti Nil renkli feleğin kubbesinde dönsün.

BEYİTLER:

Heyecanlıydılar savaşta yiğitler.

Bayraktarlar bayrağı yücelttiler.

Küs sesi kulakları sağır etmiş.

Mızraklar başları başsız etmiş.

Savaştlar iki ordu birbiriyle.

Kılıç, ok ve balta dolu iki deniz.

Merhamet gönüllerde firar etti.

²⁷¹ Taha suresi, Ayet 44.

²⁷² Nahl Suresi, Ayet, 125.

Kan damarlarda çağlayarak aktı.

Can kuşu dar kafesten.

Mutluluktan uçmaya başladı.²⁷³

Karşılıklı kılıçların, mızrakların ve okların konuşarak kadeh sunuculuğu yaptıkları korkunç ve korkusuz hücumların sonunda. İnsanların şerlisi ve acı çektireni Kansu Gavri'nin gönlüne korku ve yeis düştü. O anda Allah tarafından gelen bir haber gibi kulakları sağır eden yüksek gürültülü bir şimşek misali gök gürültülü top güllesi kulağının yanından geçince hemen hayat bineğinin üstünde yere düşerek helak oldu. Her ne kadar beyin ve kalp için şurup ve ilaç içirip yardım ederek kurtarmaya çalıştılsa da bir işe yaramadı.

MISRA:

Öldükten sonra Sohrab'a içirilen ilaçtan verdiler. Fayda etmedi.

O saatte can emanetini talep eden ecele teslim etti.²⁷⁴

KITA:

Eğer dünya ve gökyüzü tamamen

Gece ve gündüz hizmetinde olsa

Dünyada sen fatih ve padişah olsan

Gururlanma bu zelil ve değersiz dünya

Ansızın devletinin üstünü çizer.

Kalemle üstü çizilen yok sayılır.

Dünya esen bir rüzgâr gibidir.

Estiği zaman ilk önce mutlu gülün

Goncasını uçurup yok eder.

Gülün izzeti olan o goncalı bir yaprak

Bir haftadan fazla sürmez ki bu goncasız gül

²⁷³ <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/khosro-shirin/sh67/> Erişim tarihi, 20.11.2020.

²⁷⁴ Yazarı bilinmemektedir, müellife ait olabilir.

Yeşillikler arasında toprak ve zelil olmasın.²⁷⁵

Kansu Gavri, kölelikten düzenbazlıkla dünya saltanatına yükseldi. Bu büyük armağan karşısında ona layık olan, Allah'ın nimetine şükretmek ve İslam milletinin kaidelerini koruması gerekiyordu. Bir an hamd vazifelerinden Muhammed'i geleneği canlandırmayı bırakmış artık bu vazifeleri ihmal etmiş dinsiz fitne ve fesat ehli Rafızı'nın imdadına meyyal olarak, gururla fitne ve fesat meydanında sapkınlıkla meşgul oldu. Adalet mahkemesi muzaffer askerlerin yardım eliyle bir tüfeğin çılgı ve gök gürültüsüyle patlaması kafatasını ve düşüncesini dağıttı.

*“Ey kavmim! Mısır mülkü ve altımdan akıp giden şu ırmaklar benim değil mi? Hala görmüyor musunuz?”*²⁷⁶

KITA:

Bir, iki, üç günlüğüne emanettir yeni bir devlet.

Eyerlenmiş devlet atının eyerine, yer ve gökyüzü.

Eğerek büküyordu taylasanını.

Kaldırıyor alnına vurmak için kaşını.

Gülünç derecede kaldırarak döndürdü.

Yukarı kaldırdığı zaman ansızın yere çarptı.²⁷⁷

Sultan Gavri öldürüldükten sonra aynı zamanda onun asker, komutan ve büyüklerinin çoğunluğu, Şam Beylerbeyi, Halep naibi, Trablus, Safed ve Sercilane Arap her yerde ve her tarafta olanların bazısı kılıçla yiğitlik meydanın da muratsız toprağa düştüler.

Bazısı takatsiz bir şekilde kaçarak sefalete gitti. Fakat yiğit askerlerin kılıçlarının parıltısı, ateş yüklü kılıçların peş peşe inişi mızrak ve okların demir uçlarının peş peşe ışıltısı yaz sıcaklığının havasıyla birleşince o bahtsızlar çöle kaçarak helak oluyordular. Savaş meydanından bir günlük mesafedeki Halep'e

²⁷⁵ Şerafettin Ali Yezdi.

²⁷⁶ Zuhruf Suresi 51. Ayet.

²⁷⁷ Yazarı bilinmiyor, müellife ait olabilir.

kadar birkaç bin çıplak adam kaçtı aslan avcısı, cesur süvariler onların peşine düştüler. Sonundan susuzluğun ölüm şerbetini mücahitlerin kılıç suyuyla yudumlayarak can verdiler.

Bazı yarım canlılar Halep'e ulaştı. Şehir ve vilayetin insanları kurtuluş kapılarını onların yüzüne kapamış. Bir Bey'in el ve boynunu bağlamış bazısını hayat elbisesinde ayırmıştılar. O kâfir asıllı, Çerkezler 'in temiz olmayan cesetlerini çöplüğe köpek ve kedilere atıyordular. Bazıları o utanç, çıplak ve yorgun gönül halinde başka bir saldırıyla ölüyordu. Artık muzaffer ordu şehrin kapısına ulaştı. Şehrin bütün sakinleri bu adalet saltanatını yıllarca övüp arzuyla Allah'a dua ederek istiyordular. Muzaffer süvarilerin çıkarttığı tozu gözlerine şifalı sürme gibi sürmeyi ümit edip bekliyordular. Şehremanet'te olan mülkün, malın, hazinelerin anahtarlarının ve çok fazla malın tamamı dünyanın muzaffer sığınağı Sultanın askerlerinin eline geçti. Eşsiz cins cins mal, para ve emtiayı muhasipler ve divan kâtipleri sayılmasının imkân dışı bulduğunda rakamlardan sıfır ve bir binler olarak sayılarak bu mallar hazine-i amireye katıldı. Zaferin kılıcı askerlerin tamamı muzaffer ve fatih oldular.

Artık Halep'teki kale, şehir, vilayet, büyük kalelerin tamamı ve etrafı ele geçirildi. Firar ederek, Dimaşk ve Şam'a ulaşmış Çerkez kılıç artıklarından bazılarının halen Sultanlık yasalarını genişletmeyi ve şeytanlığı yaymayı amaçlayarak eski yasalarına göre bir başka köleyi Sultan yapmak istedikleri Padişah'ın kulağına ulaştı. Mısır ve Şam bölgelerinden artık bir kez daha saltanatın planını yapmak onların eskiden beri meşru hakkı olduğunu ortaya attılar. Mukaddes bölgenin sakinlerini, acizlerini ve reayasını zalimce kendi hâkimiyetlerinin altına aldılar. Müslümanların miraslarını ele geçirerek, mallarını zapt edip öldürerek zulmettiler. Müslümanların durumunu düzeltmek ve onların kötülüklerini ortadan kaldırmak için Padişah Şam'ı ele geçirmeye karar verdi.

BEYİT:

Kabe'nin yüzü meğer hacıların bahanesi oluyor.

Çölünde yorgun bedenlerin gönülleri yanıyor.²⁷⁸

Şam ve Halep'e kaçan Çerkezler 'den bazılarının Kansu Gavri'nin erkek kardeşinin oğlu Mısır saltanatının büyük Divitdarı Tûmânbây'ı Mısır'da Sultan seçtiklerini, bu fitne ve fesat hayali için çabaladıkları haberi ve ayrıca Hicaz yolunu kesip soygun, talan, katliam ve haydutluk yaptıkları Padişahın kulağına ulaştı. *“Bedeviler inkârcılık ve ikiyüzlülükte daha ileridirler; Allah'ın resulüne indirdiklerinin sınırlarını tanımamaya daha yatkındırlar. Allah her şeyi bilmekte ve hikmetle yönetmektedir*²⁷⁹.

Kaçınılmaz olarak büyük bir gayret ve himmetle bu fesatçıların tamamının hal edilmesi akli, nakli ve adli kanunlar gereğidir.

*“Biz bir elçi göndermedikçe azap da etmeyiz.”*²⁸⁰

İlk önce doğru yol gereği, müşfikâne, merhamet ve yumuşaklıkla Padişah'ın lütfu gereği Padişah'ın gönderdiği emr-i nişanıyla Tûmânbây şereflendi; Artık Allah-u Teâlâ Subhanehu İslam hukuku ve düzenini, Beytullah'ın donatılmasını, teçhizini ve mahmil²⁸¹ gönderme sorumluluğuna sadakatimizden dolayı bizi vekil etmiş. Bu İslami işleri düzene koymak için o taife üzerine harekete geçtiğimizde kaçınılmaz olarak net ifadeli şer'î kelimeler (nas) ve akli deliller gereğince küçükten büyüğe herkesin itaat istikameti üzere olması gerekir.

Dünyevi ve dini her türlü talep ve ihtiyaçlarını bu hacet dergâhından barış ve güven yoluyla elde edebilirler, nasihat hitaplarıyla yazılı bir mektubu elçi ile Tûmânbây'a gönderdi ve cevabını beklemeye geçti.

*“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde oranın şımarmış yöneticilerine (iyiye yönlendirici) emirler veririz; onlar ise orada günah işlemeye devam ederler, sonuçta o ülke helâke müstahak olur, biz de oranın altını üstüne getiririz.”*²⁸² Allah'ın belirleyici kesin, muhkem hükmü gereğince, kulakları sağır, gözleri kör olmuş o rezil, terbiyesiz, korkak, kötü niyetli ve basiretsiz taife doğru yoldan saparak nasihat elçisini

²⁷⁸ Hafız, <<https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh280/> Erişim tarihi, 19.11.2020.

²⁷⁹ Tövbe suresi, Ayet, 97.

²⁸⁰ İsra Suresi, Ayet, 15.

²⁸¹ Hac mevsiminde hac kafilisiyle her sene Haremeyn-i muhteremeyne gönderilen hediyeler.

²⁸² İsra Suresi, Ayet, 16.

ve mücahitlerden birkaç kişiyi öldürmüşler. Sonunda bu ciddi kâfirane fiili işleyerek kendilerini kör etmiş oldular.

BEYİT:

Gökyüzünden kaza gibi düşen sekiz yaprak

Akıllıların hepsini kör ve sağır ettiler.²⁸³

Padişah'ın gayret ve hamiyeti zamanın insanların gözlerine ibrettir. Zihindeki yağmur damlaları artık denizlerde dalgalı tufan oldu. Padişah'ın fermanıyla timsah denizi gibi kabaran Behram intikamlı asker harekete geçti.

Arap ve Acem'in iş bilen akıllı düşünceli, adamlarından birkaç tanesi fikir birliği içinde muzaffer ordunun geçeceği, Remle ve Katya çölü çok kumlu bir güzergâh olduğunda geçilmesinin imkânsız olduğunu düşündüler. Yüce makamlı Sultanların Gazze ve Mısır arasındaki insansız, susuz ve otsuz çöle yönelip burayı geçerek bu büyük tılsımın bozulmasına sebep olması uzak bir hayaldir.

BEYİT:

Söyleme aşk çölünü geçmek kolaydır.

Kum dağları bu çölün belasıdır.²⁸⁴

İnsanların azmi dağları devirir sözü gereği, görkemli bir dağ gibi eski sultanların istikrarı ve üstünlüğü ile bu çok tehlikeli ve tehlike merkezi vadiyi Allah'ın yardımıyla güvenli hale getirerek kararlılıkla Mısır'a yöneldi.

Dünyanın sığınağı sayısız çoğunlukta asker evlerine ve vatanlarına izinli gönderilmiştiler. Bu ordu olmadan, Dergâhın has kullarıyla yola çıkıldı.

Veziriazam Sinan Paşa, görkemli saadetli öncü askerle Gazze'ye gönderildikten sonra Padişah onların arkasında harekete geçilmesini emretti.

Bu arada o yenik rezil taifede, Çerkez ve Arap taifesinin komutanları arasında celadetiyle meşhur bir emir olan Canberdi Gazali'yi çok sayıda seçkin

²⁸³ Firdevsi.

²⁸⁴ Yazarı bilinmemektedir, müellife ait olabilir.

Çerkez emiri, Arap ileri gelenleri ve kalabalık bir askeri birlikle Mısır'dan Gazze'ye gönderdiler.

O Sinan Paşa'nın mücahit ordusuyla Gazze civarında karşılaştınca savaşa tutuştular. Savaşın bu her iki taraftan gösterilen yiğitliklere rağmen gaip ricalinin hidayet ve himmeti o din mücahitlerinin arasındaydı.

Çerkez köleler topluluğunu ve Arapları kırmışlar onların komutanlarının başlarını atlarının terkesine asmışlar. Canberdi Gazali muzaffer ordunun korkusunda bin hile ve kurnazlıkla kendini susuz ve ekmezsiz çöle atmış.

“Halbuki kötülük tuzakları, kuranların ayağına dolaşır.”²⁸⁵

Gereğince iki günden sonra muzaffer bayrak Remle şehrine ulaştığında Oradaki bütün müfsitler, o yenik aşağılık grubun galibiyeti ümidiyle daha önceden habersiz ve dostlukla oraya ulaşmış olan muzaffer askere ulaştıkları yerde habersizce saldırarak esir edip, çoğunluğunu öldürmüştüler.

Sinan Paşa Gazze'den muzaffer sancakla Çerkez ve Arap cemaatini karşılayıp yendikten sonra, Remle şehrine döndüğünde, her sokağın ve pazarın başında bırakılmış çok fazla sayı da öldürülmüş mazlumları gördü. Her halükârda işlenmiş o çirkin ve korkunç hareketten dolayı öldürülmüş mazlumların intikamını almak için intikam ateşi olup o asi taifeyi gazabından yakarak diğer asilere ibret olacak şekilde ölümle cezalandırılmalarını emretti.

Sinan Paşa Padişahın elini öpmek için Padişahın yanına ulaştığında yanında götürdüğü Çerkezlerin öldürülmüşlerinden geriye kalan esir alınmış düşman askerlerinin hepsini zaferin sığınağı ordunun yolunun üzerinde kılıçla öldürterek bazısını çöplüğe attırdı bazısını da asılı bıraktırdı.

Remle'de iki gün durduktan sonra artık mübarek Kudüs'ü ve Mescidi Aksa'yı ziyaret etmek istedi. Padişah dünya gibi hızlı ordusunu²⁸⁶ Remle'de bırakarak az sayıda yakın, Bey ve has kullarıyla gündüz Remle'den Kudüs'e hareketi emretti.

²⁸⁵ Fatır Suresi, Ayet, 43.

²⁸⁶ Ordu, kelimesi Türkçe olarak yazılmış

Ziyaret merasimi, mezarların ve Beytü'l-mukaddes'in tavafı mutluluk vermiş. *“Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehdir”*²⁸⁷ gereğince o mübarek beldeyi yürüyerek tavaf etti.

Allah sıcak bulutları uzaklaştırarak bu fakir ve acizlerin üzerine mucizevi olarak yağmur yağdırdı. Oradan Remle'ye döndük.

Aniden Gazze'ye gidilerek, Gazze şeridinde görkemli, kutlu saltanat çadırı kuruldu. Çünkü temiz Halilü'l-Rahman beldesi Peygamberlerin ve şehitlerin, özellikle Hazreti İbrahim Halil, İshak, Yakup İsrail, Yusuf Sıddîk 'alâ-nebiyyinâ ve aleyhimi's-salati ve's-selâm ve Beni İsrail'in birçok Peygamberlerinin medfun buldukları temiz kabirlerinin bulunduğu yerdi.

Yardım, saadet ve himmet için bir gün ve gece onların şerefli kabirlerini ziyaret için has kullarıyla harekete geçmeyi emretti. Şerefli kabirleri ziyaretten sonra o temiz beldenin, çevresinin fakir ve fukarasına büyük ölçüde dirhem ve dinar ihsanda bulunulmasını emretti. Fukara ve fakirler nimetlere kavuşarak zengin oldu.

O gün başka bir hareket olmadı, Gazze'ye geri dönmeyi emretti. Gazze şehriden ayrıldıktan sonra kumlu susuz çölden çok zorluklarla dolu bir şekilde geçmiş, orada hazırlanan eşyaları bu kadar nüfusun ve muzaffer askerlerin su ihtiyaçlarını develer gücüyle taşımak için çok zaruri olan develerin hazırlanıp takdim edilmesini emretti.

Orada o susuz ve otsuz çölde yürümeye başlandı. Allah'ın yardım ve desteğiyle, hayır ve bereketiyle o sahilsiz sonsuz çöl yolunda, gökyüzünün bereket ve feyzinde sürekli yağmur yağdı.

Bir çeşit büyük seller, tehlikeli nehirler, oluştu. Bazı yerlerde yıllar ve asırlar vardı ki yağmurun yağdığı suyun aktığı görülmemişti. Bu olanları ne akıllıların ne de delilerin aklı alıyordu.

²⁸⁷ El isra suresi, Ayet,1.

O vadilerden akan korkutucu, sonsuz sel ve nehirler, muzaffer askerin yolunun üzerinde her gün berrak yağmur suyuyla dolu havuzlar oluşturuyordu.

Akan kumda hayvanlar daima çok zorlukla ve sayısız sıkıntılarla yol giderlerdi. Sürekli yağan yağmur ve takip eden bulutlarla ıslanan kumlardan hiçbir şekilde kumda yürüyen develer ile arkasından gelenler yorulmadı. Askerlerin menzil güzergâhları öyle su doluydu ki, hiçbir asker su ihtiyacını taşımak zorunda kalmadı.

BEYİT:

Nerede, bir kimseye senin gibi bir Sultan komutan olursa.

Asla, senin zamanında kimsenin yüreğinde korku olmaz.

Allah'ın lütfu bir orduya rehber olursa.

Kum, toz, şimşek, rüzgâr ve yağmurdan asla zarar görmez.²⁸⁸

Artık sonunda zahmet dolu olan Katya ve Sâlihiye çölünü geçerek Mısır şehrine yürüyüşe başlandı. Düşman güruhunun, Mısır şehrinin ve kalesinin önünde hendek kazıp çok fazla top ve tüfek ile donatmış oldukları haberi Padişah'ın kulağına geldi. Çok fazla kendi sipahileri şehrin insanları ve şehrin cemaatinden Arap, Acem, Zengi ve Mağribî'den yaklaşık on beş bin süvariye mükemmel silahlandırıp Mısır'ın dışında hazırlamıştı. Piyade ve Tüfekçileri, Top ve gök gürleyenleri yolların başına koymuşlar. Şüphesiz Allah'ın yardım ve inayetine güvenip sığınmış. 28 Zilhice 921²⁸⁹/1516 muzaffer askerin safları Birketü'l-Hac'da Mukattab dağının üst tarafından düzenlenmiş dalgalı denizler ve çağlayan sel gibi İlahi azap olup yağmış. Taraflar arasındaki top ve tüfek atışlarıyla savaş başladı.

BEYİT:

Gök gürültüsü gibi, gürlüyor aynı anda küsler.

Başlıyor gürelemeye korkunç sesli toplar.²⁹⁰

²⁸⁸ Yazarı bilinmiyor, müellif tarafında yazılmış olabilir.

²⁸⁹ Hicabi Kırlangıç, *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s.399'da dokuz yüz yirmi ... orijinal metinde boş bırakılmıştır dip notu bulunmaktadır.

²⁹⁰ Yazarı bilinmiyor, müellife ait olabilir.

Fakat düşmanların hazırladığı iki yüz büyük toptan hiçbirinin sebep olduğu bir taş dahi muzaffer askerlerin ayağına değmedi. Mücahit, Rum gazileri tarafından atılan topların hedefinde hiçbir Frenk topu ve tüfeği kurtulmadığı gibi safları da paramparça oldu. Kuşluk vaktinden öğleye kadar savaş ve çarpışma devam etti. Cesur Çerkez süvarileri, defalarca cahilce bir gayretle saldırı yoluyla kendilerini telef ve helake maruz bırakan davranışlarda bulundular. Yeni Sultan Tûmânây'ı hırslandırarak harekete geçmeye teşvik ediyorlardı. Şehir halkının tamamı ve Bedevi Araplar, karınca ve çekirge misali muzaffer ordunun etrafını sararak, buldukları saldırılarda o zeliller helak olarak ve zarar görerek geri dönmekten başka bir sonuç alamadılar. Öğleden sonra talihsiz halkın sultanı, onun sapkın tebaası, soyu ve yenik askerlerinin Rum gazilerine direnme ve saldırı gücü kalmadı. Mısır'ın sokaklarının etrafından ve imaretlerinin çıkışından kaçarak Birketü'l-Cins ve Said memleketi tarafına kaçtılar.

BEYİTLER:

Gece vakti yaşlı bir Anka gibi.

Bir yakut tanesiyle karnını doldurunca.

Kayboldu cilalı- vernikli,²⁹¹ taslar.

Gökyüzü karanlık altına girince.²⁹²

İki ordu dinlenmek için karar verdi.

Gece, her acı ve çile huzura erdi.²⁹³

Akşam vakti, karanlığının öncü askerleri, toprağın üzerine makam kurunca savaşan iki ordu arasında mecburen savaşa ara verildi.

*“Geceyi (uyku için) örtü yaptık.”*²⁹⁴ Gereğince adaletin sığınağı Sultan askerlerin dinlenmesi için Mısır'ın dışında Adliye ovasında konaklanmasını emr etti.

Zaferin sancağı askerlerin komutanları, bazı talihsiz, avare geri dönmüş düşman unsurlarını takip etmiş, firari Çerkez askerlerin büyük çoğunluğunu

²⁹¹ Kopal ağacı reçinesi

²⁹² Tavla tahtasının altına gizlenince zarlar.

²⁹³ Nizami Gencevi, < <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/khosro-shirin/sh22/> > Erişim tarihi, 19.11.2020.

²⁹⁴ Nebe, Suresi, Ayet 10.

kılıç ve ok ile rezil edip helak ederek toprağa düşürmüşler. Mücahitler topluluğu, cesur Yeniçeri yiğitleri geniş Mısır şehirlerini üç gün tamamen yağma ederek çok fazla mal ve ganimet aldılar. Üç günden sonra, menzillerini yenilemek için Nil Irmağı'na yakın eski Mısır'ın ortasına ve Bulak'ta konakladılar.

Artık Çerkez askerlerinin, emirlerinin, sanat ehliyle aileleri, mal ve mülkleri ele geçirilmiştiler.

Aşağılanma ve utançları sonucunda cesurca düşüncelerle akşam istirahat vakti muzaffer orduya bir gece baskını yapmayı düşünüp planladılar.

Gecenin kalbinde ansızın gaybi ilhamlar onların bu hilelerinden o mutlu vekilleri haberdar etti. İhbardan sonra muzaffer asker teyakkuza geçerek uyanık bir halde kendi yerlerinde perişan düşmanın baskınını beklemeye başladı.

Çerkezler, zaferin sığınağı ordunun planlarından haberdar olduklarını anladıklarından baskın planlarını iptal etmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine aynı kalabalık, daha önce yaşadıkları Mısır şehrinin içini daha iyi bildikleri için şehre dalarak şehrin sokaklarını kontrollerine alarak güçlendirdiler. Mısır halkının, yabancıların, şehirlilerin, avam ve ileri gelenlerin de destek ve katılımlarıyla üç gün boyunca şafaktan akşama kadar taraflar arasından karşılıklı savaş ve çatışma devam etti.

Üçüncü gün, aklın güneşi güneşin ülkesini fethetmek için gökyüzünün serin yeşiline binerek yedi iklim meydanını, saçtığı nur huzmeleriyle aydınlatarak yiğitlik pazusuyla karanlık eserli orduyu yeryüzünde yok etti.

Mübarek ruhlu nur saçan sahip kıran, Rum mücahit gazileriyle, kafir Çerkezlerin kökünü kazımak ve kovmak için altındaki atının ikbal dizginlerini kendisi çekerek dolu dizgin Rumeyle meydanında Sultan Hasan kalesinin imaretinin altındaki sokakların girişlerinde ve Şebguniye de Sultanlık savaşına başladı.

Yiğit piyadeler, süvariler, ateş yağdıran yeniçeriler ve diğer mücahitler onların üzerlerine kapılarını kırıp duvarlarını yıkarak bütün sokakları ve pazarları onların ölüleriyle üst üste yığdılar.

Merdivenler yaparak onların hata dolu saraylarına çıktılar. Her yerde ve mahallerde onların Sultanlarının ve yardımcılarının izlerini bulduklarında yiğitçe saldırarak yok ediyordular.

Büyük kabirlere ve medreselere sığınmış düşmanların hepsini Allah'ın kahredici ateşiyle yok ettiler. Yürek delen oklar ve can yakan tüfeklerle onların gözlerini sonunda döktüler.

Artık Sultan Tûmânây'dan direnme gücü kalmayınca o sokaktan öbür sokağa kaçarak yedi kişiyle kadın kılığında eski Mısır tarafına geçerek Nil suyunu gemiyle geçip tekrar Said tarafına kaçtı.

Kendisiyle birlikte olan asker ve Emirler ve onlara yardım için ayaklanan Mısırlıların tamamı mücahitlerin ölüm kılıçlarına yakalanarak yok edildiler. O büyük savaş esnasında, sokakların arası ve Mısır'ın pazarlarında yaklaşık elli bin kişi askerlerin ayakları altında öldü.

Yakalanan Çerkez, büyük Emirlerinden sekiz yüz kişi ve komutanlar yapılan tahkikattan sonra hepsi idam hükmüyle yok edildiler. Mısır şehrinin içinde ve dışında öyle bir çeşit kan ırmakları akmaktaydı ki Nil Nehri o öldürülenlerin kanlarının seliyle kan nehrine benziyordu. Allah'ın azabı mağlup Firavun, düşman askerlerini kılıç deryasında intikamda boğulmasını emretmiş.

*“Sonunda zulmeden kavmin kökü kesildi. Her türlü övgü, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.”*²⁹⁵

Fakat yanındakilerle Said memleketine firar etmiş Sultan Tûmânây bazı devlet erkânı vasıtasıyla düşüklük gösterip af, aman ve merhamet dileyince,

*“Üstün geldiğiniz düşmanlarınıza merhametle affedici yönünüzü de gösteriniz.”*²⁹⁶

Hadis-i şerif gereğince, onun yalvarmalarına karşılık Padişahane inayete af ve merhamet yazısı yazılarak ihsan edilmiş.

²⁹⁵ Enam suresi, Ayet, 45.

²⁹⁶ Hadis-i şerif.

“Allah bir toplumun başına kötülük gelmesini diledi mi, artık onun geri çevrilmesi mümkün değildir”²⁹⁷ ayet gereğince o saadetsizlerin geçmiş musibet ve kötülükleri, onların saadetli gözleri, doğruluk ve sadakatin ışığını görmekten kör kulakları kurtuluşlarını duymayacak kadar sağır olmuştu.

Aman fermanının ulaşmasından sonra psikolojisi bozuk beyinlerinden başka bir düşünce pişirerek, dediler ki Sultan Tûmânây ile birlikte olanların da af şefkat belirtisi varsa hepimiz affedilmişsek hep birlikte dünyanın sığınağının kapısına yönelerek yücelelim.

Kendi aralarında yaptıkları antlaşmaya göre Said tarafından bu bahaneyle geri dönerlerse buradan da Mısır’ın doğu tarafına kaçıp Şam ve Kudüs tarafına kaçabilecekler. Oradan da yeniden isyan bayrağı açarak muhalefet edecekler. Eğer direnmeye ve karşı koymaya güçleri yetmezse kılıç artıklarıyla birleşerek kendilerini Kızılbaş dinsizlerin yurtlarına atarak kurtaracaklar.

Mısır’ın eski kadılarına af talebi yönünde şahitlik için Padişah’ın meclisine gelmeleri emredildi. O büyük Kadılar, dergâhın bazı köleleriyle (Osmanlı, devlet görevlileri) Tûmânây’ı ve tabilerini teselli etmek için gönderildiler. İçlerinden öyle bir bozukluk ve kötülük barındırıyorlarmış ki kölelerin tamamını Mısır kadılarının da bazısını öldürerek aceleyle amaçladıkları yöne yöneldiler.

Melekler yardım ordusunun, Nil nehri’nden rahatlıkla hızlı geçemeyeceğini düşünerek onlar Nil’in batı tarafına daha çabuk geçtiler onlar kendi ham sevdalarıyla öne geçtiklerini düşünüydüler.

Fakat gizli ilahi haberciler Padişah’ın aklına Mısır’ın güzel batı tarafına geçmeyi getirdiğinde orada konaklanmasını emretti.

Olayın olduğu gün muzaffer ordunun öncü birliklerinin, tamamı yaklaşık iki üç bin kişi olan o yenik kötülük ehli taifenin geçmekte olduğunu tesadüfen görünce aralarında savaşa tutuştular. Onlar kendilerinde karşı koyma gücü bulamayınca geri çekilerek etrafı gizlice araştırdıklarında Sultan Tûmânây’a ikbal râyatlı sancakların geçtikleri haberini verdiler.

²⁹⁷ Ra’d suresi. âyet 11.

Bunun üzerine oralardan durmayarak o gece son sürat İskenderiye tarafına kaçmaya çalıştılar. Artık bu konu gece yarısı Padişah'ın kulağına ulaşınca acil olarak büyük beyleri ne olduğunu araştırmak için gönderdi.

Fecr-i sadık zamanı, yıldızların padişahı ufkun sığınağı çadırının altında bir yıldız binerek dışarı koşturdu. Yıldız askerleri nurlu adımlarıyla gökyüzü sayfasının üzerinde fermanı tecelli ederek süslediler. Dünya Sultanı muhteşem nurlu ikbal fetih sancağını yücelterek onların arkasında takip ve saldırı emri verdi.

Mısır ve İskenderiye arasında biraz durdukları için, onları takip eden öncü askerleri, kuşluk vaktinde o yenik grubu buldu.

Kendilerini takip eden mücahit askerlerin bunlardan ibaret olduğunu düşündükleri için savaşmak için saldırıya geçtiklerinde ansızın muzaffer ordunun sancakları onların karanlık bahtlarının ve hayret bakışlarının altında öğle vaktinde güneş gibi parladı.

Her halükârda artık direnme, mücadele ve gayret etme güçleri kalmadığında kaçıktan başka çareleri kalmamıştı. Doğuya yönelmekten vaz geçerek batıya doğru Bahira vilayeti tarafına kaçtılar.

Büyük Emirler ve muzaffer ordu, özellikle Dulkadirli Şehsuvaroğlu Ali Bey, celadetiyle meşhur Rum ili Beylerbeyi Mustafa Paşa, Halep Naibi Hayr Bey ve sadık kullar arasına katılan Canberdi Gazali, Sultan Tûmânây'ı takip ederek üç yüz kişiyle birlikte yakalayıp İslam dergâhına ulaştırdılar.

Sözlerinden döndükleri için zaman geçirilmeden o mekruh grup intikam kılıcından geçirilerek hiç kimse sağ bırakılmadı. Annelerinin karnında saklı olanlar da doğduktan sonra kılıçla öldürülmekten kurtulamayacaklardı. “*Rabbim, yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma dedi.*”²⁹⁸ âyeti kerime gereğince şerefli manası aşikâr oldu. Mısır memleketinin tamamı çevresi, şehir ve bölgeleriyle yüksek mekânlı ve korunmuş makamlı görevli kulların idaresi altına girdiler.

Sultan Tumanbay, Padişahça merhamet, şefkat, ikram ve iyi davranışlar gösterilerek saygın ve onurlandırılmış oldu.

²⁹⁸ Nuh suresi, Ayet, 26.

Hazreti Sultan-ı Süleyman-mekânın gönlünde geçen buydu Tûmânây saltanat arzusuyla yolunu kaybetmiş kendine tabilerin sözlerine uyarak birkaç gün kendini denemiş. Rum yiğitlerin kılıç tutan elinin lezzetini tadınca muhteşem görkemli gazi mücahitler ile karşılaşma kudretini kendinden ve tabilerinden görememiş.

Eğer eski cüret ve cesaretinden pişmanlık duyarsa, diğer köleler gibi seviyesine göre yetiştirilir diye, özel meclisinden bu çeşit kelimeler merhametli dilinde dökülüyordu.

Bu şekilde üç gün Sultanın köleleri, Tûmânây'a layık hizmetler ederek iyi davrandılar ki belki savaşın dehşet ve hayretinden kurtulup pişmanlık duyar da büyük vezirleri ve Padişah'a yakın olanları aracı kılarak kendisinden bulunan edepsizliği terk edip güzel bir şekilde özür diledikten sonra sadık kullardan olur.

Fakat bu üç gün boyunca bu hal hiç görülmedi, daima sessiz ve kendinde geçmiş gibiydi. Ara sıra konuştuğu kelimelerden yakalanmasına teessüf ederek zafer arzusuyla fesadını tamamlama belirtileri gösteriyordu.

Bu devam eden hali Padişah'ın kulağına ulaşınca din ve devletin iyiliği ve bütün reayanın huzuru bütün yaratılanların emniyeti ve fesadın yok olması için Tûmânây'ın hayat mansıbından azledilmesini emretti.

Dördüncü günün sabahı Padişah'ın Tûmânây hakkındaki idam emri çabuk cellatların eliyle kalenin altında hüküm gereği asılarak yerine getirildi. Herkes haddini bilsin ve onun bu halinin haberi etraftaki asi küstahlara ulaşsın diye cesedi üç gün oradan asılı bırakıldı. Bu olay, 923/1517 senesinin aylarında oldu.

BEYİT:

İnsan ihtiyacı kadar konuşmalı.

Çünkü simli iple hasır örülmez.

4.19. MEKKE ŞERİFİNİN GELMESİ, SAİD VİLAYETİNİN VE BAŞKA KABİLELERİN REİS VE KOMUTANLARININ İTAAT ETMELERİ, MAĞRİB PADİŞAHLARININ ELÇİLERİNİN VE KIBRIS'IN HARACININ GELMESİ

Bağışlayıcı Allah'ın yardım ve onayıyla Mısır'ın tamamı etrafıyla kılıç artığı Çerkezlerden kurtarıldı. Sahipkıran düşmanların kavga gürültüsünü bitirip huzura erince, birkaç gün Mısır topraklarındaki seleflerinden, Harmâniyye,²⁹⁹ Firavunlar Amâlika³⁰⁰ ve başka namlı sultanların, meliklerin ve hakanların eserlerini görüp gezdi.

“*Ey Hâman! Bana yüksek bir kule inşa et*”³⁰¹ gereğince, bir müddet memleket fethetme düşüncesinden uzaklaşarak hilal yapılı gemiler ile Nil'de dolaşarak, ay yüzlü köleler ve gazel okuyucular ile günlerce eğlenip istirahat etti.

Bu günlerde Said diyarının Reisleri ve komutanları Arap atları, bol miktarda kumaşlar, fazla miktarda nakit, Habeşli köleler ve layık hediyeler ile arka arkaya gelerek mümtaz eşîği öperek şereflendiler. Her birine kendi değer ve mevkiine göre davranılmasını merhamet buyurarak, Padişahane hilatlerle ve özellikle uygun protokollerle karşılanıp mutlu edilmelerini emretti.

Geri dönmeleri esnasında hepsini teker teker huzura kabul ederek gönül alıcı sözlerle nasihatlerde bulunarak bağlılık ve itaat caddesinden ayrılmamalarını buyurdu. Hepsinin anlayacağı güzel, latif işaret ve ifadelerle Osmanoğulları sultanlarının, Çerkezler gibi akıbeti zalim olmadıklarını, aksine daima şeriatın yücelmesi Peygamber efendimizin sünnetinin uygulanıp yaşanması için düşünüp gayret göstermişler diye anlattı.

Bu durumda padişahlık gereği bizim bütün amacımız, gayretimiz ve arzumuz gün be-gün şerefli büyük ecdat ve atalarımızın (Allah kabirlerini nurlandırсын) yaptıkları gibi daha da artırarak Şer'i Şerifi güçlendirme ve dini işleri yoluna koyarak onların sünnetlerine bir çeşit önem göstermiş oluyoruz.

Allah'ın emaneti olan reaya hakkındaki üslup ise asla ve kata hiç kimse bir mazlumun kapısının halkasını şeriat dışı sallasın (tıklasın) Allah korusun eğer bir

²⁹⁹ Orijinal metinde هرمانیه yazılmıştır.

³⁰⁰ Sargon Erdem, “Amâlika” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1989, s.556-558.

³⁰¹ Mümin suresi, Ayet, 36.

kimse böyle bir emre ve işe girişir ve cüret ederse bu fiilin haberi bizim eşliğimize ulaşırsa şüphesiz o zalimin korkutucu ve kötü fiilinin cezasını en hızlı şekilde veririz.

O halde sizin güzel itaat ve bağlılığınızın size yüklediği vazife budur ki zulüm ve zorbalığı önlemek ve yapmaktan kaçınmak, daima nurlu şeriatın emirlerine bağlı kalmayı göz önünde bulundurmak ve hükümlerimize uymaktır.

Dünyada siyaset cereyanında emin olmak, kıyamet gününde azaptan korunup sonunda şerefli ve huzurlu olacaksınız. Bu sebeple dünya da düzen ve avam ile havasın ilişkileri düzenli hale gelir.

Bu hal üzere, kabile reislerinin ve şeyhlerinin tamamının gönüllerini okşayarak geri dönmelerine izin verdi.

Bu esnada Haremeynü’ş-şerîfeyn tarafından Şerif zâdehumâllahu teâlâ şerefen tekrîmen mehâbeten ve iclâlen Sedîd’in halefi reşid evladı Siyâdet-meâb Murtaza-i A’zam Şerîf el-Berekât ibn-i Muhammed-i Hasanî şeriflerdendir.

Abdullah ibni Zübeyr’in hilafetinden sonra Seyyidlerin ve Haremeyn hükümetin genel resmi işlerini görmek onlara bağlanmıştı. Ebu Nümeys isimli kendi sadık halefini çok fazla, hediyeler, nadir eşyalar ve fetih tebrik mektubuyla âlemin sığınağı dergâha göndermişti.

Şerif oğlu ismi zikredilen Ebu Nümeys padişah’ın elini öpme şerefine kavuştuğu gibi Sultan-ı Süleyman-mekân ile sohbet ile de şereflenerek seçkin kılınmış.

Layık nimetlerle ve güzel lezzetli ikramlarla müşerref olmuş. Şereflendirilip onurlandırıldıktan sonra artık akıllarına geri dönmek düştüklerinde. padişah onlara çabukça geri dönme izni vererek onurlandırdı.

Babasının yanına dönerlerken nefis hediyeler, flori paralar, layık kumaşlar ve nimetler ihsan etti. Allah’a şükür için Haremeyn-i Şerîfeyn ’in fukaraları için her yıl belirlenen bir meblağı tayin ettiler. İki yüz bin flori nakit parayı Mısırlı iki saygın kadıyı Şerif-zâde ile birlikte gönderdi.

Kendisi has adamlarıyla bir hilal yapılı gemiye binerek Nil nehri’nde şehri ve Zülkarneyn’in yaptırdığı İskenderiye hisarını seyrederek Nil nehri’nde dolaştılar.

BEYİTLER:

Belirdi gökyüzü meydanı kenarından.

Hilal gibi eğilen şehriyarın çevgeni.

Gördüm yuvarlak dünya kalemiyle.

Altından sanki yazılmış bir nun.

Yuvarlak Gökyüzü lacivert derya gibi.

Yeni ay ise deryada yüzen bir gemi.³⁰²

Mutluluk ve ikbal ile bütün gün suyun üzerinde yaşlı ve has yakınlarıyla Nil Nehri'nin üzerinde bazen uyuyarak bazen etrafı seyrederek dolaştılar. İkindiden önce ordunun bulunduğu yerden dışarı çıktılar.

Ertesi sabah gemi ile İskenderiye şehrine gittiler. Oradaki eski eserleri itibarlı gözlerle “*O halde ibret alın, ey akıl sahipleri!*”³⁰³ gereğince temaşa ederek her birinde ibret alıyordu.

Haccac bin Yusuf'un hutbesinde hitap ederek dediği “Ey insanlar sizin bu güneşiniz Firavun ve Hamman'ın da güneşiydi bu güneş önce onların sarayına sonra da onların kabrine doğdu.” sözünü göz önünde bulunduruyordu.

Salihlerin, evliyaların ve gaip ricalinin her gün sakin buldukları camiye giderek onların yardım ve himmetleri için birkaç rekât namaz kılarak İskenderiye'nin etrafıyla ilgili bilgi edindiler.

Avam ve havas arasında, güneşin batı tarafında geri dönmesi esnasında, batı kapısında oturduğunu gördüğü ilk kişi İskenderiye padişah'ı olacak diye anlatılan meşhur hikâyeden dolayı batı kapısına gitmediler.

Fakat bütün kapıları, etrafı, geçmiş hükümdarların, idareci ve bilginlerin ora halkının refahı ve imarı için yaptıkları faydalı eserleri itibar nazarıyla titizlikle inceledi. O eserlerden her biri içten gelen sesle öngörülü olan akıllıların kulağına ve gözlerine basiretin sesini bu beyitle ulaştırmaktaydılar.

BEYİT:

³⁰² Yazarı bilinmemektedir, müellife ait olabilir.

³⁰³ Haşr Suresi, Ayet, 2.

Eserlerimiz bizi size anlatır.

Bizden sonra eserlerimize bakın. ³⁰⁴

ŞİİR:

Kalsın yıllarca bu düzen ve tertip.

Her bir yere düşmüş toprak zerresinin.

Amacı bizden bir iz bırakmaktır.

Çünkü görmüyorum hayatı ebedi.

Belki bir gün gönül sahibi dervişler.

Allah rahmet eylesin diye dua ederler. ³⁰⁵

4.20. MISIR HÜKÜMETİNE HAYIR BEY'İN, ŞAM HÜKÜMETİNE CANBERDİ GAZALİ'NİN ATANMASININ SEBEPLERİNİN BEYANI HAKKINDANDIR

ŞİİR:

Ey gönül, gel seninle vatan tarafına gidelim.

Bu hüznün ve keder diyarında mutluluğa gidelim.

Biz ancak mutluluk yuvasının kuşuyuz.

Yazık değil mi hırs ve arzu tuzağında çırpınalım.

Artık, Karga ve Kuzgun yuvasında gidelim. ³⁰⁶

BEYİTLER:

Mutluluk için gelmemişiz.

Ancak, acı ve sıkıntı dışında.

Bu süslü bağın iki kapısı var.

O yüksek kemerli her iki kapıdan.

Girersin bağın bu kapısından.

³⁰⁴ Arapça, yazarı bilinmiyor, müellife ait olabilir.

³⁰⁵ Sadi, < <https://ganjoor.net/saadi/golestan/dibache/> > Erişim tarihi, 19.11.2020.

³⁰⁶ Yazarı bilinmiyor, müellife ait olabilir.

Bağın diğer kapısından salınarak çıkarsın.

Eğer, akıllı isen

Kaçınılmaz olarak iyiliği rehber edin.³⁰⁷

Mübarek Padişah aklında ve içinde ki ilhamla, Mısır memleketinin hanlığına köle beylerden birini aday göstermeyi kararlaştırdı.

Devlet erkân ve Emirlerinden Yunus Paşa eşsiz cesareti ve korkusuz yiğitliğiyle akran ve emsalleri arasında ayırt ediliyordu.

Özellikle Padişah'ın bu seferinde ve Kansu Gavri ile ilk savaştan Tûmânây ile son savaşa kadar yiğitlik ve cesaret ondan zuhur etmişti. Bu nedenlerle adı geçeni padişahça merhamet ve eşsiz şefkatle ilk Mısır başkentinin Hanlık ve iktidarına, onun adını yazdırarak atama hükmünü emretmişti.

Özel elbiseler hilatler vererek Yunus Paşa 'ya büyük vezirlerin önünde nasihat ve tavsiyelerde bulunarak Osmanlı devletinin kanunlarını gözeterek şeriat kurallarınca halka iyi davranmak, mazlumların haklarını koruyarak İslam hukukuna uygun davranıp heva ve hevesten uzak durmak, küstahlık ve pervasızlıktan kaçınmak, hüküm ve emirlere sadakatle İtaat edip uygulamak, şeriat hükümlerine muhalefet etmekten kaçınmak, Düşmanlık ve siyasi ilişkilerde taraftar olmaktan kaçınmak, Ordu ve memurlar arasında her birine makamına göre lütufkâr olup ikramdan bulunmak, Kavimlerin büyüklerini açgözlülük veya kasıtlı sözlerle üzmemek, bir müddetten beri hizmetkârı olduğun dünyanın sığınağı kapıdan padişahça ne ahlak görüp öğrenmişsen onu uygula diye zikredileni uyarıp nasihatte bulunmuş.

Yüce bilge gönüllü Sultanın güzel hasletlerinden biri atadığı her makam sahibinin verdiği bu öğütler doğrultusunda davranıp davranmadığını araştırmaktı.

Bunu yaparken gizli yapar kimsenin anlamaması için özen gösterirdi. Aynı şekilde Yunus Paşa'yı da araştırırken bir sohbet esnasında güvenilir seçkinler tarafından kulağına Yunus Paşa'dan bazı uygunsuz hal ve hareketlerin sadır olduğu haberini istişare etti.

³⁰⁷ Nizami, hamse, Şerefname.

Bunun titizlikle araştırılmasını emretti. Araştırma sonunda Çerkez emirlerin karılarını hapse attırıp emirlerin mallarını almak için işkence ve idam ettiğini Said diyarının ileri gelenlerini ve diğer Arap reislerinin mallarını zorla zapt etmek için adam gönderdiğini ve bazı konuşmalarında isyan belirtileri gösterdiği tespit edildiği için hemen görevden alındı.

Ayrıntılı araştırma ile anladı ki ister eski mısır kölelerinden ister Osmanlı tabakasından layık ve liyakat sahibi biri Mısır hükümetine Emir atansa aynı hasletlerle en kısa zamanda ülkeyi viran edecektir.

“Bir ülke küfürle ayakta kalır, fakat zulümle ayakta kalmaz.” sözü gereği. Hayır Bey’de hizmet süresi zarfından güzel itaat, iyi kulluk, sükûnet, sağlıklı karar ve işlerin neticesini düşünme özelliklerini tespit etmişti.

Onun işlerin neticesini kestirme özelliğinde biri de Halep Naibi iken ön gördüğü Çerkezlerin devletinin yıkılacağı Rum mücahitlerinin de galibiyetini kestirebilmişti.

Sadakat ve itikadından dolayı kendini dünya Sultanının dergâhına ulaştırarak toprağını öpmüş malını, ailesini ve kendisini idam kılıcından kurtarmıştı. Bu dahi kendisinin yüce makam ve mevkilere layık olduğunu ispatlamaya açık ve kesin delildir.

Ayrıca uzun süre saltanat işlerinden Mısır Meliklerine yardımcı olduğunda memleketi ve halkı iyi tanımaktaydı ve aynı zamanda Çerkez’dir. Bundan dolayı Hayır Bey’i sonsuz güzel lütuflar ve özel hediyelerle mümtaz kılarak Mısır başkentine ve iktidarına onun atanmasını ferman buyurdu. Sultan dünyayı süsleyen sözü gereği onun akıllı kulaklarını şahane nasihatlerle doldurdu.

Allah’ın koruması altında Şam tarafına yönelmeyi buyurdu. Her gün Reşit ve Gazze arasındaki tehlikeli çölü konaklaya, konaklaya gidilmesini ferman buyurdu.

Yol esnasında Yunus Paşa’da saltanat hakkında uygunsuz sözlerin sadır olduğu Padişah’ın kulağına ulaştı, hemen yanındaki solaklar ve dergâhın genç kölelerine Yunus Paşa’yı at üstünde yere yıkıp kılıç darbeleriyle öldürmelerini emretti.

BEYİT:

Şahlara yakınlık seni cesur kılsa da.

Sen devamlı küstahlıktan kork.

Yunus Paşa'nın öldürülmesi Salihîye mevkiinden olduktan sonra saadet, ikbal ve celalle Dımaşk'a inilmesini ferman buyurdu.

İstirahat için birkaç gün Şam'dan duruldu. Padişah'ın Şam'a ihtişamlı gelişi köleleri, diğer taifeleri, insanları ve ileri gelenlerin her birini mutlu ve mesut etti.

İstirahat ten sonra güzel sadakatinden dolayı Şam eyaletine Canberdi Gazali'yi atadı. Diğer yerlere ve kasabalara eski köleleri atadı.

Hayır Bey'e yaptığı nasihat ve tembihlerin aynısından farklı olarak Canberdi Gazali ve diğerlerine tehdidi de ekledi.

Ancak, açık şekilde görünenin aksine içinden bulunan kötülüklerin tamamını değil ilk ihtimali gördüler.

Canberdi Gazali dahi güzel konuşan bir adamdı İskender şiarlı Sultan her ne üslupta nasihat buyuruyordu ise güzel kabul edip hoş cevaplar veriyordu.

Diğer şehir ve kasabalara sancak emirleri atadı. Canları korumak için kış mevsimini Dımaşk'tan geçirmiş, Nevruz da Hicri 921 yılında başkent Kostantinye'ye yöneldi. Allah onu talihsizlikten korusun. Baharın başında avlanarak Adana, Tarsus ve Karaman yolundan geçerek Bursa başkentine geldiler.

Birkaç gün etraftaki dağ ve ovalarda gezilip avlanılmasını ferman buyurdu.

Dua ve sadaka hazinesini fukaralara açarak büyük miktarda hazineyi yetimler, fakir ve dul kadınlara taksim edilmesini ferman buyurdu. Mutluluk ve sevinç sesleri yeryüzünden gökyüzüne yükseldi. O diyarı fakir ve halkı İskender şiarlı Sultanın verdikleriyle zengin oldular ve gözlerinin karanlığına nergis düşerek bol nimetlerle nurlandılar.

İnsanlığın burnu adaleti sayesinde temiz ve güzel kokular aldı. Gökyüzünün kulağı yedinci katın balkonunda onun siyaset küsünün sesinden sağır oldu.

Etraftaki Sultanların elçileri hediyelerle fetihlerini tebriğe geldiler. Özellikle batı sultanları Rus, Efrenc, Acem topraklarından Şirvan Şah, sādāt ve ulemâlar geldiler.

Sahipkıran Sultan, Şirvan'ın büyük Emirlerinden olan Baykara'ya Kızılbaş ve diğer İran ve Turan Melikleriyle ilgili sualler soran yazısına cevap yolladı.

Hilat ve yevmiyelerin verilmesi kararlaştırıldıktan sonra Edirne tahtgâhına yürüyüşü ferman buyurdıkları sırada Kıbrıs adasının üç yıllık haracı yüce dergâha ulaştı.

4.21. İBN-İ HANEŞ'İN İSYAN VE İTAATSİZLİĞİ SONUNDA KENDİ CEZASINI NASIL BULDUĞU VE CEZALANDIRILDIĞI HAKKINDADIR

İbn-i Haneş Arap yiğitlerindendi, isyandan önce dünyanın sığınağı dergâha gelerek itaat etmiş ve bazı sancak beyleriyle, muhabbet ve dostluk yoluyla ilişki kurmuş, özellikle Trablus Beyi İskender Beyin oğlu Mehmed Bey ile sağlam baba oğul ilişkisi kurmuştu.

Arap kabilelerinin Eşraf, şeyh ve liderleri Mısır ve Şam memleketlerin zaptı ve korunmasının dünya sultanın kullarının gücünün dışında olduğunu düşünmekteydiler. Eğer güçleri yetseydi şüphesiz Mısır'ı Hayır Bey'e Şam'ı da Canberdi Gazali'ye vermezdi. Bu görüş kesinlikle hepsinin görüşüydü, bu sebeple birkaçı itaat etmiyordu. Zamanın Osmanlı yöneticilerini nasıl etkileyeceğini dört gözle beklemekteydiler.

Bu sebeple İbn-i Haneş'in aklındaki habis düşüncesi harekete geçmişti. Doğruluk, adalet ve itaat caddesinden ayrılarak isyan fitne, fesat ve bağımsızlık için tamamen uğraş ve gayret göstermekteydi.

Bu sebepten dolayı o vilayetten çok fazla habis fesatçı, hırsız, harami nerede ve ne kadar varsa onun tarafına yönelerek yanına geldiler. Yol kesmek eşkıyalık yapmak onların meşhur mirasıydı.

Gün begün çoğalmış olan o dinsiz fırkadan çok fazla sayısız zarar ve kötülükler insanlığa ulaştı. Artık çok fazla taraftarı bir araya gelmişti. Zihninde bağımsızlık sevdası hayali pişiriyordu. Yol keserek eşkıyalık yapmasından dolayı bölgenin insanları, şehirleri, kabileleri, bedevileri ve tüccarları büyük zarar gördüler.

Yapılan bu eşkıyalıktan dolayı, daha önce itaat etmeyenler Sultanın kullarına itaatten başka çare bulamadıklarını anladıkları için hepsi zelil yüzlerini yavaş yavaş Padişah'ın eşiğinin toprağına sürdü. Kabilelerin tamamı geçmişte Çerkezlere verdikleri vergiyi vereceklerini taahhüt ederek selamet ve aman yolunu seçtiler.

Mısır ve Şam hududundaki tabi olmayan birkaç Arap kabilesi reisleri ve liderleri tamamen Süleyman makamlı Padişah'ın tabi kulları olup hep birlikte doğru yol üzere itaat edince akıllarında geçmişteki korku ve tereddütü tabiliklerine delil olarak gösteriyordular.

İbn-i Haneş'in isyan sesi baştan sonuna kadar hataydı isyan ve fitne bayrağını dalgalandırmış Arap kabilelerinin itaatinden sonra çaresiz kalmış vatanında kurtuluş yolu kapanmış çünkü isyan ve muhalefetten çok fazla çaba göstermişti. Çabukça Kendisini ve adamlarının kötü fiillerinden dolayı yok edileceklerini bekliyordu. Çünkü yaptıklarıyla çok fazla sıkıntı ve zarar vermişti.

O eşkıyalık ve kötülükten sonra anladı ki: tabileri ve askerlerinin tamamıyla her ne şekilde olursa olsun kendilerini Halep tarafındaki Rafizi Kızılbaşların yanına ulaştırmalıdır.

Bunun için de İskender Bey'in oğlu Trablus Bey'i Mehmed Bey ile geçmişteki baba ve oğul ilişkilerinden dolayı yardım istedi. Dedi ki "şu an her ne kadar bu fitne ve fesat işlerden vazgeçmiş olsam da geçmişte nispeten bizden zarar gören yolcuların, diğer insanların ve çocuklarının beni bundan dolayı cezalandırmayacaklarına dair güvenim yok. Eğer ben kendimi Halep'teki Kürdistan tarafına ulaştırırsam oradaki

insanlar ve Emirlere kötülük yapmadığımdan dolayı orada can güvenliği içinde yaşarız” diye yardım istedi.

“Zulmeden zulüm bulur.”³⁰⁸

Mehmed Bey cesur ve iş bilen bir insan olduğunda, Kızılbaş tarafına kaçmağa çalıştığını anladı. Zülüm acıdır sözü gereği onun kötü çirkin fiillerinden dolayı Sultanın kölelerinin intikam kılıcıyla helak olması gerektiği kararını verdi.

Habercisini iltifatlarla hoşnut edip dedi ki niçin korkuyor halihazırda aramızda baba oğul ilişkisi var eğer orada Hayır Bey ve Canberdi Gazali ile geçinmiyorsa korkusuzca kendini bu taraflara ulaştırırsın, biz ona Diyarbekir sınırına kadar kılavuzluk edecek kılavuz veririz. Ayrıca yola da bir kimse set çekmemiştir, kimse duymadan gelip geçebilir diyerek bu şekilde onun elçisini teselli edip gitmesine izin verdi.

Hemen hızlı bir adamı Canberdi Gazali’ye göndererek durumu bildirerek bütün askerleri ve yolları gözetleyen gözcüleri kararlaştırılan yerden toplanmasını kararlaştırdılar.

Bir başkasını da Hama sancak Bey’i Güzelce Kasım’a göndermiş onunla da aynı yerde toplanmayı kararlaştırmıştı. Kendisi de acele ile bütün askerleri toplamakla meşgul olmuştu.

Mehmed Bey’in haberi Canberdi Gazali’ye ulaşınca, ordunun toplanmasını emretti, bu arada durumu araştırıp haber elde etmek için casuslar gönderdi.

Gönderilen casuslar İbn-i Haneş’in kendine bağlı tabilerin tamamı, avenesi, yakınları ve kendi çocuklarıyla hareket halinde olduğunu falan gün Ba’lbek³⁰⁹ hududundan geçeceklerini haber verdiler.

Alınan bu haberi Mehmed³¹⁰ Bey’e ilettikten sonra kendisi de Karalar sahrası yolundan Humus³¹¹’a yöneldi.

³⁰⁸ Hz. Ali’nin sözü.

³⁰⁹ Ali Çoşkun vd., Kaynaklarıyla Osmanlı coğrafyası yer adları sözlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı devlet arşivleri başkanlığı, İstanbul, 2020. s.74, 794.

³¹⁰ Hicabi Kırlangıç, *İdris-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, s. 454’te Mustafa Bey yazılmaktadır.

³¹¹ Haz. Ali Çoşkun vd., a.g.e., s.212.

Güzelce Kasım da hazırlanmıştı. Birbirlerine haber gönderdiler zikredilen Mehmed Bey de gelmiş hepsi de pusu kurmak için anlaştı.

İbn-i Haneş'in Asi Nehri'nin kaynağından geçerek Humus sahrasına vardığı bir sabah, etraftaki çelik pençeli seçkin yiğit Arslanlar pusudan çıkarak saldırdılar çarpışma sesleri gökyüzüne yükseldi. Kötü ahlaklı İbn-i Haneş anladı ki *“İşledikleri suçlara karşılık kafirlerin cezasını vereceğiz”*³¹² hükmü gereğince kaza ve kader sahibi ve kötü işlerin intikam alıcısı onu öldürüleceği yere koşturmuştu.

*“Kişinin ameli kötü ise ceza, iyi ise hayır görür.”*³¹³ Gereği onu bu vartaya ulaştırmış olduğunu anlayınca kendini celadet ile aile ve yakınlarına feda etti.

Fasık tebasının tamamı mücadeleyi bırakıp kaçmaya başladı fakat kurtuluş yollarının kapanmış olduğunu gördüklerinde kaderlerine razı olarak mazlumların mal ve kanlarının karşılığında *“Rabbin, zulme sapan toplulukları işte böyle yakalar! Şüphesiz onun cezalandırması pek elem verici ve pek çetindir”*³¹⁴ gereğince cezalarını buldular.

Ellerini işten, atlarını da hareketten çabukça düşürdüler. Üç dört saat kadar çarpışarak o müfsitlerin çoğunun kanını döktüler.

Arslan avcısı yiğit kahramanlar mertlik ve kahramanlığın hakkını vererek kaçanlara da helak yolunu açtılar. Öyle ki İbn-i Haneş Habeşli yüzü gibi intikam kılıcına rızık olmuş başını mızrağa takıp kaldırdılar.

Tabilerinden hiç kimse kurtulmadı. Hepsini o çölden başka bozgunculara ibret için toprağın üzerine serdiler. Onun başını alemin sığınağının kapısına gönderdiler. Bu olay 924/1518 yılı aylarında oldu.

4.22. TURHAL KALESİNDE BOZGUNCU CELALİLERİN ORTAYA ÇIKIŞ HİKÂYESİ

İskender nişanlı Sultanın İran ülkesini ele geçirip Azerbaycan Rafizi şerrini ve bozgunculuğunu defetmeden önce, geçmişte de anlatılmış olunan İsmailiye

³¹² Ayetlerden ilham alınmış.

³¹³ Hadis-i şerif.

³¹⁴ Hud suresi, 102. Ayet.

sapkınlarının araştırılması hükmü verilmişti. Araştırmadan sonra şer'î şerif gereğince hükmü sabit olunan yaklaşık kırk bin kişi idam kılıcına maruz kalmıştı.

O firkadan Celal isimli bir kişi kendi vatanında Abdal (derviş) ve deli elbiseleriyle Amasya vilayetine firar ederek Tokat'a gelmiş. Turhal kalesi yakınlarında vahşi ve derin bir mağarada yaşamaya başlamış. Çoğunluğu İsmailiye Rafızisi dinsizi olan o diyarın işsiz güçsüz ve kötü insanları onun bu durumundan haberdar olunca, her gün onun yanına gelip etkileniyordular.

Ona niçin burayı mekân seçtiği her sorulduğunda o bu soruya buranın keyfiyetinin Evliya makamı olmasıdır diye cevaplandırıyordu. Birkaç vakitten sonra çok fazla insan gelip gitmeye başlayınca, kendisinin burayı seçmediğini gaip ricalinin yakında bu mağaradan Mehdi'nin çıkacağını ve bu sözün de gerçekleşmesi yaklaşmıştır dedi.

Cahiller, kadınlar, fasıklar ve nefesine tabiler onun etrafından toplanarak kurbanlar ve bol nimetler hazır ediyordular.

Gecelerden gündüzlere kadar, gündüzlerden gecelere kadar ahlak dışı, haram ve nefsin istek ve arzularıyla meşgul oluyordular.

O kötü mezhepli köpek şeriattaki bütün yasaklara hileli helal fetvası veriyordu ve Mehdi'den böyle öğrendiğini söylüyordu. Bu sebeple çok fazla insan ve sayısız halk karıları ve çocuklarıyla onun önünde toplanıp biat ediyordular.

O halk arasında kendini Mehdi'ci olarak tanıttı. Başka zamanlarda halk ona yönelerek işi secde etmeye kadar götürdü. Böylece Rum diyarında büyük bir fitne ortaya çıktı. Yaklaşık on iki gün içinde büyük, küçük, erkek ve kadın elli bin kişi onun etrafında toplandı.

Sancak beyleri, sipahiler ve subaşılar da beylerbeyinin yanında toplandılar. Fakat kendilerini korumaktan başka bir şey yapamadıkları için bu vaziyeti ulakla hilafet başkentine arz ettiler.

Sultan'ın gazap ateşi yükseldi, Ferhat Paşa'yı dergâhın askerleriyle birlikte yanlarına fazla eşya almadan hızlı bir şekilde gece gündüz yol giderek o zorba melunları bulup ortadan kaldırması için gönderdi.

Yok edilmesi yakın olan Celal'i, casuslar yıldırım süratli yardım ordusunun hareketinden haberdar ettiler. Sultanların sığınağı dergâhın kullarına mukavemet gücü olmadıklarında hemen Turhal ve Zile' den Artukâbâd ve Sivas taraflarına kaçtılar.

Şehsuvaroğlu Ali Bey Elbistan'ın dışında Dulkadirli Türkmen askerlerini kısa bir günde toplamış o mel'un dinsizleri takip etmiş Sivas sınırına ulaştığında Ferhat Paşa'nın Enguriye' (Ankara)³¹⁵ de olduğu haberini almıştı.

Eğer Ferhat Paşa'yı bekleyip gecikirse Karahisar'da bulunan Kötü fiilli Celal'in ve muhalif taraftarlarının kurtuluşa yaklaşacaklarını düşünerek, gece başlamadan bütün yüklerini ve eşyalarını geride bırakıp, baskın için peşlerinden hızla gitti.

Sabah vakti Sivas ve Karahisar arasındaki Karabayır'dan geçen Şehsuvaroğlu Ali Bey, güneş doğmak üzere iken Akşehir bölgesinde Celâlilere ulaştı.

Duraksamadan, korkmadan ve yumuşaklık göstermeden davul çaldırarak tekbir gül banklarını gökyüzüne yükseltip o mekruh grubu yaklaşık yarım saatte perişan edip dağıttı.

Celal'in savaş meydanının yiğitlerinin darbeleri karşısında dişi çakal gibi kaçtığı haberini alan yiğit Ali Bey kimseye güvenmemiş kendisi takip ettiği mel'un Celal'i rezil ve perişan bir halde ele geçirerek ağlayan esirler arasında paramparça etti.

Onların kadınlarını ve çocuklarını Dulkadirli bazı gaziler esir aldılar. Geri kalanını onlardan çok fazla zülüm ve zalimlik gören Karahisar halkı esir aldı. Ulemanın fetvası gereği esir kâfir gibi Trabzon ve diğer bölgelere götürüp sattılar. **“Ama ikisinin de akıbeti, içinde ebedi kalacakları ateşe girmek olacaktır! İşte zalimlerin cezası budur.”**³¹⁶ Bu büyük hadise h. 925/1519 aylarında vuku buldu.³¹⁷

³¹⁵ Hicabi Kırılgiç, *İdrîs-i Bidlîsi Selim Şah-Nâme*, s. 456'da Ferhad Paşa'nın Amasya'da olduğu yazılmaktadır.

³¹⁶ Haşr suresi, 17. Ayet.

³¹⁷ Kırılgiç, s.457. Sultan Ahmet oğlu Sultan Murat'ın saltanat mücadelesi için Anadolu'ya gelip bazı ayanlarla iş birliği yaptığı anlatılmakta.

4.23. CENNET-İ FİRDEVS-MAKAM SULTAN'IN VEFATININ HİKÂYESİNİN ZİKRI

Ey benim gönülüm.! Bilirsin ki yalan dünya baki değildir.

O halde bu bitmez istek ve arzuların nedendir?

Ey benim gönülüm.! Bu fani dünyada

Bu yalancı şeyleri elde etme gayretin nedendir.

Ey benim gönülüm.! Nergis goncası gibi giyinir övünürsün.

Bilmez misin bu görünen elbiselerin hepsi fanidir.

Ey benim gönülüm.! Utan bu utanç verici hırs ve arzularında.

Çünkü insanın en iyi ve büyük ahlaki hasleti hayâ ve utançtır.³¹⁸

³¹⁸ Yazarı bilinmemekte, müellife ait olabilir.

SONUÇ

İlk defa Yavuz Sultan Selim döneminde yazılmaya başlanan Selim-nâmelerin esin kaynağı Şeh-nâmelerdir. Bu akımın Osmanlı Devleti'ndeki ilk temsilcileri İran kökenli müellifler olmuştur.

Bu eserler yazıldıkları dönemi müstakil olarak incelediklerinde önceki tarihi metinlerden daha kısa ve okunur işlevliği yüksek olan eserlerdir.

Selim-nâmelerin müelliflerinin çoğunluğu saray çevresinde bulunan yetkin ve etkin insanlar oldukları için genelde gelişen olayların içinde bulunan kimselerdir. Bunlara Selim-nâme yazma görevlerini çoğunlukla Padişah veya devletten büyük makam sahibi olan devlet büyükleri tarafında verilmektedirler.

Bu eserlerin müelliflerinin büyük çoğunluğu yazdıklarına şahit olduklarından dolayı bu eserlerin tarihi kaynak değerleri çok yüksektir.

Müellifimiz İdrîs-i Bidlîsî'nin de vefatından sonra yazmakta olduğu Selim-nâme müsvedde ve karalamalar halinde kaldığı için başkaları tarafından talan edilerek dağılmaktan kurtulamamış. Oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi, Padişah Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında bu eserle ilgili ne varsa huzuruna getirilmesi emri olmuşsa da Oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi, geride kalan müsveddelerle oluşturduğu çalışmayı Padişaha layık bulmayınca, kırk yedi yıl süren bir çalışmayla babasının elde bulunan eserinin toparlanmış halini de ekleyerek Selim şah-nâmeyi yazmış olduğunu Selim şah-nâmede belirtmektedir.

Biz yapmış olduğumuz bu çalışmada, Selim-nâme (TSMK R. 1540) ile Selim şah-nâmenin daha önce yapılan bir çalışmada ana nüsha olarak kullanılmış bulunan E. H. 1423 nüshasını karşılaştırarak Selim şah-nâmenin içine eklenen İdrîs-i Bidlîsî'ye ait telifi belirledik.

Selim-nâme'nin müellifi ve istinsah tarihi eserde belirtilmemiş, müellif kendsinden fakir, hakir, bende ve dâ'i diye bahsetmektedir. Eserin İdrîs-i Bidlîsî'ye ait olduğu fihrist kısmında "merhum Mevlana İdrîs'in tafsilatlı ve ihtimamlı yazısıyla

Kürdistan memleketlerin fethi” ibaresiyle anlaşılmaktadır. Bunun yanında eserin İdrîs-i Bidlîsî’nin vefatından sonra yazıldığı da anlaşılmaktadır.

Fihristin bu kısmını Ebülfazl Mehmed Efendinin Selim şah-nâmesinde ki: aynı fihristle karşılaştırdığımızda; “bendeniz fakir ve hakir İdrîs’in Kürdistan’a ve acem sınırlarına gönderilmesi” “Kürdistan emirlerinin, merhum babam Mevlana İdrîs’in kılavuzluğuyla Diyarbakir’de biat etmeleri”³¹⁹ gibi ibareler bulunmaktadır.

Bu hitap farklılıkları Selim-nâme’nin Ebülfazl Mehmed Efendinin dışında başka biri tarafından kaleme alındığı şüphesini oluşturuyor. Çünkü bu ibarelerde sadece Mevlana ve İdrîs benzeşmektedir. Birinde babası olduğu belirtilmiştir. Diğerinde saygı ifade eden ibareyle aile dışında birisi hissiyatı uyandırılıyor.

Her iki eseri karşılaştırdığımızda Selim-nâme’nin içeriklerinin fazla oranda Selim şah-nâmede farklı olduğunu gördük ve bu farklılıkların ciddi oranı İdrîs-i Bidlîsî tarafından anlatılmakta. Selim-nâme’de İdrîs-i Bidlîsî’nin anlatımlarının, Ebülfazl Mehmed Efendinin Selim şah-nâmesinde ki: İdrîs-i Bidlîsî’nin anlatımlarından fazla olduğu görülmektedir. Bu da gösteriyor ki Selim-nâme’yi yazan Ebülfazl Mehmed Efendi den daha fazla İdrîs-i Bidlîsî’nin Selim-nâmesinin içeriğine vakıf dökümana sahip.

Ebülfazl Mehmed Efendi, babasının vefatından yaklaşık kırkyedi yıl sonra babasının Selim-nâmesine altı kat oranın da ekleme yaparak Selim şah-nâmeyi tamamlamıştır. Bu da Selim şah-nâmeyi Ebülfazl Mehmed Efendi’ye ait bir eser olduğunu gösterir diye düşünmekteyim.

Fakat Ebülfazl Mehmed Efendi, Kanuni Sultan Süleyman’ın bu eserde ne varsa huzuruma getirilsin³²⁰ emrine karşılık mutlaka elde ettiklerini götürmüştür diye düşünüyorum. Çünkü Kanuni Sultan Süleyman ne varsa getirin emriyle olan her şeye razı olduğunu, olanın dahi kafi geleceğini ifade eden bir üslupla emrediyor. Onun için mutlaka elde ettiği müsveddeleri saraya götürerek yetkili kimselere teslim etmiştir diye düşünüyorum. Selim-nâme, saray ve saray çevresinden bulunan müellifler

³¹⁹ Kırlangıç, a.g.e., s. 109.

³²⁰ Kırlangıç, a.g.e., s. 92.

tarafından Ebülfazl Mehmed Efendi'nin teslim ettiği müsveddeler üstüne inşa edilmiş İdrîs-i Bidlîsî'ye ait en eski Selim-nâme olabilir.

İdrîs-i Bidlîsî'nin Selim-nâmesini yazarken çağdaşı olan müelliflerin eserlerinden de faydalandığı görölmektedir.

KAYNAKÇA

- Açikel, A.** (2008) Rum Eyaleti, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXV, s. 225-226.
- Argunşah, M.** (2009). *Türk Edebiyatında Selimnâmeler, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature an History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8.
- Ayday, M. S.** (2017). (1998). *Hüsâmeddin Ali el-Bitlisî'nin Hakikat-i Muhammediyye ve Hakikat-i Murtazaviyye ile İlişkilendirdiği Âyetler*, Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, C. 4, Sayı: 1.
- Bilgen, A.** (2007). *Adâ'î-yi Şirazi ve Selim-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Cerrahoğlu, İ.** (1995). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C.11, s. 260-261.
- Çelebi, İ.** Sünnetullah, 2010, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul XXXVIII, s. 159-160.
- Çelik, Ş.** Teke-ili, 2011TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, XL s. 344-347.
- Çetin, E.** (2017). Hüsameddin Ali El-Bitlisî'nin, Câmi'ü't-Tenzîl ve't-Tevîl Tefsiri'nin Mukaddimesi: Tahkik ve İnceleme, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.63-88.
- Çetin, E.** (2015). Hüsameddin Ali El-Bitlisî'nin, *Türkiye Kütüphanelerinde Yazma Halinde Bulunan Eserlerinin Tanıtımı, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C 15, Sayı 3. s.149-177.
- Çiçekler, M.** 1994, Kemal Paşa-zâde ve Nigâristan'ı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı (doktora tezi), İstanbul s.38.
- Çoşkun Ali v. d.** 2020, *Kaynaklarıyla Osmanlı coğrafyası yer adları sözlüğü*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı devlet arşivleri başkanlığı, İstanbul.
- Daş, A.** (2003). *Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Münşeatı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarih Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Demir, H. & Çatılı, K.** 2019, *İbn Kemal Üzerine Yapılan İlmi Çalışmalar*, Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Tokat VII, S.1, s. 151-178.
- Erdem. Sargon**, 1989, Amâlîka, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, C. II, s.556-558.
- Genç, V.** (2019). *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdrîs-i Bidlîsî*, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara.

- Güngör, M.** (1992). Begavî, Ferrâ, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C.5, s. 340-341.
- Keklik, M.** (2014), Üsküplü İshak Çelebi Divan [Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin], Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türlooloji Anabilim Dalı, (doktora tezi), Bişkek.
- Keskin, B.** (1998), Selim-nâme (İshak b. İbrahim), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Kırlangıç, H.** (2016). *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şah-Nâme*, Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Kökoğlu, A.** (1994). “*Kemal Paşa-zâde'nin Selim-nâmesi*”, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Mertoğlu, M. S.** (1995). Salebi Tefsiri, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C.11, s. 260-261.
- Öz, M.** 2007, Râfîzîler, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, XXXIV, s. 396-397.
- Özcan, A.** 1998, “Heşt Bihişt”, *DİA*, İstanbul, XVII, s. 271-273.
- Özcan, A.** 2000, “İdrîs-i Bitlisî”, *DİA*, İstanbul, XXI, s. 485-488.
- Özcan, A.** 1994, “Ebülfazl Mehmed Efendi,” *DİA*, İstanbul, X, s.356-357.
- Özcan, A.** (2010,), Şükrî-i Bitlisî, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, XXXIX, s. 254-256.
- Özcan, A.** (2020), Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri, *Kronik Kitap*, İstanbul, s. 43-47.
- Özek, A.** (2002). El-Keşşâf, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 25, s. 329-330.
- Özgüdenli, O. G.** 2003, Mâverâünnehir, (*TDV*) *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2003, XXVIII, s. 177-180.
- Parmaksızoğlu, İ.** (2011). “*Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnâmesi*”, *Tarih dergisi* 3. s. 123-134.
- Rahmani, A. N.** (2019). *Kadızaade Kebir b. Uveys'in Farsça Gazavat-ı Sultan Selim Adlı Eserinin Tahkik ve Tercümesi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul.
- Rovşenî, A. A.** *Tuhfe-i Selimiye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler ktp. F 71.
- Ruhani, B. M.** (1382/2003). *Meşahir-i Kürd: Urefa, Ulema, Udeba ve Şuara*, Surus, C. 1, Tahran.
- Savaş, H.** (200). “*İshak Çelebi, Kılıçzâde*” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXII, s. 528-529.

- Serdar, M. T.** (2016). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, C. 20, Sayı 2. Erzurum.
- Severcan, Ş.** (1989). *Keşfi'nin Selim-nâmesi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kayseri. S. 417-430.
- Severcan, Ş.** (1988), *Keşfi'nin Selim-Nâmesi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Sevgi, H. A.** (1996). *Gülşen-i Raz*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, C.14, s. 253-254.
- Tavakkoli, H.** (1974). *İdris-i Bitlisî'nin Kanun-i Şehinşâhî'sinin Tenkidli Neşri ve Türkçe'ye Tercümesi*, İ.Ü. Ed. Fak.Trih Böl. Doktora Tezi, İstanbul.
- Tekindağ, Ş.** (1970). "*Selim-nâmeler*" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S.1, İstanbul. s. 197-230.
- Turan, Ş.** (2002). *Kemâl Paşa-zâde*, DİA, Ankara. XXV, s. 245-247.
- Turan, Ş.** 1998, "*Hoca Sadeddin Efendi*", DİA, İstanbul, XVIII, s.196-198.
- Uğur, A.** (1978). "*Selim-nâmeler*", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXII, Ankara.
- Uğur, A.** (1980). "*Hoca Sadeddin Efendi'nin Selim-nâmesi*," Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Yayınları, S.4, Ankara.
- Uğur, A. v.d.** (1995). *Şükrî-i Bitlisî Selim-Nâmesi*, İsis Yayıncılık, İstanbul.
- Uğur, A.** (2009). *Selimnâme*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul. XXXVI, s. 440-441.
- Yazıcı, T.** (1991). Ârifi Fethullah Çelebi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, III, s. 371-373.
- Yıldırım, M. İ.** (2019). Heşt Behişt VII. Ketibe, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Yüksel, M.** 2003, *İdris-i Bitlisi ve Eyüp'teki Eserleri*, Eyüp Belediyesi VI. Emir Sultan Sempozyumu, İstanbul.

- Url-1** < <https://ketabpedia.com/> >, Erişim tarihi 04.07. 2020..
- Url-2** <<https://yazmaeserler.diyamet.gov.tr/>>, Erişim tarihi 10.01.2020.
- Url-3** < <https://luna.manchester./>>, Erişim tarihi 07.11.2020.
- Url-4** < <https://hadislerleislam.diyamet.gov.tr>> Erişim tarihi, 17.11.2020.
- Url-5** < <https://fa.forvo.com>>
- Url-6** <<https://ganjoor.net>> Erişim tarihi, Erişim tarihi, 10.07.2020.
- Url-7** <<https://kuran.diyamet.gov.tr>>, Erişim tarihi, 10.04.2020.
- Url-8** < <http://www.vajehyab.com/>>, Erişim tarihi, 16.02.2021.
- Url-9** < <https://sozluk.gov.tr/>>, Erişim tarihi, 16.02.2021.
- Url-10** < <https://www.tdk.gov.tr/>>, Erişim tarihi, 16.02.2021.